

ქუთაისის უნივერსიტეტი

ნიკო ჩიხლაძე ნაწ. რუსაძე

**ეკონომიკური და აკადემიური
დიპლომატიის გამოწვევები**

ქუთაისი

2020

ნაშრომი წარმოადგენს ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის კომპლექსური, ავტონომიური კვლევის ერთ-ერთ პირველ მცდელობას ქართულენოვან სამეცნიერო სივრცეში. იგი იხილავს ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის არსს, ევოლუციას, ისტორიული ასპექტებს საქართველოში, ეკონომიკურ და კომერციულ დიპლომატიას პოსტსოციალისტურ საქართველოში და თანამედროვე პირობებში, აგრეთვე საქართველოს ტერიტორიულ ერთეულებში.

ნაშრომი განკუთვნილია სტუდენტებისათვის, მკვლევარებისათვის, საჯარო მოხელეებისათვის, სპეციალისტთა ფართო წრისათვის.

ნაშრომი განხილულია და რეკომენდებულია გამოსაცემად ქუთაისის უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების დეპარტამენტის სხდომის (ოქმი N2, 26.02.2020) და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის და ბიზნესის დეპარტამენტის სხდომის (ოქმი N10, 10.03.2020) მიერ.

ავტორთა წვლილი ნაშრომში: ნ. ჩიხლაძე – შესავალი, პირველი თავი მთლიანად, 2.2. ქვეთავი; ნ. რუსაძე – 2.1. და 2.3. ქვეთავები, დასკვნები და რეკომენდაციები.

რედაქტორი:

შოთა დოღონაძე - საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საჯარო მმართველობის და ელექტრონული ბიზნესის დეპარტამენტის პროფესორი, საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩი

რეცენზენტები:

აზა თფშიაძე - ქუთაისის უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების დეპარტამენტის პროფესორი

ზვიად ბეშენაძე - აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი

წიგნი დაიბეჭდა ქუთაისის უნივერსიტეტის დაფინანსებით, რისთვისაც ავტორები მადლობას უხდებიან რექტორს, ბატონ ლაშა კანდელაკიშვილს.

წიგნი იბეჭდება აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით.

ISBN 978-9941-484-35-3

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
ქუთაისი, 4600, თამარ მეფის 59. ტელ.: 24 00 21

E-mail: atsugamomcemloba@gmail.com

შესავალი _____ 5

1. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის
მნიშვნელობა ეკონომიკის განვითარებაში _____ 9

1.1. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის არსი და
ევოლუცია; _____ 9

1.2. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის უცხოური
გამოცდილება; _____ 34

1.3. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის
ეფექტიანობის შეფასების საკითხი _____ 60

2. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატია
საქართველოში _____ 69

2.1. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის
ისტორიული ასპექტები საქართველოში; _____ 69

2.2. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატია
პოსტსოციალისტურ საქართველოში; _____ 89

2.3. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატია
საქართველოს ტერიტორიულ ერთეულებში _____ 125

დასკვნები და რეკომენდაციები _____ 150

დანართები _____ 153

ანოტაცია ინგლისურ ენაზე _____ 173

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები _____ 187

შესავალი

თანამედროვე პირობებში ეკონომიკური ინტერესები საგარეო პოლიტიკის განსაკუთრებული ნაწილია. ამიტომ, ეკონომიკური დიპლომატიის როლი ეკონომიკური ინტერესების განმტკიცების საქმეში მეტად მნიშვნელოვანია. ტრადიციული ეკონომიკური დიპლომატია მოიცავს ეკონომიკური პოლიტიკის საკითხებს, მათ შორის დელეგაციების მუშაობას მსოფლიო ვაჭრობის ორგანიზაციაში (მვო), საერთაშორისო სავალუტო ფონდში (სსფ), მსოფლიო ბანკში და ა.შ. ეკონომიკური დიპლომატები ატარებენ მონიტორინგს და მონაწილეობენ უცხო ქვეყნებში გატარებულ ეკონომიკურ პოლიტიკაში. ეკონომიკური დიპლომატია იყენებს ეკონომიკურ რესურსებს საგარეო პოლიტიკის კონკრეტული მიზნის მისაღწევად.

1990-ან წლებში მიდგომა და დამოკიდებულება ეკონომიკური დიპლომატიისადმი შეიცვალა. თითქმის ყველა ქვეყნის მთავრობამ აღიარა მისი მნიშვნელობა.

გლობალიზაციის პირობებში ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატია მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მსოფლიო ვაჭრობაში, საინვესტიციო აქტივობასა და კვლევით საქმიანობაში. დიპლომატიის ამ სახეობის ძირითადი მიზანია ეროვნული კომპანიების ბიზნეს-შესაძლებლობების ამაღლება, ბარიერების მინიმუმამდე დაყვანა, ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ზრდა და განვითარება. მისი როლი და მნიშვნელობა ნაკლებად არის გამოკვლეული ქვეყნებს შორის საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობებთან, მით უფრო, რეგიონულ და მუნიციპალურ დონეზე ამ ურთიერთობებში ჩართვისა და ტერიტორიულ ერთეულებში სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობასთან კავშირში.

ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატია ვაჭრობისა და ინვესტიციების სფეროში სახელმწიფოს საგარეო-ეკონომიკური პოლიტიკის იმპლემენტირების ერთ-ერთი საშუალებაა.

რეალურ ვითარებაში საქართველოს გააჩნია ექსპორტის მხარდამჭერი მექანიზმები და ინსტიტუტები, მაგრამ მათ ნაკლებად ეფექტიანად შეუძლიათ შეცვალონ სახელმწიფოს როლი ექსპორტის მხარდაჭერის საქმეში შემდეგი მიზეზების გამო: მომსახურების არაუნივერსალურობა, მნიშვნელოვანი მაშტაბით ისინი არ ეწევიან

უსასყიდლო ან შეღავათიანი დახმარების გაწევას, ამოცანად არ ისახავენ ქვეყნის საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტული მიმართულებების რეალიზაციას, სრულად არ იყენებენ მხარდაჭერისათვის ოფიციალური დიპლომატიის ინსტრუმენტებს.

ნაშრომის შექმნის მთავარი წინაპირობად იქცა ის, რომ ქართულენოვან ლიტერატურაში არასაკმარისად არის გაშუქებული მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის კომპლექსური ინსტრუმენტების და ქვეყნის განვითარებაში მისი შესაძლებლობების გამოყენების საკითხები, ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის გამოყენების შედარებითი ანალიზი და ეფექტიანობის განსაზღვრის საკითხები ზოგადად და ცალკეული ტერიტორიული ერთეულების კრილში.

ჩვენ ვთვლით, რომ საქართველო არასაკმარისად იყენებს დიპლომატიური ეკონომიკის, მ.შ. კომერციული დიპლომატიის შესაძლებლობებს. მისასაღმებელია საქართველოს მთავრობის მიერ ბოლო წლებში მიღებული გადაწყვეტილება სავაჭრო ატაშეების დანიშვნის შესახებ. თუმცა სავაჭრო დიპლომატიას, სავაჭრო გარეგნობებშიც მთავრობის სამოლაპარაკებო შესაძლებლობებს ბაზარზე იოლი შეღწევის მიზნით ისეთი პროდუქტებისთვის, რომლებშიც ქვეყანას შედარებითი უპირატესობა გააჩნია და რომელთა ექსპორტიც წარმატების მომტანი შეიძლება გახდეს, ჯერ კიდევ ბევრი შესაძლებლობა გააჩნია.

წარმოდგენილ ნაშრომში მაკრო და რეგიონულ კრილში ვახდენთ ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის აქტუალური საკითხების კვლევას და ფართო მკითხველისათვის მათ წარმოდგენას.

ნაშრომის მეთოდოლოგია და საინფორმაციო ბაზა ეყრდნობა ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიისადმი, რეგიონული პრობლემებისადმი მიძღვნილ ქართველი და უცხოელი ავტორების გამოკვლევებს, ამ სფეროთა ფუნქციონირების მარეგულირებელ საკანონმდებლო აქტებს როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთის ქვეყნებსა და საერთაშორისო ორგანიზაციებში, კონფერენციების, სემინარებისა და სამეცნიერო ფორუმების მასალებს.

მნიშვნელოვან საინფორმაციო ბაზას წარმოადგენს მსოფლიო ქსელის - ინტერნეტის საშუალებით მოპოვებული სარწმუნო მასალები, საერთაშორისო გამოცემებში გამოქვეყნებული სამეცნიერო პუბლიკაციები და სტატისტიკური მონაცემები. აგრეთვე, ჩვენს მიერ გამოყენებული იქნა ანკეტური გამოკითხვის მეთოდი. ნაშრომში ინფორმაცია ცხრილების, სქემების, სურათების, გრაფიკული და დიაგრამული გამოსახულებითაა მოცემული. ნაშრომით განსაზღვრული მიზნების მიღწევისა და ამოცანების რეალიზების დროს გამოყენებულია კვლევის ზოგად-მეცნიერული მეთოდები.

ნაშრომის სიახლედ და ძირითად მიგნებებად შეიძლება ჩაითვალოს შემდეგი:

1. შესწავლილია ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის არსი და ევოლუცია, ასევე დეფინიციების საკითხები;

2. განხორციელებულია გრავიტაციული საბაზისო მოდელის ოპტიმიზაცია დიპლომატიური ძალისხმევის საგარეო ვაჭრობაზე ზეგავლენის რაოდენობრივი შეფასებისათვის;

3. პირველად საქართველოში:

3.1. შესწავლილია ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის უცხოური გამოცდილება;

3.2. წარმოდგენილია ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის SWOT ანალიზი ქვეყნის და რეგიონის მიხედვით;

3.3. გაანალიზებულია ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის შესაძლებლობები საქართველოში და მის კონკრეტულ ტერიტორიულ ერთეულებში.

ნაშრომის ძირითადი ტექსტი მოიცავს 2 თავს, რომელშიც 6 პარაგრაფია გაერთიანებული, ასევე 18 ცხრილს, 16 ნახაზს, 5 სურათს, დანართებს, ინგლისურენოვან რეზიუმეს და გამოყენებული ლიტერატურისა და წყაროების ნუსხას.

ბიბლიოგრაფიულ ნაწილში მოტანილია მხოლოდ ის წყაროები, რომელიც უშუალოდ არის ნაშრომში გამოყენებული.

ნაშრომის დამუშავების სხვადასხვა სტადიაზე სასარგებლო რჩევებით, მასალების ოპერატიულად მოწოდებით თუ მეთოდოლოგიური კუთხით მნიშვნელოვანი დახმარება გაგვიწიეს: პროფესორმა **იოსებ არჩვაძემ** (ქუთაისის უნივერსიტეტი), პროფესორმა **ლია ელიაშვილმა** (ქუთაისის უნივერსიტეტი), პროფესორმა **გიორგი დავთაძემ** (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი), პროფესორმა **შოთა დოღონაძემ** (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი), პროფესორმა **დავით გეგეჭკორმა** (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი), ასოცირებულმა პროფესორმა **დავით ქათამაძემ** (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი), პროფესორმა **გივი ბედიანაშვილმა** (ევროპის უნივერსიტეტი), პროფესორმა **პაატა კოდუაშვილმა** (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი), პროფესორმა **გურამ ჯოლიამ** (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი), პროფესორმა **ევგენი ბარათაშვილმა** (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი), ეკონომიკის დოქტორმა **ზორის ჭიჭინაძემ** (აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი), ასოცირებულმა პროფესორმა **თეონა გრიგოლაშვილმა** (ქუთაისის უნივერსიტეტი), **ნატალია ძიძიგურმა** (ბათუმის მუნიციპალიტეტის საკრებულო), ეკონომიკის მაგისტრმა **თინათინ აბულაძემ** (ბაღდათის მუნიციპალიტეტის მერია), **შორენა ხუბუამ** (ქუთაისის მუნიციპალიტეტის მერია), **იოსებ ხახალაიშვილმა** (სახელმწიფო რწმუნებულის-გუბერნატორის ადმინისტრაცია იმერეთში), დოქტორანტმა **გოჩა უგულაშვილმა** (ქუთაისის უნივერსიტეტი), **დავით შამაგვამ** (ქუთაისის უნივერსიტეტი), ასოცირებულმა პროფესორმა **ევგენი გაიდანკამ** (სლოვაკეთის ტრნავას უნივერსიტეტი), პროფესორმა **ლევან ჩიხლაძემ** (რუსეთის ხალხთა მეგობრობის უნივერსიტეტი),

ბუნებრივია ნაშრომი ვერ იქნება დაცული რიგი ხარვეზებისაგან, რომლებსაც ავტორები შემდგომი კვლევებისა და გამოცემებისათვის უსათუოდ გაითვალისწინებენ.

1. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის მნიშვნელობა ეკონომიკის განვითარებაში

1.1. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის არსი და ევოლუცია

თანამედროვე პირობებში სახეზე გვაქვს ეკონომიკისა და პოლიტიკის მზარდი ინტეგრაცია. შესაბამისად, სულ უფრო ღრმავდება ეროვნულ და საერთაშორისო პოლიტიკურ გარემოს შორის კავშირი. გლობალიზებულ სამყაროში საგარეო-ეკონომიკური კავშირების მასშტაბები და მათში უშუალო მონაწილეთა რიცხოვნობა სწრაფად იზრდება. ამას თან ახლავს კავშირის ფორმების განახლება და გართულებები. საბაზრო სტიქიისა და გამწვავებული საერთაშორისო კონკურენციის პირობებში ხშირად წარმოიშობა საერთაშორისო კონფლიქტები თუ პრობლემები, რაც ერთობლივი გადაწყვეტილებების მიებას ითხოვს.

მსოფლიო ისტორია მოწმობს, რომ ეკონომიკური ინტერესები მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავდა ქვეყნების პოლიტიკას და დამოკიდებულებას მეზობელ ქვეყნებთან და მის ტერიტორიებთან. თავის მხრივ, ახალი მიწების დაპყრობა და ბატონობა მეზობელ სახელმწიფოებზე ყოველთვის ემსახურებოდა ეროვნული სიმდიდრის გაზრდას და ტერიტორიების გაფართოებას, კაპიტალის დაბანდების სფეროების გადიდებას და საკუთარი მოქალაქეების დასაქმებისათვის სამუშაო ადგილების შექმნას. ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს ეკონომიკური ინტერესების დაკმაყოფილება პოლიტიკური ბრძოლის მეთოდების და ნაწილობრივ საომარი მოქმედებების გამოყენებით. ხშირად ასეთი არაჰუმანური მეთოდების გამოყენებით მიღწეული ჰეგემონია ძლიერი ეკონომიკური პოზიციებით იყო განმტკიცებული.

უმველესი და ყველაზე გავრცელებული ფორმა ეკონომიკური ურთიერთქმედებისა იყო საერთაშორისო ვაჭრობა, რაც წარმოადგენდა კიდევ ეკონომიკურ დიპლომატიის განსაკუთრებულ ფორმას. საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებით ფართოვდებოდა მწარმოებელთა ინტერესები, სულ უფრო

მეტ ბაზარზე გაბატონებულიყვნენ და იხვეწებოდა ამ ბაზრებზე გასვლის შესაძლებლობები.¹

საგარეო ვაჭრობის განვითარებაში გადამწყვეტი იყო პირველი მსოფლიო ომი, რომლის დროს წაიშალა მკვეთრი ზღვარი საგარეო და შიგა სავაჭრო პოლიტიკას შორის - შიდა ბაზარზე ადრე არსებული თავისუფალი კონკურენცია გაქრა და სახელმწიფოს მხრიდან შიდა მიმოქცევაში მინიმალური ჩარევა რეგულირებით შეიცვალა.

მყარი ფასები და რეკვიზიცია, სახელმწიფო მონოპოლიები და გასაღების ცენტრალიზაცია, ნედლეულის/საწვავის წარმოება-განაწილებაზე სამთავრობო კონტროლი, მომხმარებელთა „მიმაგრება“ ცალკეულ ვაჭრებზე, სავაჭრო საქმიანობაზე ნებართვის მიცემა მხოლოდ იმათზე, რომლებიც აწარმოებდნენ საქონელს ომამდელ პერიოდში, მოგების ნორმირება, საბარათე სისტემა - ყველა ეს ღონისძიება, სამეურნეო საქმიანობაზე უფრო ღრმა გავლენას ახდენდა, ვიდრე საბაჟო ტარიფები, იმპორტის აკრძალვა ან საექსპორტო პრემიები.

პირველმა მსოფლიო ომმა შეცვალა პოლიტიკური რუკა, ხოლო მასთან ერთად - საბაჟო ტერიტორიებიც. ამგვარად შეიქმნა ავსტრიის, უნგრეთის, ჩეხოსლოვაკიის, პოლონეთის, ლიტვის და ფინეთის საბაჟო ტერიტორიები.

პირველი მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ სახელმწიფოები იბულებული იყვნენ გადაეხედათ დადგენილებებისა და მოთხოვნებისათვის, რომლებიც შეიქმნენ საგანგებო გარემოებებიდან გამომდინარე და უხეშად ერეოდნენ საერთაშორისო ვაჭრობაში, იწვევდნენ შიდა ბაზარზე თავისუფალი კონკურენციის პრინციპების დარღვევას.

ინგლისისა და საფრანგეთისთვის ამის გაკეთება რთული არ იყო, რადგან მათ მცირედით შეეხო ვაჭრობის ნორმირება, ხოლო გერმანიაში, ავსტრიაში, უნგრეთსა და იტალიაში მეურნეობრიობის ძველი პირობებიდან ფაქტობრივად აღარაფერი დარჩა, ამიტომ წარსულისკენ დაბრუნება ძალიან რთული იყო, რაც რეფორმების გატარებამ და წარმოების აღდგენის პროცესებმა განაპირობეს.

ყველა ქვეყანაზე გვიან ამ დასკვნამდე მივიდა სსრკ, რომელმაც დიდხანს შეინარჩუნა და განავითარა კიდევ ძველი ეკონომიკური

¹ **Бабкин Э., Исаченко Т.**, Внешнеэкономическая политика. М.: Экономика, 2006. 454 с.

პოლიტიკის ბატონობისას ქვეყნის შიგნით ვაჭრობის სისტემა. მისთვის დამახასიათებელი იყო სამრეწველო პროდუქციის და აუცილებელი მოთხოვნის საქონლის განაწილება სახელმწიფო ორგანოების კონტროლით. თუმცა, სამოქალაქო ომის დასრულების შემდეგ სსრკ-მა უარი განაცხადა ამ სისტემაზე და კვლავ სცნო სავაჭრო საქმიანობა, მაგრამ არა კერძო ვაჭრობა, არამედ სახელმწიფო და კოოპერატიული.

პროდუქტების განაწილება ჩაანაცვლა ვაჭრობით, საშუამავლო ვაჭრობის აღდგენის გზით, თუმცა, ამ უკანასკნელს არ ჰქონდა მოქმედების ის თავისუფლება, რომლითაც ის სარგებლობდა პირველ მსოფლიო ომამდე. აქ სახელმწიფომ, ვაჭრობის რეგულირების ღონისძიებების და მათთვის მიმართულებების მიცემის მეშვეობით შეიტანა მასში გეგმიური საწყისები და წინა პლანზე წამოსწია სახელმწიფო და კოოპერატიული ვაჭრობა. კერძო ვაჭრობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნა დაშვებული, როდესაც ის ავსებდა ვაჭრობის პირველ ორ სახეს და წყვეტდა იმ პრობლემებს, რომელთაც ისინი ვერ აკმაყოფილებდნენ.²

სავაჭრო პოლიტიკის ევოლუციის პროცესის შესწავლა გვიჩვენებს, რომ საგარეო ვაჭრობის თვალთახედვით არსებობენ მასშტაბური და მნიშვნელოვანი პრობლემები, რომელთა ფონზე ეროვნული ინტერესების ერთი ნაწილი უპირისპირდება მეორეს. ამ ბრძოლის შედეგებს კი გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მთელი ქვეყნისთვის.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში საზოგადოება დარწმუნდა, რომ საომარი მოქმედებები არაპერსპექტიული და მიუღებელი იყო ეკონომიკური და პოლიტიკური ჰეგემონიის მისაღწევად. გაჩნდნენ ახალი მეთოდები, ინსტრუმენტები და ორგანიზაციები, რომლებიც თავაზობდნენ ქვეყნებს წარმატებული მდგომარეობის მიღწევას ე.წ. „რბილი ძალის“ გამოყენებით.

გლობალიზაციის პირობებში ამ პრობლემებმა შეიძინეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა. ტრადიციულმა დისკუსიამ ეკონომიკური და პოლიტიკური ინსტრუმენტების, რაოდენობისა და ხარისხის შესახებ უკანა პლანზე გადაინაცვლა და გზა დაუთმო სა-

² **ჯოლია, გ.** საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები. თბ., საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. 2008. გვ.18

ხელმწიფოსა და ბიზნესის ურთიერთობის და ურთიერთქმედების ახლებურ მიდგომებს, პირველ რიგში კი ეკონომიკური დიპლომატიის ელემენტების გამოყენებას.³

ეროვნული ეკონომიკური დიპლომატიის ფორმირება, რომელიც უკვე აღარ შემოიფარგლება საერთაშორისო სისტემაში სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობებით, მოიცავს აგრეთვე სოციალურ, ეკონომიკურ, კულტურულ და პოლიტიკურ ურთიერთობებს ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მოთამაშეებს შორის ფორმალურ და არაფორმალურ სისტემებსა და გარემოში. ასეთ ვითარებაში საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და ფორუმების მონაწილეებს მხოლოდ ეკონომიკური დიპლომატიის დახმარებით ბალუდთ მთავრობებს ან მსოფლიო თანასაზოგადოების წევრთა უმრავლესობას შორის კომპრომისულ გადაწყვეტილებებს მიაღწიონ. ასეთ ვითარებაში ეკონომიკური დიპლომატია იყენებს კომერციული დიპლომატიის პრაქტიკაში აპრობირებულ ელემენტებს (წინასწარი გაანგარიშებები, ეკონომეტრიკული მოდელები), ასევე ტრადიციული დიპლომატიის მექანიზმებს.⁴

ბიზნესისა და ვაჭრობის განვითარებაში დიპლომატიური მისიების როლის განხილვისას აუცილებელია განისაზღვროს ბიზნესისა და ვაჭრობის მექანიზმები საზღვარგარეთის ქვეყნებში. ამით შესაძლებელი გახდება შეფასდეს ამ მისიების ეფექტიანობა და ზოგადად, არსებობის მიზანშეწონილობა.

„ვენის კონვენცია დიპლომატიური ურთიერთობის შესახებ“ (მე-3 მუხლი) განმარტავს მისიის როლს და ფუნქციებს: „1. დიპლომატიურ წარმომადგენლობათა ფუნქციებია, კერძოდ: ა) მაკრედიტებელი სახელმწიფოს წარმომადგენლობა ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში; ბ) მაკრედიტებელი სახელმწიფოს და მისი მოქალაქეების ინტერესების დაცვა ადგილსამყოფელ სახელმწიფოში საერთაშორისო სამართლით დაშვებულ ფარგლებში; გ) მოლაპარაკება ადგილსამყოფელ სახელმწიფოს მთავრობასთან; დ) ადგილსამყოფელ სახელმწიფოს მთავრობასთან; დ) ადგილსამყოფელ სახელმწიფოს მთავრობასთან; დ) ადგილსამყოფელ სახელმწიფოს მთავრობასთან“.

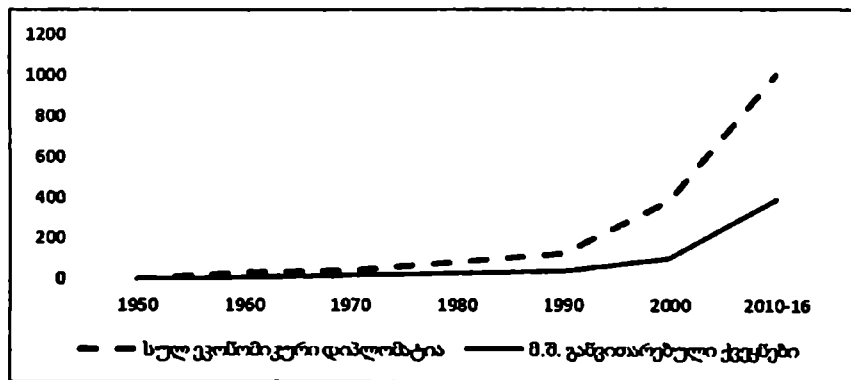
³ Lee D., Hudson D. The Old and New Significance of Political Economy in Diplomacy // Review of International Studies. 2004. N 30. გვ. 349. URL: <http://discovery.ucl.ac.uk/12044/1/12044>.

⁴ ნახუაძე ნ., ბარათაშვილი ე., ბაბაშვილი მ., კვსელავა ი., ეკონომიკური დიპლომატია. სტუ. თბ., 2011. გვ. 17.

ფელ სახელმწიფოში პირობებისა და ამბების გამორკვევა ყოველგვარი კანონიერი საშუალებებით და მაკრედიტებელი სახელმწიფოს მთავრობისათვის მათი შეტყობინება; ე) მაკრედიტებელი სახელმწიფოს და ადგილსამყოფელ სახელმწიფოს მეგობრული ურთიერთობის წახალისება და ეკონომიკის, კულტურისა და მეცნიერების დარგში მათი ურთიერთობის განვითარება".⁵ ამდენად, დიპლომატიურ მისიებს გადამწყვეტი როლი ეკისრებათ და სამართლიანად ითვლებიან საკვანძო კომპონენტებად ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადი განვითარების ხელშეწყობაში.

ნახაზი 1.1.

ეკონომიკური დიპლომატიის ციტირების საშუალოწლოური რიცხოვნობა 2008-ის მიხედვით⁶

ეკონომიკური დიპლომატია შედარებით ახალი კონცეპტია და ბოლო ათწლეულებში ჰპოვა მეცნიერთა და მკვლევართა ფართო დაინტერესება. მისი გამოყენება 1960-80-ანი წლებიდან დაიწყო და 21-ე საუკუნის დასაწყისიდან ფართო გავრცელებას ჰპოვა.

5 ვენის კონვენცია დიპლომატიური ურთიერთობის შესახებ. 1961, მუხლი 3. URL: <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/aqtcbi39.pdf>

6 Bergdijk P., Moon S., Research Handbook on Economic Diplomacy. Edward Elgar Publishing, UK. 2018. გვ.4. URL: https://books.google.ge/books?id=Xc1eDwAAQBAI&pg=PR8&lpg=PR8&dq=Volker%20Nitsch%2C%20Technical%20University%20Darmstadt%20A%20cosi%E2%80%90benefit%20analysis%20diplomacy&source=bl&oi=sbZiaFgmIKz&sig=ACfU3U0r0ePkbaViXZs7uk8maaSarOEKEw&hl=ka&sa=X&ved=2ahUKEwiQql69wPimAhVGR5oKHecB6cO6AEwAXoECAoQAQ&ncid=1wAR0QAY_xu-cQ8A18QsrWoZvsHyGiqgF6VpK8n_RrsAbxLPnDgdc-eAzLua4#v=onepage&q&f=false

ამაზე მიუთითებს ეკონომიკური დიპლომატიის ციტირების საშუალოწლიური რიცხვი 2008-ში. თუ განვიხილავთ დასახელებულ პერიოდის დინამიკას, აღმოჩნდება, რომ ყველაზე მაღალი ზრდა, ანუ მკვეთრად და პრაქტიკოსთა დაინტერესება 1990-ანი წლებიდან შეინიშნება (იხ.ნახ.1.1.).

ეკონომიკური დიპლომატიის განსაზღვრის საკითხში მეცნიერებს შორის არ არსებობს კონსენსუსი. მიუხედავად ამისა, ეკონომიკურ დიპლომატიასთან დაკავშირებული კვლევები საკმაოდ სწრაფად ვითარდება ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში.

ეკონომიკურ დიპლომატიასთან მიმართებით უპრიანია გავიხსენოთ პოლიტიკის ლენინისეული განმარტება, რომლის თანახმადაც „პოლიტიკა არის ეკონომიკის ყველაზე კონცენტრირებული ფორმა“.

ბოლო ათწლეულებში მიმდინარეობს თეორიული დისკუსიები ეკონომიკური დიპლომატიის განსაზღვრასა და შინაარსთან დაკავშირებით, პოლიტიკის რანგში მისი პრაქტიკული გამოყენების თაობაზე. ისინი თანდათანობით იძენენ ჩამოყალიბებული კონცეფციის კონკრეტულ ხასიათს.

ემპირიული ხასიათის გამოკვლევები ეკონომიკურ დიპლომატიას აიგივებენ სახელმწიფო პოლიტიკასთან, რომელიც მოიცავს ინსტიტუციურ სტრუქტურას, რესურსების განაწილებას, ქცევით ასპექტებს, პოლიტიკის მიზნებს, სახელმწიფოს და მისი ეკონომიკური სუბიექტების ეკონომიკურ და კომერციულ ინტერესებს.

ახდენს რა კარლ ფონ კლაუზევიცის ციტირებას დიპლომატიის შესახებ, ჰ. არნდტი (H. W. Arndt) აღნიშავს, რომ არსებობს „ეკონომიკური ომის ორი სახე - ეკონომიკური ძალაუფლების გამოყენება პოლიტიკური მიზნებისათვის, ან პოლიტიკური ძალაუფლების გამოყენება ეკონომიკური მიზნებისათვის“⁷

არტურ სიმი (Arthur Sim, Loughborough University) გვამღებს დიპლომატიის ფორმების შემდეგ კლასიფიკაციას: ეკონომიკური, სავაჭრო, ფინანსური და კომერციული.⁸

7 **Arndt**, "Australian Resources diplomacy," in Gultans, G. O., "Resources Diplomacy," The Australian Quarterly 47, no.1, 1975, გვ. 36.

8 **Sim A.**, Examine the role of diplomatic missions in promoting business and trade. 2017. URL: https://www.academia.edu/35036008/Examine_the_role_of_diplomatic_missions_in_promoting_business_and_trade?email_work_card=thumbnail

1. ეკონომიკური დიპლომატია ფართო ცნებაა და უკავშირდება ეკონომიკური პოლიტიკისა და სავაჭრო შეთანხმებების საერთო/ზოგად საკითხებს.

2. სავაჭრო დიპლომატია ფართო გაგებით, არის რეგულირებადი სექტორის თანამშრომლობის ფორმა კონკრეტულ შემთხვევაში დავების მოსაგვარებლად. სავაჭრო დიპლომატიას აქვს სამი ფუნქცია: ნორმატიული რეგულირება (კლასიფიკაცია, ორმაგი დაბეგვრა და ა.შ.), სექტორის თანამშრომლობა (ნავთობის მიწოდება, სამოქალაქო ავიაცია) და დავების გადაწყვეტა (სავაჭრო დისბალანსი).

3. ფინანსური დიპლომატია „მოძრაობს“ სამინისტროებსა და ცენტრალურ ბანკს შორის. ბუნებრივია, მასში ჩართულია პირები, რომლებიც იღებენ გადაწყვეტილებებს საგადასახადო ოპერაციების, რეზერვების მართვის, სესხების გაცემის და სხვა მნიშვნელოვანი საკითხების შესახებ. საფინანსო დიპლომატიის მნიშვნელობა გლობალურ სამყაროში დაადასტურა მსოფლიოს 2008 წლის და ევროზონის კრიზისებმა. ფინანსურ დიპლომატიაში გადამწყვეტ როლს ასრულებენ მსხვილი საერთაშორისო ბანკები და სხვადასხვა არასამთავრობო ორგანიზაციები. ფინანსური დიპლომატია ჯერ კიდევ ორიენტირებულია სახელმწიფოზე.⁹

4. კომერციული დიპლომატია ემსახურება საერთაშორისო ბიზნესისთვის ტვირთის შემსუბუქებას. კომერციული დიპლომატიის ღონისძიებებია უცხოური ბაზრის შესწავლა, საქმიანი კავშირების დამყარება, კონტრაქტების მომზადება. ისინი ხელს უწყობენ ვაჭრობას, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოძინებას, სამეცნიერო-ტექნიკურ თანამშრომლობას, ტურიზმის განვითარებას და ეროვნული ბიზნესის პროპაგანდას.

ზოგიერთ სამეცნიერო ლიტერატურაში “ეკონომიკური დიპლომატია” განისაზღვრება, როგორც „თანამედროვე დიპლომატიური საქმიანობის სპეციფიკური მიმართულება, რომელიც დაკავშირებულია ეკონომიკური პრობლემების გამოყენებასთან, როგორც ობიექტის, ასევე ბრძოლისა და თანამშრომლობის საშუალებად საერთაშორისო ურთიერთობებში.

9 Lee, D., & Hocking, B. Economic Diplomacy. In R. A. Denemark, The International Studies Encyclopedia. London: Wiley Blackwell. 2010.

ეკონომიკური დიპლომატია, როგორც დიპლომატია ზოგადად, არის საგარეო პოლიტიკის, სახელმწიფოს საგარეო საქმიანობის განუყოფელი ნაწილი. სწორედ საგარეო პოლიტიკა განსაზღვრავს ეკონომიკური დიპლომატიის მიზნებსა და ამოცანებს, რომელიც წარმოადგენს პრაქტიკული ღონისძიებების, ფორმების, მეთოდებისა და საშუალებების კრებულს საგარეო პოლიტიკის განხორციელებისთვის.

ეკონომიკური დიპლომატიის მკვლევარმა გი კარონ დე ლა კარიერმა (Guy Carron de la Carriere) ეკონომიკური დიპლომატიას მისცა შემდეგი განმარტება: „ეკონომიკური დიპლომატია არ შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მხოლოდ საერთაშორისო ურთიერთობებში ეკონომიკური ბერკეტების გამოყენება. დათმობები ან სანქციები, ეკონომიკურად უფრო ხელსაყრელი პოზიციების გამოყენება არის ზეწოლის საშუალება და დიდად არ განსხვავდება სამხედრო ძალის დემონსტრირებისაგან, განსაკუთრებით პოლიტიკური მიზნების მიღწევის მცდელობისას და როგორც წესი, ამგვარი მიზნების მიღწევას ითვალისწინებს სანქციების დაწესება... ეკონომიკური დიპლომატია არის დიპლომატიის მეშვეობით ეკონომიკური მიზნების მიღწევის საშუალება, მიუხედავად იმისა, იყენებს თუ არა იგი ეკონომიკური ბერკეტებს მათ მისაღწევად“.¹⁰

ფლაიპოტი (Phlipot) საკმაოდ ხატოვნად გადმოგვცემს ეკონომიკური დიპლომატიის მნიშვნელობას: თუ განვიხილავთ ეკონომიკურ პოლიტიკას, როგორც სათამაშო მოედანს ეკონომიკური ინტერესების გასატარებლად, მაშინ ბაზრებზე შეღწევა ეკონომიკური დიპლომატიის ცენტრს წარმოადგენს.¹¹

ეკონომიკური დიპლომატიის ცნობილი რუსი მკვლევარი, პროფესორი ვ.შეტინინი (Шетинин) ეკონომიკურ დიპლომატიას განსაზღვრავს, როგორც „ეკონომიკისა და პოლიტიკის შენადნობს“, რომელიც სამმართველო გადაწყვეტილებათა მიღების საფუძველია როგორც სახელმწიფო, ისე კომპანიის დონეზე.¹²

¹⁰ Каррон де ла Карьер Г., Экономическая дипломатия. Дипломат и рынок. Москва, РОССПЭН, 2003. гл. 12

¹¹ Philipot, C., "Economic Diplomacy: Views of the practitioner," in *U.S. Army War College Guide to National Security Issues Vol. 1*. (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2012), 188.

¹² Шетинин В., Экономическая дипломатия. М.: Международные отношения. 2001. гл.75.

პროფესორი ლ.კაპიცა (Капица) მიიჩნევს, რომ თანამედროვე პირობებში ტერმინი „დიპლომატია“ გამოიყენება ფართო გაგებით, როგორც სახელმწიფოთა ურთიერთქმედების მოდელი საერთაშორისო ურთიერთობებში. ამდენად, ეკონომიკური დიპლომატია გადმოიცემა, როგორც ეკონომიკური ინსტრუმენტების გამოყენება მსოფლიო პოლიტიკასა და საერთაშორისო ურთიერთობებში მყარი პოზიციების დასაკავებლად. ფაქტობრივად ეკონომიკური დიპლომატიის გამოყენებას მიყავართ პოლიტიკაში ბალანსის შეცვლამდე და ხელს უწყობს კოალიციისა და ბლოკების შექმნას.

ეკონომიკური დიპლომატია უშუალო კავშირშია ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის საკითხებთან. ამ სფეროში მომუშავე დიპლომატებმა უნდა გააანალიზონ პარტნიორი ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკა, გადაწყვეტილებათა მიღების სისტემა და შეიმუშაონ შესაბამისი რეკომენდაციები თავიანთი მთავრობებისათვის. ეკონომიკური დიპლომატიის ინსტრუმენტებად ხშირად იყენებენ საფინანსო რესურსებს, რომელიმე საქმიანობის წახალისების ან ეკონომიკური თანამშრომლობის შეზღუდვისათვის, კონკრეტული საგარეო პოლიტიკური მიზნის მისაღწევად.¹³

თანამედროვე ლიტერატურაში გამოყოფენ ეკონომიკური დიპლომატიის ოთხ მიმართულებას:

1. პოლიტიკურ-ნორმატიული, რომელიც მოიცავს მსოფლიო სამეურნეო კავშირების რეგულირების საერთაშორისო და მრავალმხრივი წესების შემუშავებას;
2. საინფორმაციო-ანალიტიკური, მოიცავს ეროვნულ და საერთაშორისო ბაზრებზე სიტუაციის, არსებული წესების ანალიზსა და პროგნოზს, რეკომენდაციების შემუშავებას ამა თუ იმ ორგანიზაციაში/ბლოკში გაწევრიანებისათვის;
3. ტექნიკურ-საკონსულტაციო, ანუ განვითარების ხელშეწყობა და მხარდაჭერა;
4. საფინანსო-საკრედიტო ოპერაციები, რომელთაც აქვთ მკვეთრად განსაზღვრული, მიზნობრივი დანიშნულება.

¹³ Экономическая дипломатия в условиях глобализации / под. Ред. **Л.М.Капицы**. М.: МГИМО, 2010. გვ.39.

ამდენად, ეკონომიკური დიპლომატია არის გადაწყვეტილებათა მიღების, პოლიტიკური პროპაგანდის და ბიზნესის ეროვნული ინტერესების სისტემა.

სხვადასხვა პროცესების ხელშეწყობის თვალსაზრისით არსებობს ეკონომიკური დიპლომატიის ორი სახე:

1. შემზღუდავი, რომელიც ორიენტირებულია პოლიტიკურ მიზნებზე, ანუ სანქციების გამოყენება. იგი უფრო გრძელვადიანი ხასიათის მატარებელია;
2. სტიმულირებადი, რომელიც მიმართულია ბიზნესის შესაძლებლობების გაფართოებაზე და ხელსაყრელი პირობების შექმნაზე, ეროვნული ეკონომიკის, მისი ცალკეული დარგების განვითარებაზე. ეს სახე დამახასიათებელია პოლიტიკურად სტაბილურ გარემოში და აქვს როგორც გრძელვადიანი, ისე საშუალოვადიანი ეფექტი.¹⁴

გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ შემზღუდავი სტრატეგიის გამოყენებისას რეალური გამარჯვებული არ არსებობს და ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სარეპუტაციო დანაკარგებს ყველა მხარე განიცდის, როგორც სანქციების გამტარებელი, ისე მისი სუბიექტი-ქვეყანა და პარტნიორი ქვეყნები.

როგორც წესი, ეკონომიკური სანქციები და სტიმულები მაშინ აღწევენ მნიშვნელოვან პოლიტიკურ მიზნებს, როცა ეკონომიკური სტიმულები სერიოზულ პოლიტიკურ დანახარჯებად გარდაიქმნებიან.

არაერთი ფაქტის მოტანა შეიძლება იმის შესახებ, რომ ზოგიერთი ქვეყანა აქტიურად იყენებს ეკონომიკური დიპლომატიის ინსტრუმენტებს პოლიტიკური პრობლემების მოსაგვარებლად, ან კიდევ ოპონენტის „დასასჯელად“. ამის ნათელი მაგალითია კუბის ეკონომიკური ბლოკადა აშშ-ის მხრიდან. „უფროსი ძმისაგან“ დასჯის არაერთი შემთხვევა იწვნია საქართველომაც.

2005 წლის მეორე ნახევარში კრემლმა უარი თქვა ე.წ. „რუსულ ლიბერალიზმზე“, რაც რუსეთში მცხოვრებ ეთნიკურ ქართველთა დევნაში გამოიხატა. 2008 წელს მოსკოვი არ მოერიდა სამხედრო აგრესიისა და საქართველოს ტერიტორიების ოკუპაციისა და ანექსი-

¹⁴ **Исаченко Т.** Экономическая дипломатия в условиях экономического кризиса Вестник СПбГУ. Сер. 5. 2015. Вып. 3. გვ.23

ის განხორციელებას.¹⁵ მანამდე კი, 2006 წლის 27 მარტს, რუსეთმა, უფროსი სანიტარული ინსპექტორის - გენადი ონიშენკოს ინიცირების საფუძველზე აკრძალა ქართული ღვინოების იმპორტი. იმავე წლის მაისში ასევე აიკრძალა ქართული მინერალური წყლების იმპორტიც. ოფიციალურ მიზეზად დასახელდა ის, რომ ქართული ღვინო არ შეესაბამებოდა სანიტარულ მოთხოვნებს. რეალურად კი ვაჭრობის ბერკეტების გამოყენებით კრემლი ახდენდა პოლიტიკურ ანგარიშსწორებას. აღნიშნულმა აკრძალვამ ძალზე უარყოფითი გავლენა იქონია როგორც ქართულ ექსპორტზე, ასევე მევენახეობა-მეღვინეობაზეც. 2005 წლისთვის ქართული ღვინის ექსპორტი 81.328 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენდა, 2006 და 2007 წლებში კი შესაბამისად, 41.050 და 29.197 მლნ. აშშ დოლარს.¹⁶ 2019 წელს რუსეთის მთავრობის იგივე სახის გადაწყვეტილებები კვლავ მიმართული იყო ბაზარზე ქართული საქონლის შეღწევის დაბრკოლებისა და ტურისტული ნაკადების შემცირებისაკენ.

საინტერესოა საკითხი - რა შედეგს გვაძლევს მრავალმხრივი და ორმხრივი სანქციების ეფექტიანობის შედარება? მრავალმხრივი სანქციების უპირატესობაა ლეგიტიმურობის გადაცემის ხელშეწყობა და საერთაშორისო დონეზე პოლიტიკური ზეწოლის გაძლიერება. მათი გამოყენება რთულია. ორმხრივ სანქციებს წარმატების მეტი შანსი აქვთ მაშინ, როდესაც ორი მხარე ერთმანეთზე მჭიდროდ არის დამოკიდებული და სანქციის მიმღებ მხარეს არ შეუძლია თავი აარიდოს ზეწოლას.

ამასთან, სანქციების ეკონომიკური ეფექტის რეალური შეფასება როგორც ცალკეული სუბიექტებისათვის, ისე მხარეებისათვის, შესაძლებელია მხოლოდ საშუალოვადიან და გრძელვადიან პერსპექტივაში. სანქციების შედეგებს ექნებათ უაღრესად ნეგატიური და გრძელვადიანი ხასიათი.

გარკვეული საკითხები და გარემოებები შეიძლება ამა თუ იმ ქვეყნისათვის გადამწყვეტი აღმოჩნდეს ეკონომიკური დიპლომა-

15 **პაპავა ვლ., თაფლაძე თ.** „ლიბერალური იმპერიის“ რუსული მოდელი და პოსტრევოლუციური საქართველოს გამოცდილება. ჟ. „ეკონომისტი“, N1, 2009. გვ. 25. URL: http://www.papava.info/publications/Papava_Tapladze_No1_2009.pdf

16 **მჭედლიშვილი ზ.** ილია ჭავჭავაძესაგაროვანობის შესახებ და თანამედროვეობა. გვ.4. URL: <https://dspace.tsu.ge/bitstream/handle/123456789/532/1/ია%20Chavchavadze%20about%20external%20trade%20and%20modernity.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ტიის წარმოებისას. მაგალითად, ბალტიის ქვეყნებისათვის ასეთად შეიძლება მოვიაზროთ სატრანსპორტო მომსახურებები (სახმელეთო, საზღვაო და სარკინიგზო), საქართველოსათვის, ევროპა-აზიის დერეფნის, ლოგისტიკური ჰაბის შესრულების ფუნქციები.

ზოგიერთ კვლევაში იკვეთება კატალიზატორული, ქსელური და მრავალმხრივი დიპლომატიის სახეები.¹⁷ კატალიზატორული დიპლომატია გულისხმობს სახელმწიფო და არასახელმწიფო სტრუქტურების დიდი რიცხოვნობის ჩართვას დიპლომატიურ პრაქტიკაში, ასევე ცალკეული საკვანძო ფიგურების (პოლიტიკოსები, ბიზნესმენები) გამოკვეთილ როლს ეროვნული ინტერესების მხარდაჭერაში. დიპლომატიის ეს სახე გამოწვლილვით არის შესწავლილი ამერიკელ სწავლულთა ასოციაციის პრეზიდენტის, ჯ.სტონის (Stone J.) შრომებში.¹⁸ ქსელური და მრავალმხრივი დიპლომატია ერთგვარი საშუალებებია დიპლომატიური საქმიანობის პროცესის ხასიათის შესაცვლელად, დიპლომატიური სამსახურის „ეკონომიზაციის“ და მრავალმხრივი ორგანიზაციების როლის გასაძლიერებლად.

ქსელური დიპლომატიის კონცეფციის მიხედვით, დიპლომატიის ტრადიციული მოდელი, რომელიც ემყარება ეროვნული სუვერენიტეტის და სახელმწიფოებრიობის პრონციპებს, ნაკლებად აქტუალური ხდება, რამდენადაც თანამედროვე პირობებში ჩნდებიან ახალი მნიშვნელოვანი მონაწილეები, რომლებიც საერთაშორისო განვითარებაზე ახდენენ ზეგავლენას. ასეთ პირობებში დიპლომატებმა უნდა მიიღონ უფრო აქტიური მონაწილეობა და სტრატეგიის რეალიზებისათვის მოიზიდონ მსოფლიო ბაზრის ახალი მოთამაშეები.

ინსტიტუციური სტრუქტურების ერთობლიობა, რომლებიც მონაწილეობენ ეკონომიკური დიპლომატიის ამოცანების რეალიზებაში, ქმნიან ეკონომიკური დიპლომატიის სისტემას.

ეკონომიკური დიპლომატიის ინსტიტუციურ სტრუქტურებს განეკუთვნება:

17 Bergsjk V.P., Okano-Heijmand M., Melissen J. Economic Diplomacy: Economic and Political Perspectives // Brill's Journal. The Hague Journal of Diplomacy. Vol. 6, 2011, N1-2.

18 Stone J., Catalytic Diplomacy: Russia, China, North Korea and Iran Paperback. Morton H. Halperin (Introduction). South Carolina, BookSurge Publishing, 2010. გვ. 424.

სახელმწიფო სამინისტროები და უწყებები, მათი საზღვარგარეთული ქსელი;

საზღვარგარეთ არსებული სახელმწიფო უწყებები, რომლებიც საგარეო პოლიტიკის ეკონომიკური დიპლომატიის საკითხებზე მუშაობენ;

ნაწილობრივ სახელმწიფო და არასახელმწიფო ორგანიზაციები, რომლებიც ჩართული არიან საგარეო ვაჭრობის საკითხებში;

საქმიანი წრეები, რომლებიც მონაწილეობენ საერთაშორისო ეკონომიკურ მოლაპარაკებებში;

საგარეო ბაზრებზე სავაჭრო-ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესების გამტარებელი ეროვნული მექანიზმები/სტრუქტურები.

ეკონომიკური დიპლომატიის ინსტრუმენტები მოიცავს როგორც ტრადიციული დიპლომატიის მექანიზმებს, ისე კომერციულ პრაქტიკაში დამკვიდრებულ ელემენტებსაც.

ეკონომიკური დიპლომატიის ძირითადი ამოცანა უკავშირდება საერთაშორისო მასშტაბით ეროვნული ეკონომიკური ინტერესების დაცვას, რომელშიც აგრეგირებულია ეკონომიკურ დიპლომატიაში მონაწილეთა ეროვნული ინტერესები. ამ პროცესში არ არის გამორიცხული კონფლიქტი სახელმწიფო და ბიზნეს-ინტერესებს შორის, რამდენადაც ბიზნესი ხშირად საშუალო და მოკლევადიან დაგეგმვას ახდენს, ხოლო სახელმწიფო ორიენტირებულია გრძელვადიან მდგრად განვითარებაზე, რაც, თავის მხრივ, უკავშირდება ეროვნული ეკონომიკის უსაფრთხოებას.

ბოლო ათწლეულებში ეროვნული ეკონომიკის უსაფრთხოება სულ უფრო ხშირად განიხილება როგორც ეროვნული ეკონომიკის და მისი წამყვანი დარგების კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფის შესაძლებლობა საერთაშორისო მასშტაბით. იგი მიიღწევა არა პროტექციონისტული ზომებით, რომელიც თანამედროვე გლობალურ მსოფლიოში ფაქტობრივად წარსულს ჩაბარდა, არამედ ღონისძიებათა კომპლექსით, რომელიც მოიცავს თანამედროვე მექანიზმების, ბერკეტებისა და ღონისძიებების გამოყენებას საგარეო ეკონომიკურ და საერთაშორისო პოლიტიკაში.

თანამედროვე პირობებში აქცენტი გადადის იმის შესწავლაზე, თუ რა გავლენას ახდენენ ამ სისტემაში მოთამაშე არასახელმწიფო აგენტები სახელმწიფო დიპლომატიური სამსახურების და სახელმწიფო ორგანოების გადაწყვეტილებებზე. ამ თვალსაზრისით, ეკონომიკური დიპლომატია არის აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ორგანოების, საგარეო ეკონომიკურ საქმიანობაში ჩართული სუბიექტების ფუნქციონირების შემადგენელი ნაწილი.

პროფ. იაშა მესხიას აზრით, ეკონომიკური დიპლომატია არის დიპლომატიური სამსახურების კონცენტრირება ექსპორტის გადღების, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის და საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციებში მონაწილეობის მიმართულებით. იგი არის საერთაშორისო დონეზე ქვეყნის ეკონომიკური ინტერესების განმტკიცების მიმართულებით მოქმედებათა ერთობლიობა. ეკონომიკური დიპლომატიის ფორმირება რეალიზაცია უფრო სახელმწიფო სტრუქტურების საგანს შეადგენს, რადგან იგი მოიცავს სახელმწიფო პოლიტიკის განმსაზღვრელ მაკროეკონომიკურ პარამეტრებს¹⁹.

ქართველ მეცნიერთა ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ „თუ დიპლომატია შესაძლებლის ხელოვნებაა, მაშინ ეკონომიკური დიპლომატია – საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობისაგან მინიმალური დათმობების ხარჯზე მაქსიმალური სარგებლის მიღების ხელოვნებაა. ეკონომიკური დიპლომატია წარმოადგენს სახელმწიფოსა და ბიზნესის ერთობლივ საქმიანობას მსოფლიო მეურნეობის სისტემაში ეროვნული ეკონომიკის ინტერესების რეალიზაციისათვის. ამ მიზნის მისაღწევად იგი ტრადიციული და თანამედროვე დიპლომატიის ინსტრუმენტებს, ქვეყნის საგარეო-ეკონომიკური ინსტიტუტების კომპლექსს, რეგიონულ და მრავალმხრივ სტრუქტურებს იყენებს, რათა საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობა აამაღლოს. ამ თვალსაზრისით ეკონომიკური დიპლომატია გამოირჩევა დინამიზმით, შემტევი ხასიათით, ღიაობით და სივრცითი კონფიგურაციის მაღალი დონით.“²⁰

19 მესხია ი., საერთაშორისო ვაჭრობა. თბილისი, თსუ, 2011. გვ. 331.

20 ხახუაძე ნ., ბარათაშვილი ე., პაპაშვილი მ., კვესელავა ი., ეკონომიკური დიპლომატია. სტუ, თბ., 2011. გვ. 16.

ჩვენ მივიჩნევთ, რომ ეკონომიკური დიპლომატია არის თანამედროვე დიპლომატიისა და საგარეო ეკონომიკური კომპლექსის ინსტრუმენტებისა და ინსტიტუციური სტრუქტურების გამოყენებით სახელმწიფოს, საზოგადოების და საქმიანი წრეების ერთობლივი ძალისხმევა საერთაშორისო დონეზე ეროვნული ეკონომიკური ინტერესების დაცვის და ეროვნული კომპანიების მხარდაჭერის საქმეში.

ეკონომიკის კვლევის ორი ძირითადი დონის შესაბამისად (მიკრო და მაკრო) გამოიყოფა ეკონომიკური დიპლომატიის ორი სისტემა: მიკროეკონომიკური დიპლომატია და მაკროეკონომიკური დიპლომატია.

ზოგიერთი ექსპერტი მაკროეკონომიკურ დიპლომატიას ეკონომიკურ დიპლომატიასთან აიგივებს (Economic Diplomacy), ხოლო მიკროეკონომიკურ დიპლომატიაში მოიაზრებს მხოლოდ კომერციულ დიპლომატიას (Commercial Diplomacy).

ორმხრივი ეკონომიკური დიპლომატია კვლევის დამოუკიდებელი სფეროა, რომელიც მოიცავს კომერციული დიპლომატიის მრავალ ქვესიმრავლეს და შეიძლება მოვიაზროთ მრავალმხრივი ეკონომიკური დიპლომატიის ნაწილად.

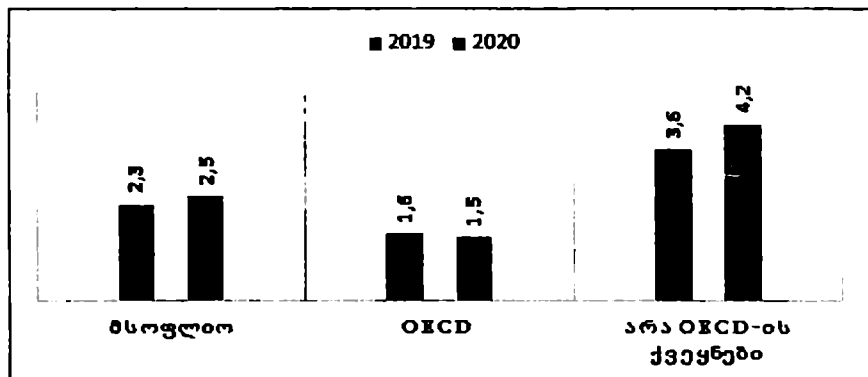
მსოფლიო ეკონომიკური ძლიერების ღერძის აღმოსავლეთისაკენ გადახრამ სტიმული მისცა განვითარებული ქვეყნების მთავრობებს მეტი მხარდაჭერა გამოეხატათ ინტერნაციონალიზაციის პროცესში ჩართული ეროვნული საწარმოებისათვის. სამთავრობო სტრუქტურებისათვის კომერციული დიპლომატია განსაკუთრებული საშუალებაა საერთაშორისო ვაჭრობის გაფართოებისა და ეროვნული ეკონომიკის სტიმულირებისათვის. ამიტომ განვითარებული ქვეყნები სულ უფრო მეტ ყურადღებას უთმობენ კომერციული დიპლომატიის საშუალებების უფრო ეფექტიან გამოყენებას. მაგალითისათვის მოვითანთ დიდ ბრიტანეთს და ნიდერლანდებს, რომლებმაც ბოლო პერიოდში გადააფასეს და კორექტირება შეიტანეს სტრატეგიებსა და კომერციული დიპლომატიის პრიორიტეტებში.

არსებული პროგნოზებით, 2020 წელს მსოფლიო ეკონომიკის ზრდა მცირედით დაჩქარდება და რეალური მაჩვენებლით ზრდა

2,5%-ს მიაღწევს. თუმცა ეს ზრდა არ იქნება გამოწვეული OECD-ს ქვეყნებით – აქ ზრდა 2020 წელს 1,6%-ს მიაღწევს. ქვეყნებში, რომლებიც არ შედიან OECD-ს (ეუთო) შემადგენლობაში, უფრო მაღალი ზრდა დაფიქსირდება (იხ.ნახ. 1.2).

ნახაზი 1.2.

რეალური მშპ-ის ცვლილება²¹

ტერმინი „კომერციული დიპლომატია“ ხშირად გამოიყენება ორი სხვადასხვა სახის საქმიანობის აღსანიშნად: პოლიტიკის შემუშავება და ბიზნესის მხარდაჭერა (Kostecki & Naray). დარგის ცნობილი მკვლევარები კომერციული დიპლომატიის განხორციელების 6 აუცილებელ პირობას აღნიშნავენ: ურთიერთობის დამყარება, მიზანმიმართული საქმიანობა, ადვოკატირება, კოორდინაცია, ლოგისტიკა, ბაზრის კვლევა.²² ბევრი ავტორი ეთანხმება იმ მოსაზრებას, რომ კომერციული დიპლომატიის მთავარი ვექტორი კონკრეტული ბიზნესის მხარდაჭერისაკენ არის მიმართული.

21 Industries in 2020. A special report from The Economist Intelligence Unit. The Economist Group. 2019. გვ.3. URL: https://pages.eiu.com/rs/753-RIO-438/images/Industries-in-2020.pdf?mkc_tok=eylpljoiTWpKbE5UaGhaY0kxTIRoailsInOjOiklTGROa3ZveSacy3NWZHZES2NEYXZZaEi5YXBZZkhVZ2RrbWdySFhVN0ImQFAyaHIZdFt5OVAAraQO5NTZxaXNLTlpOU28wZk5vUjlyajVrc0ITanNcL0M0eG9NZkdnbUO5YXAxbnlxT2hvZjlrXC9BOVZrbmVrcIZ2YjZRWjRNTk8rIn0%3D

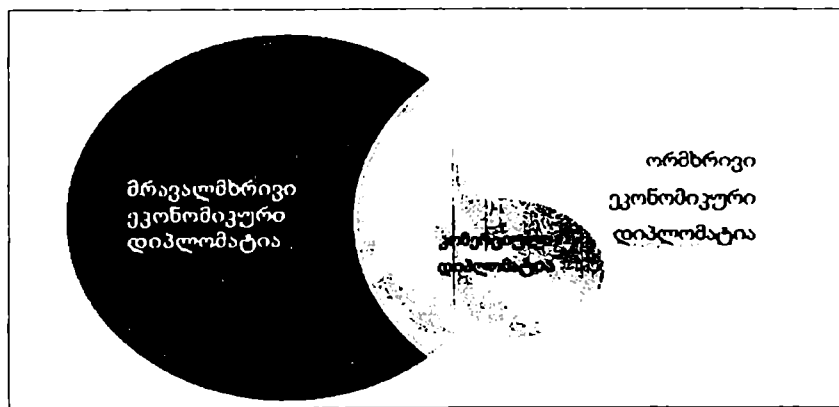
22 **Kostecki M., and Naray O.**, Commercial Diplomacy and International Business. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. 2007. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20070400_cdsp_diplomacy_kostecki_naray.pdf

ლიდერმანის, ოლარეაგას და პაიტონის მიხედვით (Lederman, Olarreaga and Payton) კომერციული დიპლომატიით შესაძლებელია ქვეყნის იმიჯის შექმნა, რაც მიიღწევა ექსპორტის მხარდაჭერით, მარკეტინგით და მარკეტინგული გამოკვლევების პრაქტიკული გამოყენებით.²³

პოტერი (Potter), კომერციულ დიპლომატიას განმარტავს, როგორც „დიპლომატიის იმ ინსტრუმენტთა გამოყენებას, რომელიც ახდენს ექსპორტის სტიმულირებას, ინვესტიციების მოზიდვას, საგარეო საინვესტიციო შესაძლებლობების შენარჩუნებას, ტექნოლოგიების გადაცემა-განახლებას და ამის საფუძველზე გვაძლევს კონკრეტულ კომერციულ სარგებელს“.²⁴

ნახაზი 1.3.

მრავალმხრივი, ორმხრივი და კომერციული დიპლომატიის ურთიერთმიმართება

კომერციული დიპლომატია არის მეთოდების, ხერხებისა და პრაქტიკული მოქმედებების კომპლექსი, რომელიც გამოიყენება საგარეო ვაჭრობის პოლიტიკის წინაშე არსებული ამოცანების გადასაწყვეტად. კომერციული დიპლომატია უფრო კერძო, შედარებით დამოუკიდებელ სფეროს წარმოადგენს. პროფ. ი. მესხი მიიჩნევს,

23 **Lederman D., Olarreaga M., and Payton L.**, "Export Promotion Agencies: what works and what doesn't", CEPR Discussion Papers, August 2006.

24 **Potter R.**, 'Branding Canada: The renaissance of Canada's commercial diplomacy', International Studies Perspective, N5, 2004.

რომ კომერციული დიპლომატია უფრო ძველი წარმოშობისაა და მას შედარებით გამოკვეთილი მიზნები და ამოცანები გააჩნია, თუმცა ასკვნის შემდეგ: „ეკონომიკურ და კომერციულ დიპლომატიებს შორის ზღვრის გავლება შეუძლებელია“.²⁵

კომერციული დიპლომატიის წარმოებისას ნარაი (Naray) გამოყოფს შემდეგ ექვს ძირითად ტიპს:

1. კორპორატიული ტიპი - გამოიყენება ვაჭრობის ხელშეწყობაში. კომერციული საკითხების გადაწყვეტისას სტრუქტურები მონაწილეობენ პროცესებში სახელმწიფო ორგანოებთან იერარქიული დაქვემდებარების გარეშე;
2. პრაგმატული ტიპი - გულისხმობს კონკრეტულ ამოცანებზე ორიენტირებულ სააგენტოებს და საკოორდინაციო მექანიზმებს (ბრიტანული მოდელი);
3. ჩრდილოევროპული მოდელი;
4. თანამეგობრობის მოდელი - ამ მოდელში საგარეო საქმეების და ვაჭრობის საკითხები გაერთიანებულია ერთ სამინისტროში, თუმცა სავაჭრო პოლიტიკა და ვაჭრობის მხარდაჭერა შეიძლება გაიმიჯნოს;
5. კლასიკური ტიპი - ვაჭრობის მხარდაჭერა და მისი, როგორც სავაჭრო პოლიტიკის ნაწილის განხილვა;
6. განვითარებადი ქვეყნის ტიპი - ვაჭრობის ხელშეწყობა მხოლოდ საგარეო საქმეთა სამინისტროს მეშვეობით.²⁶

ლი (Lee) მიიჩნევს, რომ კომერციული დიპლომატია არის სახელმწიფო და კერძო სუბიექტების ქსელის შეთანხმებული მუშაობა კომერციული ურთიერთობების მართვაში, რისთვისაც გამოყენებულია კომერციული არხები.²⁷

სანერი და იუ (Saner & Yiu) აღნიშნავენ კერძო პირების მინიმალურ როლს კომერციულ დიპლომატიაში და მას უწოდებენ კორპორატიულ, საქმიან დიპლომატიას. მკვლევარები მიიჩნევენ, რომ

25 **მკვლევარი** ი. საერთაშორისო ვაჭრობა. თბილისი, თსუ, 2011. გვ. 349.

26 **Naray, O.** "Commercial Diplomats in the Context of International Business," *The Hague Journal of Diplomacy* 6. 2011. გვ. 142.

27 **Lee D.** "The growing influence of business in U.K. diplomacy", *International Studies Perspective*, Vol. 5, N1, 2004. გვ. 52.

კომერციულ დიპლომატიამი კერძო პირების როლი უნდა შეიზღუდოს.²⁸

კოტაბე და ჩინკოტა (Kotabe & Czinkota) კომერციულ დიპლომატიას ძირითადად აიგივებენ ექსპორტის ხელშეწყობასთან, საექსპორტო ბაზრების განვითარებასთან და საექსპორტო სერვისულ პროგრამებთან.²⁹

მსოფლიო ეკონომიკური ინტეგრაციის ფონზე პროფ. იაშა მესხია გამოყოფს კომერციული დიპლომატიის განვითარებაზე მოქმედ შემდეგ ძირითად ფაქტორებს:³⁰

ბირველი - კომერციული დიპლომატიის განვითარებას ხელს უწყობს და განაპირობებს მსოფლიო ეკონომიკური სისტემის ინტერნაციონალიზაცია და შრომის საერთაშორისო დანაწილების პროცესის გაღრმავება, რომელიც თანამედროვე ეტაპზე მიმდინარეობს, როგორც გლობალურ, ასევე რეგიონალურ სიბრტყეებზე. ეკონომიკის რეგიონული ინტეგრაცია, რომელიც თეორიულად თითქოს წინააღმდეგობაში მოდის მსოფლიო გლობალიზაციასთან, ფაქტობრივად კი არ აფერხებს, არამედ აძლიერებს კიდევაც ამ პროცესს. რეგიონული განვითარებები თან მიჰყვებიან მსოფლიო ეკონომიკურ წესრიგს, ისინი არ ზღუდავენ ეკონომიკურ საზღვრებს და არ წარმოქმნიან დამატებით სატარიფო ბარიერებს. უფრო მეტიც, კომერციული კავშირების გაღრმავების მიზნით რეგიონული ეკონომიკური გაერთიანებები ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის სატარიფო პოლიტიკაზე დაყრდნობით მაქსიმალურად ამარტივებენ მას. ასეთი მიდგომა ქმნის სტიმულს ეკონომიკური კავშირების გაღრმავებისა და შემდგომი განვითარებისათვის. ზოგიერთი ქვეყანა არის რამდენიმე რეგიონული გაერთიანების წევრი, ხოლო ტრანსეროვნული კომპანიების უმეტესობა ერთდროულად ფუნქციონირებს თითქმის ყველა რეგიონული გაერთიანების ფარგლებში.

მეორე - კომერციული დიპლომატიის როლსა და მნიშვნელობაზე არსებით პოზიტიურ გავლენას ახდენს თანამედროვე ეტაპზე

28 Yiu L., and Sener R., International economic diplomacy: Mutations in post-modern times, Discussion Papers in Diplomacy, No. 84 (The Hague: Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', 2003).

29 Kotabe M., and Czinkota M., "State Government Promotion of Manufacturing Exports: A gap analysis", Journal of International Business Studies, Vol. 23, N4, 1992, გვ. 21.

30 მესხია ი., საერთაშორისო ვაჭრობა. თბილისი, თსუ, 2011. გვ.352.

წარმოქმნილი ახალი ეკონომიკური მოვლენები, რაც გამოიხატება საბაზრო ურთიერთობათა სივრცის გაფართოებაში, ეროვნული ეკონომიკების ლიბერალიზაციის დონის ზრდაში. მსოფლიო ეკონომიკის სულ უფრო მეტი სუბიექტები - ტრანსეროვნული კორპორაციები, ბანკები, საინვესტიციო ჯგუფები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ კომერციულ ურთიერთობათა განვითარებაზე, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავებაზე. თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიო ეკონომიკაში მონაწილე სუბიექტები იმდენადაა ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული, რომ თითოეული მათგანის ინტერესები მოითხოვენ მსოფლიო ეკონომიკის სტაბილური განვითარების შენარჩუნებას და მთლიანად სამყაროს მდგრადობასა და უსაფრთხოებას.

მესამე - გლობალიზაციას და მათ შორის ეკონომიკურ ინტეგრაციას კომერციული დიპლომატია აჰყავს თვისებრივად და რაოდენობრივად ახალ დონეზე. მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაცია, რომელიც მოიცავს საწარმოო ძალთა ინტერნაციონალიზაციის გაღრმავების ობიექტურ პროცესს და იმავდროულად ტრანსეროვნული კორპორაციების მისწრაფებებს დაუქვემდებარონ ეს პროცესი თავიანთ მიზნებსა და ამოცანებს, ჰქონდეთ დომინირებული მდგომარეობა მსოფლიო ბაზარზე, ზრდის კომერციული დიპლომატიის როლს. ეს უკანასკნელი განპირობებულია იმით, რომ კომერციულ დიპლომატიას შეუძლია ხელი შეუწყოს ეკონომიკის გაღრმავებას ყველა ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე და იმავდროულად არ დაუშვას გლობალიზაციის უპირატესობის მონოპოლიზება. სხვადასხვა სახელმწიფოთა ეკონომიკების მასშტაბური და სულ უფრო მზარდი დამოკიდებულება მსოფლიო ბაზარზე, საერთაშორისო და რეგიონულ ინვესტიციებზე, თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესზე და ტექნოლოგიებზე აიძულებს მათ უზრუნველყონ თავიანთი პროექტების შეთანაწყობა საერთაშორისო თანამეგობრობის პოლიტიკურ და სამხედრო პრობლემებთან დაკავშირებით.

მეოთხე - კომერციული დიპლომატიაზე გავლენას ახდენს ინდუსტრიულად განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნების დონეებს შორის არსებული დიდი განსხვავებები. სუსტად განვითარებული ქვეყნების მოთხოვნა იმპორტზე შეზღუდულია, ამიტომ

ამ შემთხვევაში კომერციულ დიპლომატიას მეტწილად ცალმხრივი მიმართულება გააჩნია.

მეზუთე - სახელმწიფოთა ეკონომიკური საზღვრების გახსნას და ღიაობის გაღრმავების ტენდენციას თან სდევს გარკვეული შეზღუდვების შემოღება ცალკეული სახის პროდუქციით ვაჭრობაზე. ბევრი მაღალგანვითარებული ქვეყანა მიმართავს სექსპორტო პროდუქციაზე პროტექციონისტულ პოლიტიკას, რითაც აიაფებს სხვა ქვეყანაში გასატანი საქონლის ღირებულებას და ამით განვითარებად ქვეყნებს უკარგავს სტიმულს ანალოგიური პროდუქციის ადგილზე წარმოებისათვის. ასეთი მიდგომა კომერციული დიპლომატიის მხრიდან მოითხოვს სერიოზულ მიდგომას და მისი დარეგულირებისათვის სახელმწიფო დიპლომატიის ამოქმედებას.

მეექვსე - არსებითად იცვლება სახელმწიფოთა ეკონომიკური კავშირების რუკა და მათი ბლოკებად გაერთიანების პრინციპები. პირველ პლანზე იწევს გაერთიანებათა წევრი ქვეყნის ეკონომიკური სარგებლიანობა და არა პოლიტიკური ინტერესები. მნიშვნელოვანი მიმართულებაა აგრეთვე ბლოკებში და გაერთიანებებში შემავალი ეკონომიკური განვითარების დონეთა გამოთანაბრებისაკენ ძალისხმევის წარმართვა, რაც მათი ერთობლივი ეკონომიკური საქმიანობის და წარმატებული ფუნქციონირების მნიშვნელოვანი პირობა ხდება.

მეშვიდე - მსოფლიოში აქტიურად მიმდინარეობს ძალთა ხელახალი გადანაწილების პროცესი, რაც გამოწვეულია განვითარებადი ქვეყნების სწრაფვით რაც შეიძლება სწრაფად გადავიდნენ განვითარებული ქვეყნების კატეგორიაში და პირიქით, ადრე განვითარებული ქვეყნების ზრდის ტენდენციის თანდათანობითი შენელებით.

მერვე - ეკონომიკური კრიზისები, რომლებიც სათავეს იღებენ განვითარებული ქვეყნებიდან და თანდათანობით გადადიან განვითარებად ქვეყნებში. ასეთ ვითარებაში კომერციული ურთიერთობები უკანა პლანზე იწვევენ და სამოქმედო ასპარეზზე გამოდის სახელმწიფო დიპლომატია, რომლის ქმედებები მიმართულია კრიზისის შენელებისა და სრული აღმოფხვრისაკენ. რა თქმა უნდა, ამ პროცესში აქტიურად უნდა მონაწილეობდეს ბიზნესი და კომერციული დიპლომატიური ურთიერთობები.

განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებში გამოიყენება ვაჭრობის რეგულირების სხვადასხვა ფორმები ან არასატარიფო ბარიერები, რომლებიც უცხოური კონკურენციისგან ეროვნული მრეწველობის დარგების დაცვის როლში გვევლინებიან. ეს ფორმები შეიცავენ:

- ✓ ტექნიკურ ნორმებსა და სტანდარტებს;
- ✓ საქონლის სერტიფიცირებას;
- ✓ სანიტარულ და ვეტერინარულ მოთხოვნებს;
- ✓ ეკოლოგიურობისა და საქონლის უსაფრთხო გამოყენების ნორმებს და მოთხოვნებს;
- ✓ შეთანხმებებს ექსპორტის თვითშეზღუდვების თაობაზე;
- ✓ ადმინისტრაციულ მოთხოვნებს ტექნიკური და საქონლის თანმხლები დოკუმენტაციის მიმართ.

ევროკავშირის ქვეყნებში იმპორტთან მიმართებით არასატარიფო წინააღმდეგობები ძირითადად შემდეგი დარგების დაცვას ემსახურება:

- კვების მრეწველობა (ევროკავშირის აგრარული პროტექციონიზმის ფარგლებში);
- ტექსტილი და სამკერვალო წარმოება (ევროკავშირის მიერ ექსპორტიორი ქვეყნებისთვის ექსპორტის თვითშეზღუდვის თაობაზე გარიგებების თავსმოხვევა);
- სამთო მოპოვება და მეტალურგიული მრეწველობა (მინიმალური ფასების დადგენის და მათი დაცვის თაობაზე გარიგებების დადების გზით);
- გემთმშენებლობა, სადაც სახელმწიფოს მიერ ხორციელდება სუბსიდირება და შესაძლოა შეთანხმებების გამოყენება გემთაშენის სამრეწველო სიმძლავრის თვითშეზღუდვის თაობაზე;
- ელექტრო-ტექნიკური მრეწველობა, სადაც ზოგიერთი სახის საქონელზე დადგენილია ძნელადმისაღწევი ტექნიკური ნორმები, რომლებიც შეიძლება განხილულნი იქნენ, როგორც მხოლოდ პროტექციონისტული ღონისძიებები ამ პროდუქციის ექსპორტიორებისათვის.

მისასაღებელია, რომ „2019-2022 წლების საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიაში“ ცალკე პარაგრაფად ჩნდება „ეკონომიკური დიპლომატია“ (თავი 4, პ.4), როგორც ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური ამოცანების შესრულების მნიშვნელოვანი მექანიზმი და ქვეყნის კეთილდღეობასა და მდგრადი ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობი ფაქტორი.

ეკონომიკური დიპლომატიის ძირითადი მიმართულებებია:

1. მუშაობა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან. სხვადასხვა პროფილურ საერთაშორისო და რეგიონულ ორგანიზაციებში საქართველოს ინტერესების დაცვა, ასევე სხვადასხვა ინიციატივების ინიცირება და მხარდაჭერა. საერთაშორისო ორგანიზაციების, ფორუმების, მულტინაციონალური კორპორაციების ფილიალების, წარმომადგენლების, რეგიონული ცენტრების საქართველოში დაფუძნება-განთავსების ხელშეწყობა;

2. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციასთან (OECD) ზემდგომი დაახლოება და კავშირების განმტკიცება. თანამშრომლობა ძირითადად ფოკუსირებული იქნება ინსტიტუციური რეფორმების, ეფექტური მმართველობის, სავაჭრო-ფინანსური და პოლიტიკური დიალოგის გაღრმავების მიმართულებებზე.

3. ორმხრივი ეკონომიკური ურთიერთობების ხელშეწყობა. აქტიური მონაწილეობა სამთავრობათაშორისო ეკონომიკურ კომისიებსა და ბიზნეს ფორუმებში. რეგიონების დამეგობრების პროცესის ხელშეწყობა.

4. მუშაობა უცხოეთის ბიზნეს-წრებთან. უცხოური საინვესტიციო კაპიტალის მოზიდვა, ასევე უცხოურ საქმიან წრებთან აქტიური კავშირები, მათი ქართული ბიზნესის წარმომადგენლებთან თანამშრომლობისა და ბიზნეს დელეგაციების ვიზიტების ხელშეწყობა, უცხოეთში საინვესტიციო ფონდებთან, ბიზნეს-საკონსულტაციო ცენტრებთან, სავაჭრო-სამრეწველო პალატებთან, ბიზნეს ასოციაციებთან და სხვა მსგავს ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა.

5. საერთაშორისო არენაზე საქართველოს საინვესტიციო შესაძლებლობებისა და ხელსაყრელი ბიზნეს-გარემოს წარმოჩენა. უცხოურ მასშედიში საქართველოსთან დაკავშირებული ინფორმაციის პერიოდულად გავრცელება (ქვეყნის საინვესტიციო და ბიზნეს გარემოს შესაძლებლობების შესახებ).

6. ეკონომიკური დესპანის ინსტიტუტის ეფექტური გამოყენება. საქართველოსთვის დიდ მნიშვნელობას იძენს საზღვარგარეთ მივლენილი ეკონომიკური დესპანების ეფექტური გამოყენება, რაც ქართული ექსპორტისა და ქვეყანაში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდის ერთერთი მნიშვნელოვანი და ქმედითი საშუალება იქნება.

7. ქართული ბიზნესის მხარდაჭერა/ლობირება. საერთაშორისო ბაზრებზე ქართული პროდუქციის პოზიციების გამყარება, პრეფერენციული საექსპორტო პირობების შექმნა და საექსპორტო ბაზრების დივერსიფიცირება, ქართული ღვინისა და სხვა პროდუქციის პოპულარიზაცია. საზღვარგარეთ გამოფენებში, ფორუმებსა და სხვა ბიზნეს ღონისძიებებში მონაწილეობა. საქართველოს, როგორც ტურისტული ქვეყნის იმიჯის განმტკიცება და სექტორული ტურიზმის (ბიზნეს და საკონვენციო ტურიზმის, ახალგაზრდული ტურიზმი, სარეკრეაციო ტურიზმი, ეკოტურიზმი, ღვინის ტურიზმი, ბალნეოლოგიური და კლიმატური ტურიზმი და სხვა) განვითარების ხელშეწყობა. უცხოეთში ქართული ბიზნეს სუბიექტების უფლებების დაცვა და მათი საქმიანობის ხელშეწყობა. ინტელექტუალური საკუთრებისა და ქართული სავაჭრო ნიშნების დაცვა. პრიორიტეტული იქნება ეკონომიკის ისეთი თანამედროვე დარგების განვითარების ხელშეწყობა, როგორიცაა მაღალტექნოლოგიური დარგები და ციფრული ეკონომიკა.³¹

გამოცდილ ქართველ დიპლომატთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ჩვენს საგარეო პოლიტიკურ ფუნდამენტს უნდა განსაზღვრავდეს

31 „საქართველოს 2019-2022 წლების საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია“ URL: <http://www.mfa.gov.ge/getattachment/MainNav/ForeignPolicy/ForeignPolicyStrategy/2019-2022-clebis-saqartvelos-sagareo-politikis-strategia.pdf.aspx>

სამი ძირითადი პრინციპი - ჩვენი ეროვნული ინტერესი, რეალიზ-
მი და მაქსიმალური პრაგმატიზმი. ამ სამი პრინციპის გააზრებული
ერთობლიობა უნდა ვაქციოთ საგარეო პოლიტიკის უმთავრეს ვექ-
ტორად.

ეროვნული ინტერესების მუდმივი გათვალისწინება უნდა დაე-
დოს საფუძვლად გადამწყვეტი საკითხის მოგვარებას - შევინახოთ
ჩვენთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ფასეულობები იმის მი-
უხედავად, თუ რასთან შეგუების აუცილებლობა შეიძლება გვი-
კარნახოს პრაგმატიზმმა. კონკრეტული საგარეო პოლიტიკური გა-
მოწვევის თუ სიტუაციის ანალიზისას არ უნდა დაგვავიწყდეს რომ
პრაგმატიზმი თავისთავად არ წარმოადგენს საგარეო პოლიტიკას.
ის მხოლოდ პრობლემის ეფექტური გადაწყვეტისათვის საჭირო
ტაქტიკა ან მიდგომაა.

რეალიზმს რაც შეეხება, ის ჩვენი საგარეო პოლიტიკის აუცილებე-
ლი ფაქტორია. ნებისმიერ შემთხვევაში სწორად უნდა ვაფასებდეთ
ჩვენს შესაძლებლობებს, ზუსტად უნდა გვქონდეს წარმოდგენილი
ჩვენი, როგორც სახელმწიფოს წონა და გავლენა მეზობლებთან ურ-
თიერთობაშიც, რეგიონშიც და გლობალურადაც. აქედან უნდა ამო-
ვიდეთ ჩვენი საგარეო პოლიტიკური მიზნების განსაზღვრისას.³²

32 **ჯაფარიძე თ.** საქართველოს საგარეო პოლიტიკა - ნაბიჯები მომავლისკენ.
ინტერპრესნიუსი, 17.09.2019. URL: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/564147-sakartvelos-sagareo-politika-nabijebi-momavlisken>

1.2. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის უცხოური გამოცდილება

საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში მოლაპარაკება სახელმწიფოთა შორის წარმოებს ინვესტიციებზე, ლიცენზიებზე, საქონლის ექსპორტზე, ვალუბის გადახდაზე და ა.შ. ასეთი მოლაპარაკებები რთული და ხანგრძლივი პროცესია, რომელიც მოითხოვს მოლაპარაკებათა წარმოების ტექნიკის ფლობას, მსოფლიო პრაქტიკაში დაგროვილი რეკომენდაციების ცოდნასა და გამოყენებას.

სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნები ფლობენ ერთმანეთისათვის საჭირო აქტივებს. რეციპიენტი ქვეყნის ასეთი აქტივია საწარმოს შექმნისა და მისი უწყვეტი ფუნქციონირების პირობების უზრუნველყოფა, ხოლო ინვესტორი მხარისა - ჭარბი კაპიტალის ფლობა, მენეჯმენტის „საიდუმლო რეცეპტი“ და ტექნოლოგია.

რეციპიენტი ქვეყნები შეიძლება ფლობდნენ ისეთ აქტივებს, როგორიცაა: გასაღების ბაზრები, მდიდარი უნიკალური რესურსები, ნედლეული, საპორტო აღჭურვილობა, იაფი მუშახელი და სხვ.³³

ეკონომიკური დიპლომატიის რეალიზება ხდება ოთხ ძირითად დონეზე: ორმხრივ, რეგიონულ, მრავალმხრივ არაუნივერსალურ და მრავალმხრივ უნივერსალურ დონეებზე.

ეკონომიკური დიპლომატიის აქტიური მონაწილეებია:

ეროვნული სახელმწიფო ორგანოები (აღმასრულებელი, საკანონმდებლო, რეგიონული და ადგილობრივი მმართველობის და თვითმმართველობის ორგანოები, მარეგულირებელი სააგენტოები);

არასახელმწიფო ორგანოები (ბიზნეს-ჯგუფები, არასამთავრობო ორგანიზაციები);

ტრანსნაციონალური ორგანიზაციები (საერთაშორისო ბიზნესი, საერთაშორისო ორგანიზაციები და საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციები).

გლობალიზაციის პროცესში ბაზრის ეროვნული მონაწილეები სულ უფრო ხშირად გადიან საერთაშორისო ასპარეზზე, ხოლო ტრანსნაციონალური სტრუქტურები სულ უფრო მეტ ზეგავლენას

³³ ქათამაძე დ., საერთაშორისო ბიზნესის მენეჯმენტის საფუძვლები. თბ., „უნივერსალი“, 2009. გვ.52.

ახდენენ სახელმწიფოს შიგაეკონომიკურ პოლიტიკაზე. ამიტომ, ეკონომიკური დიპლომატიის მონაწილეთა იერარქიაში სულ უფრო მეტ როლს ასრულებს ეროვნული სახელმწიფო სტრუქტურები.

სამი ათეული წელი გავიდა ეიფორული ცივი ომის დასრულებიდან და სულ უფრო ვრწმუნდებით, რომ ვაჭრობა და საერთაშორისო თანამშრომლობა ყოველთვის ვერ ავითარებს დემოკრატიას და მშვიდობას და არც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დამკვიდრებული ლიბერალური ინტერნაციონალური კონსენსუსი არის გარანტირებული.

საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ეროვნული ინტერესების ფორმირების იდეალური მოდელი არ არსებობს. ინტერესთა აგრეგირების მექანიზმს აქვს ქვეყნის მიხედვით განსაზღვრული თავისებურებები, რომელსაც ძირითადად მისი ეროვნული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მოდელი განსაზღვრავს. მაგ., ზოგიერთ ქვეყანაში (საფრანგეთი, იაპონია) კარგ შედეგებს იძლევა დირიჟიზმის პოლიტიკა, რაც გულისხმობს სახელმწიფოს მიერ განსაკუთრებული როლის შესრულებას ეროვნული ეკონომიკური ინტერესის ფორმირებაში. ბიზნესის აქტიურ მონაწილეობას ვხვდებით აშშ-სა და დიდ ბრიტანეთში. კორპორატივიზმი კი დამახასიათებელია ავსტრიის, გერმანიისა და შვეციისათვის.³⁴

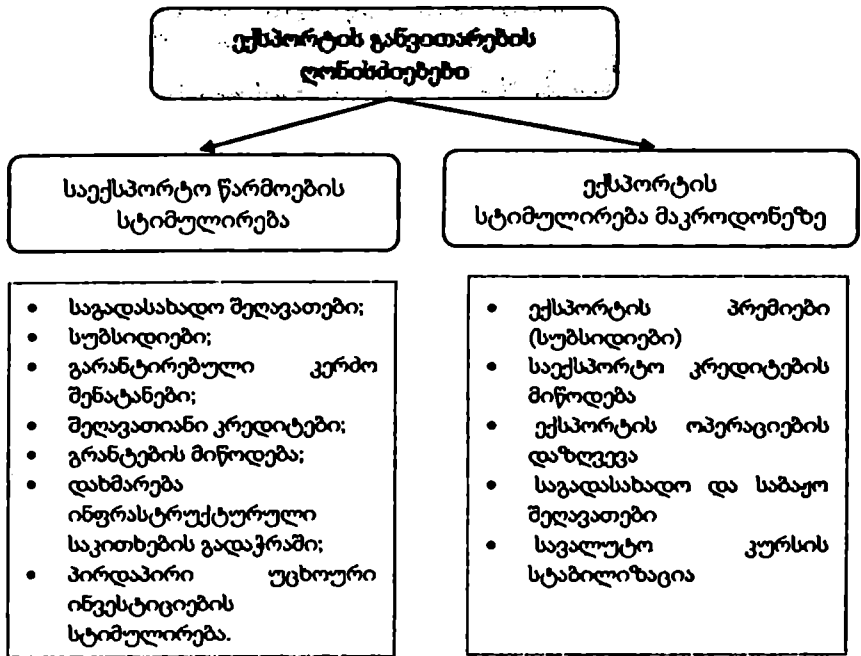
თანამედროვე პირობებში, ბევრ სახელმწიფოში, ექსპორტის სტიმულირება წარმოადგენს ვაჭრობის პოლიტიკის მნიშვნელოვან ნაწილს, რაც, უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატება აქტიური საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის გატარებაში (იხ. ნახ. 1.4).

ექსპორტის მხარდაჭერის პოლიტიკის სისტემა მოიცავს ღონისძიებათა ორ ჯგუფს. პირველი მათგანი მიმართულია ხელსაყრელი მაკროეკონომიკური კლიმატის ფორმირებისაკენ, ქვეყანაში ექსპორტზე ორიენტირებული დარგების სტაბილური ფუნქციონირებისაკენ, ხოლო მეორე - უშუალოდ საექსპორტო ოპერაციების სტიმულირებაზე და მხარდაჭერაზე.³⁵

34 **Дестерс Д.** Экономическая дипломатия зарубежных государств в западной африке. Автореф. Дисс. на соиск. уч. степ. к.э.н., М., 2008. გვ. 7

35 **ჩიხლაძე ნ., ფარსენაძე ზ.** „ექსპორტის მხარდაჭერი სისტემები საზღვარგარეთის ქვეყნებში“. ჟურნ. „ეკონომიკური პროფილი“, N18, 2018. URL: <http://economicprofile.org/journal/1017>

ექსპორტის განვითარების ღონისძიებების კლასიფიკაცია.

ექსპორტის სტიმულირების პრობლემისადმი მიდგომა არაერთგვაროვანია. სხვადასხვა ქვეყნები იყენებენ განსხვავებულ სტრატეგიებს სახელმწიფოს მხრიდან ექსპორტის წახალისებისათვის. ეს ბევრად არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე, განვითარების ეტაპზე, მსოფლიოში ზოგად ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სიტუაციაზე.

ექსპორტის სახელმწიფო მხარდაჭერა მჭიდროდ უკავშირდება საერთაშორისო კანონმდებლობით დაწესებულ შეზღუდვებს. აკრძალულია საექსპორტო სუბსიდიები GATT-ის და WTO (ვმო)-ს წესებით. გამოყენებული მხარდაჭერის ღონისძიებები უნდა შეესაბამებოდნენ ვმო-ს და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ მიერ დადგენილ ღონისძიებებს. ამასთან, რიგი ღონისძიებები არსებითად არ ეწინააღმდეგებიან საერთაშორისო შეთანხმებების ნორ-

მეზს, მაგრამ გააჩნიათ ამ ნორმებისათვის მიუღებელი სამართლებ-
რივი ფორმა.

ცხრილი 1.1.

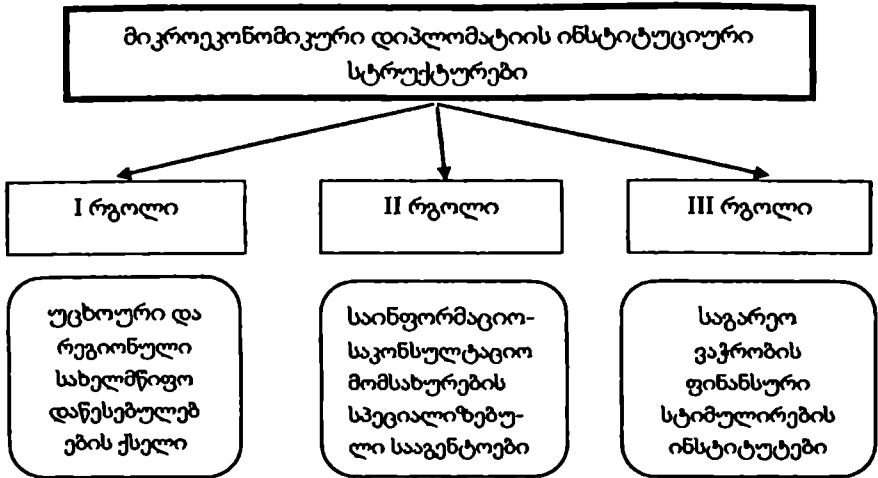
**წამყვანი ექსპორტიორი ქვეყნების ათეული
(აშშ დოლარი, 2018 წ.)⁸**

	ქვეყანა	ექსპორტი	ხვ.წილი მსოფ- ლიო ექსპორტში, %
1	სულ მსოფლიო	17545700714	100
2	ჩინეთი	2 494 230 195	12.9
3	აშშ	1 665 992 032	8.6
4	გერმანია	1 556 744 351	8.1
5	იაპონია	738 188 768	3.8
6	სამხრეთი კორეა	605 169 190	3.1
7	ნიდერლანდები	585 622 815	3.0
8	ჰონგკონგი	569 105 740	3.0
9	საფრანგეთი	568 974 863	3.0
10	იტალია	543 466 795	2.8
11	გაერთიანებული სამეფო	487 069 299	2.5
12	ბელგია	466 653 580	2.4

მიკროდონეზე (ცალკეული ეკონომიკური ოპერატორების მხარდაჭერა) სტრუქტურულად გამოიყოფა ეკონომიკური დიპლომატიის სისტემის სამი რგოლი: პირველადი (უცხოური წარმომადგენლობების ქსელი); მეორადი (სპეციალიზებული საგარეო სააგენტოები) და მესამეული - საექსპორტო საკრედიტო სააგენტოები და ექსპორტ-იმპორტის ბანკები (იხ. ნახ.1.5).

[illegible]

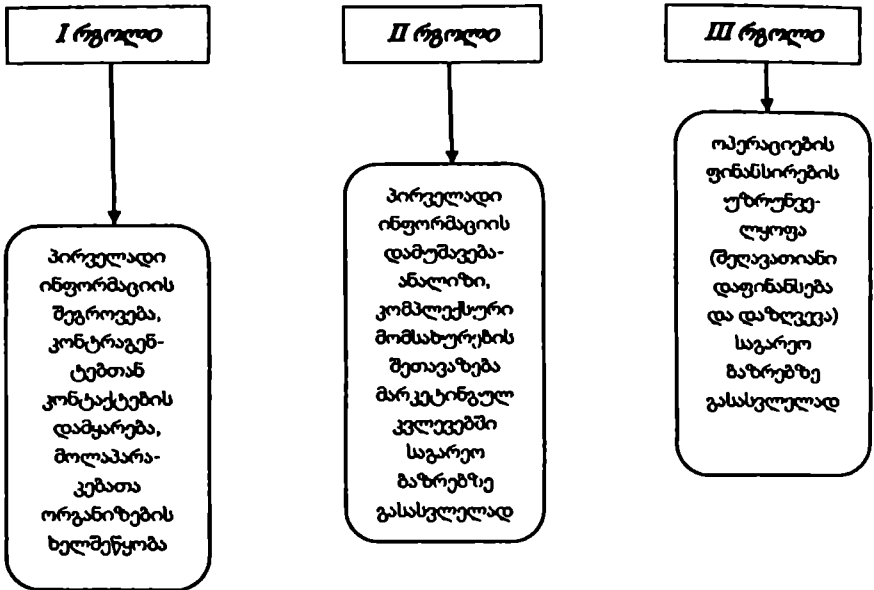
**მიკროეკონომიკური დიპლომატიის ინსტიტუციური
სტრუქტურები ცალკეული რგოლების მიხედვით**

დასახელებული ინსტიტუტების მიერ გამოყენებული ეროვნული სავაჭრო-ეკონომიკური ინტერესების მხარდაჭერის მეთოდების არსენალი საკმაოდ ფართოა და მოიცავს როგორც ფინანსურ მექანიზმებს, ისე ორგანიზაციული ხასიათის ღონისძიებებს, მ.შ. ეროვნული ბიზნესის მკვეთრად გამოხატულ მხარდაჭერას უცხო ქვეყანაში.

ზემოთ აღნიშნული რგოლების და მათი მნიშვნელობის მიხედვით, განისაზღვრება შესაბამისი ამოცანები. პირველადი რგოლისათვის ეს არის პირველადი ინფორმაციის შეგროვება და შეხვედრების ორგანიზება.

**მიკროეკონომიკური დიპლომატიის ინსტიტუციური
სტრუქტურების ამოცანები**

მომდევნო რგოლებში ამოცანები რთულდება და გაცილებით მაღალ კვალიფიკაციას მოითხოვს: მეორე რგოლში უკვე საჭიროა პირველადი ინფორმაციის დამუშავება-ანალიზი და კომპლექსური მომსახურების შეთავაზება მარკეტინგულ კვლევებში. მესამე რგოლის ამოცანები კი პრაქტიკული შინაარსისაა და ოპერაციების ფინანსირების უზრუნველყოფას მოითხოვს (იხ.ნახ. 1.6).

აქვე მოგვაქვს მიკროეკონომიკური დიპლომატიის ეროვნული სისტემების განზოგადებული ანალიზი ცალკეული რგოლებისა და ქვეყნების მიხედვით (იხ. ცხრ. 1.2).

მიკროეკონომიკური დიპლომატიის ეროვნული სისტემები

ქვეყანა	პირველადი რგოლი	მეორადი რგოლი	მესამეული რგოლი
იაპონია	საგარეო ვაჭრობის ხელშეწყობის იაპონური ორგანიზაციების წარმომადგენლობის ქსელი	საგარეო ვაჭრობის ხელშეწყობის იაპონური ორგანიზაცია (JETRO)	იაპონიის ექსპორტისა დაზღვევის და ინვესტიციების სააგენტო (NEXI), იაპონიის ექსიმბანკი
აშშ	აშშ საელჩოების და კომერციული სამსახურების წარმომადგენლობების ქსელი	საერთაშორისო ვაჭრობის ადმინისტრაციები; ვაჭრობის სამინისტროები	უცხოეთში კერძო კაპიტალდაბანდებათა აშშ კორპორაცია (OPIC); აშშ ექსიმბანკი
საფრანგეთი	ეკონომიკური მისიების ქსელი (ეკონომიკის, ფინანსების და მრეწველობის სამინისტრო)	საწარმოთა საერთაშორისო განვითარების სააგენტო, საგარეო ვაჭრობის ასოციაცია, UBIFRANCE	საგარეო ვაჭრობის დაზღვევის ფრანგული კომპანია (COFACE)
გერმანია	სავაჭრო პალატების ქსელი უცხოეთში, ფედერალური საგარეო ეკონომიკური სააგენტოს კორესპონდენტები, მიწების წარმომადგენლობები	საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობის ფედერალური სააგენტო (BFAI)	კომპანია „ოილერ ჰერმესი“ (Euler Hermes Kreditversicherungs-AG Germany)

იტალია	საგარეო ვაჭრობის ეროვნული ინსტიტუტის სავაჭრო დელეგაციები	საგარეო ვაჭრობის ეროვნული ინსტიტუტი (ICE)	საექსპორტო კრედიტების დაზღვევის ინსტიტუტი (SACE)
კანადა	საელჩოების ქსელი (საგარეო საქმეთა და საერთაშორისო ვაჭრობის სამინისტრო)	კანადის ექსპორტის განვითარების კორპორაცია (Export Development Canada)	
დიდი ბრიტანეთი	საელჩოების კომერციული განყოფილებები (საგარეო საქმეთა სამინისტრო; მრეწველობის და ვაჭრობის სამინისტრო)	გაერთიანებული სამეფოს ვაჭრობისა და ინვესტიციების სააგენტო	ექსპორტის საგარანტიო კრედიტების დეპარტამენტი (ECGD)

მიკროეკონომიკური დიპლომატიის ძირითადი პრობლემები შემდეგ გარემოებებს უკავშირდება:

საგარეო ბაზარზე მცირე და საშუალო საწარმოთა გასვლა;

მიკროეკონომიკური დიპლომატიის მომსახურების ანაზღაურების საკითხის გადაწყვეტა;

კონკურენციის შიგა სტანდარტების დაცვა;

უცხო სახელმწიფოთა მიერ „ეკონომიკური დაზვერვის“ აქტიური წარმოება;

ეროვნული უნივერსიტეტების კურსდამთავრებულების და ადგილობრივ ემიგრანტთა მეშვეობით სავაჭრო-ეკონომიკური ინტერესების აქტიური ლობირება.

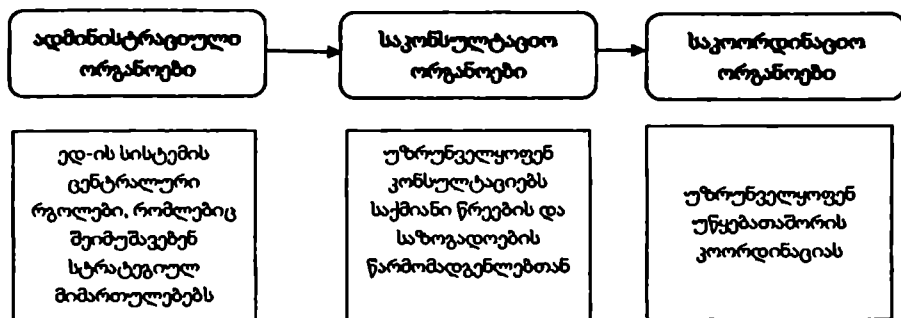
დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ეფექტურ ურთიერთქმედებას მიკროეკონომიკური დიპლომატიის უცხოურ (სავაჭრო წარმომად-

გენლობები, საელჩოების სავაჭრო-ეკონომიკური განყოფილებები, სავაჭრო მისიები) და რეგიონულ (ეკონომიკის ან საგარეო საქმეთა სამინისტროების წარმომადგენლობები ქვეყნის შიგნით) სტრუქტურებს შორის.

მაკროდონეზეც ასევე გამოიყოფა ეკონომიკური დიპლომატიის ინსტიტუციური სტრუქტურის სამი ტიპი: ადმინისტრაციული, საკონსულტაციო და საკოორდინაციო ორგანოები (იხ.ნახ.1.7).

ნახაზი 1.7

განვითარებული ქვეყნების მაკროეკონომიკური დიპლომატიის ინსტიტუციური სტრუქტურების ამოცანები

მაკროეკონომიკური დიპლომატიის ცენტრალური საკითხია საერთაშორისო ეკონომიკური მოლაპარაკებების ორგანიზაცია და წარმართვა. ასეთი მოლაპარაკებების ძირითადი მიზანია არსებული ეკონომიკური წესრიგის ერთგვარი გაზომვა, საერთაშორისო ნორმების და ეროვნული ეკონომიკური ინტერესების შეთანაზომვის შესაძლებლობა.

მხედველობაში გვაქვს საერთაშორისო ეკონომიკური რეჟიმების ერთობლიობა, რომლისგანაც ფორმირდება საერთაშორისო ეკონომიკური წესრიგი, როგორც შრომის საერთაშორისო გადაწილებისა შედეგი სახელმწიფოებს შორის.

აქვე მოგვაქვს მაკროეკონომიკური დიპლომატიის ინსტიტუციური სტრუქტურების კლასიფიკაცია ფუნქციონალური ამოცანების მიხედვით, ცალკეული ქვეყნების დახასიათებით.

**განვითარებული ქვეყნების მაკროეკონომიკური
დიპლომატიის ინსტიტუციური სტრუქტურების
კლასიფიკაცია ფუნქციონალური ამოცანების მიხედვით**

ქვეყანა	ადმინისტრაციული ორგანოები	საკონსულტაციო ორგანოები	საკოორდინაციო ორგანოები
იაპონია	საგარეო საქმეთა სამინისტრო; საგარეო ვაჭრობის და მრეწველობის სამინისტრო; ფინანსთა სამინისტრო	ეკონომიკური საბჭო; საბაჟო-სა-ტარიფო საკითხების საბჭო	საეაჭრო საბჭო; მინისტრთა საბჭო ეკონომიკური საკითხების შესახებ
აშშ	სახელმწიფო დეპარტამენტი; ვაჭრობის სამინისტრო; აშშ საეაჭრო წარმომადგენლის ბიურო.	საეაჭრო პოლიტიკისა და მოლაპარაკებების საკონსულტაციო კომიტეტი	ვაჭრობის ხელმეწიფობის საკოორდინაციო კომიტეტი; საეაჭრო პოლიტიკის მიმომხილველი ჯგუფი; საეაჭრო პოლიტიკის რწმუნებულთა კომიტეტი
საფრანგეთი	სამინისტროები (ეკონომიკის და ფინანსთა; საგარეო საქმეთა)	პრემიერ-მინისტრთან არსებული ეკონომიკური ანალიზის საბჭო	პრემიერ-მინისტრთან არსებული უწყებათაშორისი კომიტეტი

გერმანია	სამინისტროები (ფინანსთა; ეკონომიკის; საგარეო საქმეთა; ეკონომიკური თანამშრომლობის და განვითარების)	გაერთიანებული ევროპის სახელმწიფო მდივნების კონფერენცია	ბოლო ინსტანციის კონსენსუსის მიღწევა (ფედერალური კანცლერი)
იტალია	სამინისტროები (საგარეო საქმეთა; საგარეო ვაჭრობის)	ეკონომიკის და შრომის ეროვნული საბჭო	საგარეო საქმეთა სამინისტრო
კანადა	სამინისტროები (საგარეო საქმეთა; საგარეო ვაჭრობის; ფინანსთა)	საგარეო ვაჭრობის სამინისტროს საერთაშორისო ვაჭრობის საკონსულტაციო დარგობრივი ჯგუფები	საგარეო საქმეთა და საგარეო ვაჭრობის სამინისტრო
დიდი ბრიტანეთი	სამინისტროები (საგარეო საქმეთა; ვაჭრობის და მრეწველობის)	გაერთიანებული სამეფოს ვაჭრობისა და ინვესტიციების სამინისტრო	სხვადასხვა კომიტეები (ავროკავშირის მერების კოორდინაცია, საგარეო ვაჭრობის კოორდინაცია, განვითარების და საგარეო პოლიტიკის დახმარება)

იმ სტრუქტურებთან ერთად, რომლებიც საზღვარგარეთ ეკონომიკურ ოპერატორებს უშუალო დახმარებას უწევენ, განვითარებული და განსაკუთრებით განვითარებადი ქვეყნების კომპანიების საგარეო ბაზრებზე წარმატებულ საქმიანობას ასევე განაპირობებს

მხარდაჭერის ეროვნული მექანიზმები. ეს საშუალებას იძლევა ეფექტურად იქნას სტიმულირებული ეროვნული სავაჭრო-ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესები.

განვითარებულ ქვეყნებში საერთაშორისო ბიზნესის განვითარებაზე ზემოქმედების ინსტიტუციური სტრუქტურები მოიცავს: ადმინისტრაციულ ორგანოებს და სპეციალიზებულ სააგენტოებს (იხ. ცხრ. 1.4). პირველი მათგანი უზრუნველყოფს ზოგად პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას, ხოლო მეორე - უშუალოდ ახორციელებს სხვადასხვა აქტივობებს. ეკონომიკური დიპლომატიის ინსტიტუტების კონკრეტული სტრუქტურა და მის წინაშე მდგომი ამოცანები განისაზღვრება განსახილველი რეგიონის სპეციფიკით.

ცხრილი 1.4

საერთაშორისო ბიზნესის განვითარებაზე ზემოქმედების ინსტიტუციური სტრუქტურები განვითარებულ ქვეყნებში

ქვეყანა	ადმინისტრაციული ორგანოები	სპეციალიზებული სააგენტოები
იაპონია	საგარეო საქმეთა სამინისტრო (MOFA)	იაპონიის საერთაშორისო ურთიერთობის სააგენტო (JICA); იაპონიის საერთაშორისო თანამშრომლობის ბანკი (JBIC)
აშშ	სამინისტროთაშორისო კოორდინაცია ეროვნული უსაფრთხოების საბჭოს ფარგლებში; საერთაშორისო დახმარების სამმართველო (2006 წლიდან)	აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტო (USAID); ათასწლეულის გამოწვევის კორპორაცია (MCC)
საფრანგეთი	საერთაშორისო თანამშრომლობის და განვითარების სამინისტროთაშორისო კომიტეტი პრემიერ-მინისტრის თავმჯდომარეობით (CICID)	საფრანგეთის განვითარების სააგენტო (AFD), რომელიც მოიცავს 14 ქვეგანყოფილებას, ბანკებს, ასევე PROPARCO-ს და CEFEB-ს.

გერმანია	ეკონომიკური თანამშრომლობის და განვითარების ფედერალური სამინისტრო (BMZ)	გერმანიის ტექნიკური თანამშრომლობის საზოგადოება GTZ; ბანკი KfW
იტალია	სამინისტროები (საგარეო საქმეთა; საგარეო ვაჭრობისა და ფინანსთა (საერთაშორისო თანამშრომლობაზე პასუხისმგებელია საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილე)	
კანადა	ფრანკოფონიის და ოფიციალური ენების სამინისტრო; საერთაშორისო თანამშრომლობის სამინისტრო	საერთაშორისო განვითარების კანადის სააგენტო (CIDA)
დიდი ბრიტანეთი	საერთაშორისო განვითარების დეპარტამენტი (DFID). საერთაშორისო განვითარების საკითხების შეთანხმება ხდება პრემიერთან, ფინანსთა მინისტრთან და სახელმწიფო მდივანთან საერთაშორისო განვითარების საკითხებში	

კომერციული დიპლომატიის მასშტაბები და ხარისხი განისაზღვრება ამ საქმიანობით დაკავებული მუშაკების რიცხოვნობით. ზოგიერთი მონაცემით, მსოფლიოში კომერციული დიპლომატების საერთო რაოდენობა არანაკლებ 20 000 კაცია, ხოლო ყოველწლიური დანახარჯები კომერციული დიპლომატიის წარმოებისათვის, შრომის ანაზღაურების, სოციალური შენატანების და ამ საქმიანობასთან დაკავშირებული საექსპლოატაციო ხარჯების ჩათვლით, 1 მლრდ. აშშ დოლარს აჭარბებს (იხ.ცხრ. 1.5). ეს მაჩვენებელი არ მოიცავს დიპლომატიურ მუშაკებს, ელჩებს, რომლებიც კომერციულ დიპლომატიაში ჩართული არიან თავიანთ ძირითად ფუნქციებთან ერთად, ასევე ვაჭრობის ხელშემწყობ ორგანიზაციებსა და არადიპლომატიურ პერსონალს.³⁷

³⁷ Kostecki, M. and Naray, O., 2007. Commercial Diplomacy and International Business. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20070400_cdsp_diplomacy_kostecki_naray.pdf. გვ. 7-8

კომერციული დიპლომატიური მისიების და თანამშრომლების რიცხოვნობა ქვეყნების მიხედვით

ქვეყანა	ხვ. წილი მსოფლიო ვაჭრობაში, %	კომერციული დიპლომატიური სტრუქტურების წარმომადგენლობები უცხოეთში	კომერციული დიპლომატიური სტრუქტურების თანამშრომელთა რიცხოვნობა უცხოეთში
გერმანია	10.0	220	
აშშ	9.6	150	
იაპონია	6.3	80	780
ჩინეთი	5.8	50 (1)	
საფრანგეთი	5.2	156	
გაერთიანებული სამეფო	4.1	200	1500
კანადა	3.6	100	585
სამხრეთი კორეა	2.6	141	
შვედეთი	1.3	40 (2)	235
შვეიცარია	1.3	140 (3)	
ბრაზილია	1.0	57	193
პოლონეთი	0.7	77	

წყარო: Trade data refer to the 2003 WTO statistics.

აქვე მოტანილია კომერციული დიპლომატიის სამუშაო დროის განაწილების რაოდენობრივი მაჩვენებლები სხვადასხვა ფუნქციების შესრულებისათვის. ბიზნესის კვლევასა და გამოყენა-გაყიდვებში მონაწილეობაზე მოდის ძირითადი დახარჯული დრო კომერციულ საქმიანობაზე დიპლომატიის სფეროში.

ამ მონაცემებიდან ირკვევა, რომ ზოგიერთ ქვეყანას გარკვეული სფეციფიკა ახასიათებს (იხ. ცხრ. 1.6). გერმანელი, ჩინელი და ბრაზილიელი დიპლომატები უფრო დიდ ყურადღებას უთმობენ პარტნიორ ქვეყანასთან ურთიერთობის დამყარებას და არა ინფორმაციის მოძიებას. მათი აზრით, ტრადიციული ვაჭრობა მცირდება მომსახურების, მეცნიერების და ინვესტიციების მიწოდების სანაც-

ვლოდ. ამ მოსაზრებას ავითარებენ კანადელი და იაპონელი დიპლომატებიც.

აშშ-ში დიდ ყურადღებას უთმობენ ვაჭრობის ხელშეწყობას, ხოლო გაერთიანებული სამეფო ფოკუსირებას ახდენს ინვესტიციების მოზიდვაზე და ყურადღებას ამახვილებს ელჩის კავშირების მნიშვნელობაზე ბიზნესის მხარდაჭერაში. მაღალი დონის დიპლომატიასა და კომერციულ დიპლომატიას შორის განსაკუთრებით მჭიდრო კავშირია ბრიტანეთის დიპლომატიურ სამსახურში, სადაც ელჩიც კი სამუშაო დროის 30%-ს ხარჯავს ვაჭრობისა და ინვესტიციების საკითხებზე.

უფრო კონკრეტულად განვიხილოთ ზოგიერთი ქვეყნის გამოცდილება:

ავსტრია

ავსტრიაში ეკონომიკის და ციფრულ საკითხთა და ევროპის, ინტეგრაციის და საგარეო საქმეთა სამინისტროები იზიარებენ ეკონომიკურ და კომერციულ დიპლომატიასთან დაკავშირებულ უფლებამოსილებებს და მოვალეობებს.

ცხრილი 1.6

დროის განაწილება კომერციული დიპლომატიის მიერ ბიზნესის მხარდაჭერის საქმიანობისას (%-ად დახარჯულ დროსთან)³⁸

ქვეყანა	გამოფენები	პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მხარდაჭერა	სახელმწიფო ურთიერ თობები	ბიზნესის კვლევა და პარტნიორთა მოძიება	საქმიანი მოლაპარაკებების მხარდაჭერა	საქმიანი დავების მხარდაჭერა
გერმანია	5	30	65	-	-	-
აშშ	60			40		
იაპონია	20	70		10		
ჩინეთი	15	10	40	25		10
საფრანგეთი	10	10	15	60		5

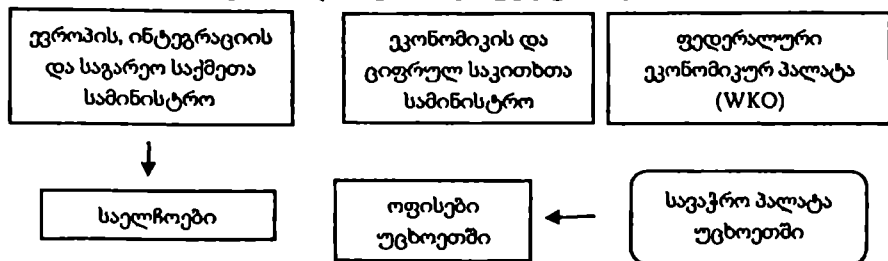
38 Kostecki, M. and Naray, O., 2007. Commercial Diplomacy and International Business. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20070400_cdsp_diplomacy_kostecki_naray.pdf. გვ. 7-8

კანადა	30	20		50		ელჩი
სამხრეთი კორეა	25	25		50		
შედეთი	30			50	10	10
შეიცარია	10			40	40	10
ავსტრია	30			50		20
ბრაზილია			60-70			
პოლონეთი	25	13	12	50		
უნგრეთი	20	25	25	25		5
ვენესუელა	10	10	20	60		
ირლანდია	10			50	40	10
ელ სალვა- დორი	50			50		

სავაჭრო პალატა აკონტროლებს საზღვარგარეთ სავაჭრო წარმომადგენლობებს. ავსტრიის მთავრობის სამინისტროებში გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესი მნიშვნელოვნად არის დეცენტრალიზებული. თავის მხრივ, სამინისტროებს აქვთ ავტონომიის მაღალი ხარისხი თავიანთი კომპეტენციის ფარგლებში შეიმუშაონ პოლიტიკა.

ნახაზი 1.8

ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის საკოორდინაციო სტრუქტურა ავსტრიაში

ავსტრიის მთავრობა მიზნად ისახავს ევროპული და საერთაშორისო საქმეების სამინისტრომ ითანამშრომლოს ეკონომიკის სამი-

ნისტროსთან საზღვარგარეთ ავსტრიული კომპანიების მხარდაჭერის საკითხში.³⁹

ერთ-ერთი აქტიური და ბიზნესზე ორიენტირებული კომპანიაა სავაჭრო პალატა, რომელიც პასუხისმგებელია კომერციული დიპლომატიის მომსახურების მიწოდებაზე როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ. ავსტრიის ფედერალურ ეკონომიკურ პალატას (WKO) აქვს ავსტრიის ვაჭრობის განყოფილება (AWO), რომელიც არასამთავრობო ორგანიზაციაა გარკვეული სახელმწიფო მახასიათებლებით.

AWO-ს მომსახურებები მოიცავს ავსტრიასა და მის საზღვრებს გარეთ კომპანიების კონსულტირებასა და მხარდაჭერას, ექსპორტი-იმპორტის შესახებ ინფორმაციის მიწოდებას, საერთაშორისო ბიზნესში ჩართულობის ხელშეწყობას და სხვადასხვა ღონისძიებების ორგანიზებაში დახმარებას. ეს სტრუქტურა ასევე ეხმარება ავსტრიულ ფირმებს მათი მოთხოვნის შემთხვევაში, პარტნიორების მოძიებაში, საქმიანი კავშირების დამყარებაში ავსტრიასა და საზღვარგარეთ, საბაზრო ინფორმაციის გამოქვეყნებაში, გამოფენებსა და ბაზრობებზე მონაწილეობაში ავსტრიის სტენდზე და საერთაშორისო ურთიერთობებში ავსტრიის წარმოდგენაში.

ევროპული და საერთაშორისო საქმეების სამინისტრო უძღვება დიპლომატიურ ურთიერთობებს და დიპლომატიის ხაზით აქვს სპეციალური განყოფილება ევროკავშირში. ავსტრიისათვის, როგორც ქვეყნისა და ბიზნესისათვის, ევროკავშირის წევრობა მეტად მნიშვნელოვანია. სამინისტროს მიზანია საელჩოებს ქონდეთ პირდაპირი წვდომა გადაწყვეტილების მიმღებ პირებთან ევროკავშირის გეგმებთან და პროექტებთან მიმართებით. სამინისტრომ ევროკავშირში გახსნა 23 საელჩო, ხოლო მის ფარგლებს გარეთ - 45 საელჩო.

ხელგარეთი

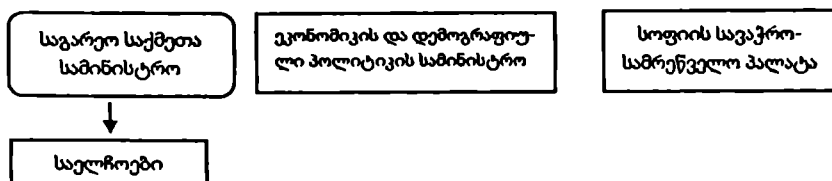
საგარეო საქმეთა სამინისტრო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ეკონომიკურ თანამშრომლობას და საერთაშორისო ვაჭრობას. ეს მიიღწევა ასათვისებელი ბაზრების გაფართოებით, რესურსებზე და

³⁹ **Hocking, B. and Spence, D.** Foreign ministries in the European Union: integrating diplomats. Palgrave Macmillan, revised edition. 2005.

ენერგიაზე წვდომის გაუმჯობესებით, დიპლომატიური მისიების ქსელის ოპტიმიზაციით და ამ ქსელში ჩართული მუშაკების კვალიფიკაციის ეტაპობრივი ამაღლებით. სამინისტრო ახდენს შესაბამისი თანამდებობების ადაპტაციას და შეფასებას შენგენის შეთანხმების მოთხოვნების გათვალისწინებით და დგამს პირველ ნაბიჯებს ევროკავშირში ეკონომიკური ინტეგრაციისათვის, კომერციული დიპლომატიის ფარგლებში.

ნახაზი 1.9

ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის საკოორდინაციო სტრუქტურა ბულგარეთში

სამინისტროს უმთავრესი მიზანია, საელჩოებმა ხელი შეუწყოს ბულგარეთის ეკონომიკის განვითარებას. ამისათვის სამინისტრომ მოახდინა საელჩოებისა და მისიების რესტრუქტურისა იმ მიზნით, რომ მათ დაამყარონ პარტნიორული ურთიერთობები მნიშვნელოვან პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პარტნიორებთან, გამოავლინონ უფრო მაღალი ეფექტიანობა პოლიტიკის რეალიზებისას.

რესტრუქტურის მიზანი იყო შეზღუდული რესურსების პირობებში მაღალი ეფექტიანობის მიღწევა - ბულგარეთს ყველაზე ნაკლები საელჩო უნდა ყოლოდა მსოფლიოს ქვეყნებს შორის. ამისათვის მათ მოახდინეს კომუნიკაციური ტექნოლოგიების გაუმჯობესება. მოქნილი პრაქტიკის დანერგვა საშუალებას იძლევა შეიცვალოს დროის პერიოდი შრომის პირობებთან მიმართებით.⁴⁰

საელჩოები იყოფა კატეგორიებად და აქვთ განსხვავებული სტრუქტურა მათ წინაშე არსებული ამოცანების შესაბამისად. საგარეო საქმეთა სამინისტროს აქვს ევროკავშირში 24 საელჩო და 60 საელჩო მის ფარგლებს გარეთ.

ესტონეთი

ესტონეთის სამთავრობო გეგმა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ინტერნაციონალიზაციას და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას. მთავრობა განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ექსპორტიორ კომპანიებს და ცდილობს:

შექმნას მათთვის მეტი საექსპორტო გარანტიები;
მიაწოდოს და გააფართოოს საინფორმაციო მომსახურება;

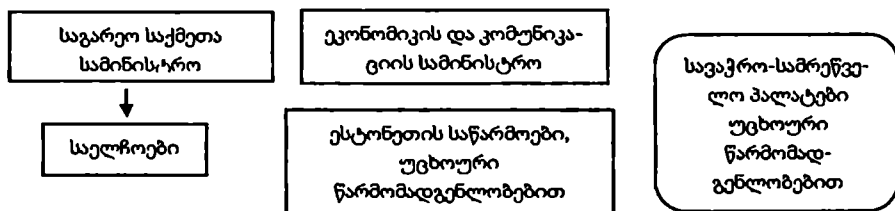
მოახდინოს საექსპორტო მომსახურებების ქსელის რეორგანიზაცია;

შექმნას განვითარებული კლასტერები;
მოახდინოს მარკეტინგული ღონისძიებების ორგანიზება (მ.შ.გამოფენები);

შექმნას ბიზნეს ასოციაციები.

ნახაზი 1.10

ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის საკოორდინაციო სტრუქტურა ესტონეთში

საგარეო საქმეთა სამინისტრო დაკავებულია ვაჭრობის საკითხებით ევროკავშირის ფარგლებს გარეთ, ხოლო ევროკავშირში ამ საქმიანობას წარმართავს ეკონომიკის და კომუნიკაციის სამინისტრო. ესტონეთის მთავრობა აქტიურად მონაწილეობს საქმიან დიპლომატიაში. საგარეო საქმეთა სამინისტრო ვალდებულია მოახდინოს საექსპორტო ბიზნესის კონსულტირება მისი შტაბ-ბინის და უცხოური წარმომადგენლობების მეშვეობით.⁴¹

საელჩოები და საპატიო კონსულები მაქსიმალურად ეხმარებიან მეწარმეებს ბაზრებზე შეღწევაში. არასამთავრობო სტრუქტურებიდან აღსანიშნავია:

41 Estonia ministry of foreign affairs. (2019). URL: <https://vm.ee/en>

Enterprise Estonia დაკავებულია რეგიონული განვითარებით და მეწარმეობის მხარდაჭერით. მას აქვს ექსპორტისა და ინვესტიციების განყოფილება, რომლებიც დაკავებული არიან საერთაშორისო ვაჭრობის და ეკონომიკის საკითხებით. ორგანიზაციის ძირითადი ამოცანებია: ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდა, ტურიზმის განვითარება და რეგიონული განვითარება. აქვს ოფისები ჰელსინკში, სტოკჰოლმში, ჰამბურგში, ლონდონში, კიევში, მოსკოვში, სანკტ-პეტერბურგში, შანხაიში, ტოკიოსა და კალიფორნიაში.⁴²

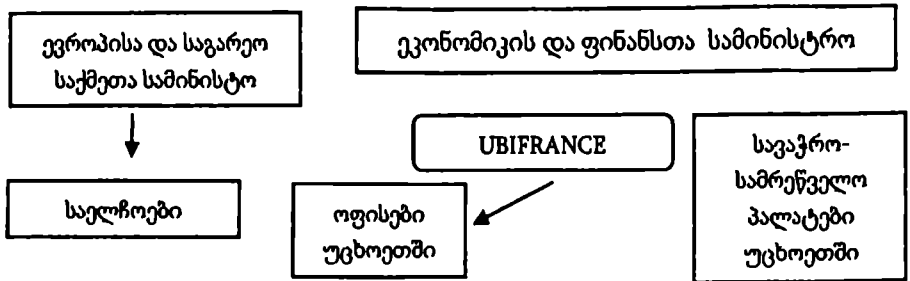
საელჩოები ახდენენ შემდეგი მომსახურების შეთავაზებას: მოცემული ქვეყნის საქმიანი გარემოს ზოგადი მიმოხილვა; საწარმოთა კანონიერი ინტერესების დაცვა; პარტნიორებთან კავშირების გამარტივება; სემინარების ჩატარება; კონსულტირება; ინფორმაციის გაცვლა. ესტონეთს აქვს 33 საელჩო საზღვარგარეთ, მ.შ. 20 ევროკავშირში.

საფრანგეთი

საფრანგეთის მთავრობას აქვს კომერციული დიპლომატიის მკაცრად განსაზღვრული მიმართულება პოლიტიკურ პროგრამაში. იგი შემდეგი სახით ფორმულირდება: „სადაც არის ეკონომიკური ზრდა, იქ უნდა იყვნენ ფრანგული კომპანიები“. პირველადი ინფორმაცია ექსპორტში შექმნილი პრობლემების შესახებ მიეწოდება ეკონომიკის და ფინანსთა სამინისტროს. ისინი ახდენენ კომპანიების კონსულტირებას, ინტეგრაციის კოორდინირებას, სათანადო კრიტერიუმების ფორმირებას და მცირე და საშუალო საწარმოთა მონიტორინგს.

სამინისტრო ახდენს დაინტერესებული მხარეების საქმიანობის კოორდინაციას და მათ ერთ ჯგუფში გაერთიანებას. ძირითადი დაინტერესებული მხარეებია UBIFRANCE, სავაჭრო-სამრეწველო პალატების ქსელი, სავაჭრო მრჩეველები, OSEO, COFACE და საერთაშორისო პაქტი მცირე და საშუალო ბიზნესის შესახებ.

ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის საკოორდინაციო სტრუქტურა საფრანგეთში

სამინისტრო იყენებს ბიზნესის დახმარების შემდეგ საშუალებებს: InnoVex, საექსპორტო სარკმელი და კრედიტების დაზღვევის გარანტია⁴³

ეკონომიკის და ფინანსთა სამინისტროს აქვს ბიზნესის საერთაშორისო განვითარების სააგენტო. UBIFRANCE - არის ფრანგული კომპანიების ექსპორტის და საგარეო ბაზარზე გასვლის მხარდამჭერი ქსელი. იგი ფუნქციონირებს სავაჭრო სამრეწველო პალატებთან (CCI) მჭიდრო კავშირში და წარმოადგენს ბიზნესის გლობალური ქსელის ნაწილს. UBIFRANCE ავლენს ყველა პროფილის ბიზნესისათვის შესაძლებლობებს.

მათი მომსახურებებია როგორც საკონსულტაციო საქმიანობა და რჩევები, ასევე სპეციალური საექსპორტო პროექტების დაფინანსება, რომლებიც სახელმწიფო ბიუჯეტის ნაწილია. ქსელი აერთიანებს 48 სააგენტოს, მ.შ. 15 ევროკავშირის ქვეყანაშია.

კომერციული დიპლომატიის მიმართულებით მუშაობს აგრეთვე ქვეყნის ევროპისა და საგარეო საქმეთა სამინისტროს საელჩოები. ისინი ზრუნავენ კონტაქტების დამყარებაზე და ინვესტირების ხელშეწყობაზე.⁴⁴ საფრანგეთს აქვს 139 საელჩო, მ.შ. 26 ევროკავშირის ქვეყნებში.

⁴³ France ministry of economy and finance. (2019). Export policy goals. URL:<https://www.economie.gouv.fr/en>

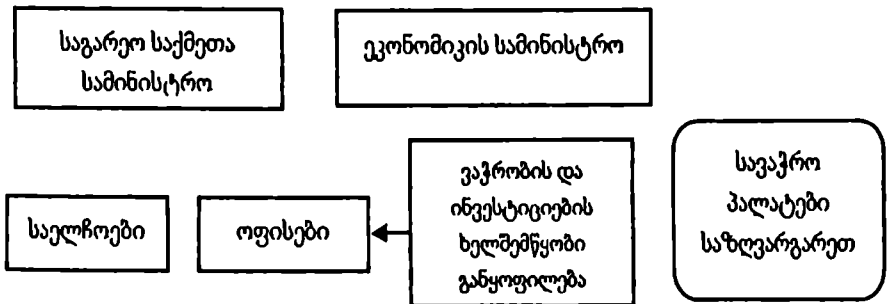
⁴⁴ France ministry of foreign affairs (2019) URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/economic-diplomacy-foreign-trade/>

პოლონეთი

პოლონეთის ეკონომიკის სამინისტრო მუშაობს საგარეო ვაჭრობის, ექსპორტის და ინვესტიციების საკითხებზე. იგი აქტიური სტრუქტურაა ევროკავშირის მასშტაბით და იღწვის სავაჭრო ბარიერების შემცირებისათვის. სამინისტრო სპეციალური პროექტებით ეხმარება ევროკავშირის არაწევრ ქვეყნებს.

ნახაზი 1.12

ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის საკოორდინაციო სტრუქტურა პოლონეთში

სამინისტროში შექმნილია ვაჭრობის და ინვესტიციების ხელშეწყობის განყოფილება, რომელიც არის კომერციული მომსახურების მიმწოდებელი. საელჩოებში შემავალი ცალკეული სექციები ხშირად საინვესტიციო სააგენტოებთან, ტურისტულ ორგანიზაციებთან და სავაჭრო-სამრეწველო პალატებთან ერთად მუშაობენ. ზემოთ აღნიშნული განყოფილების მისიაა ბიზნესის ინტერნაციონალიზაციის ხელშეწყობა, განსაკუთრებით მცირე და საშუალო მეწარმეობის მხარდაჭერა. განყოფილების მიერ შეთავაზებულია შემდეგი აქტივობები:

- პოლონეთის ეკონომიკის და ბიზნესის ხელშეწყობა;
- შიგა ინვესტიციების მოზიდვა;
- დახმარება კონტაქტების დამყარებაში;
- პარტნიორობა მოძიება;
- ინფორმირება გამოფენების და შეხვედრების შესახებ;

-ბიზნეს-სემინარების და მისიების ორგანიზება.

ეკონომიკის სამინისტროს აქვს 48 ოფისი მსოფლიოს 44 ქვეყანაში, მ.შ. 19 ევროკავშირში.⁴⁵

საგარეო საქმეთა სამინისტროს საქმიანობის უფრო მოკრძალებული მასშტაბები აქვს ვაჭრობის სფეროში. სამინისტრო აკონტროლებს დიპლომატიურ წარმომადგენლობებს და საკონსულოებს, რომლებიც ასევე მუშაობენ კომერციული დიპლომატიის მიმართულებით. სულ პოლონეთში 89 საელჩოა, მ.შ. ევროკავშირის გარეთ 64 საელჩო.

გაერთიანებული სამეფო

გაერთიანებულ სამეფოში კომერციულ დიპლომატიაზე პასუხისმგებელია საგარეო საქმეთა სამინისტრო, ბიზნესის, ინოვაციების და უნარების განყოფილება (BIS). იგი მუშაობს ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობაზე საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაზე, სავაჭრო ბარიერების შეზღუდვასა და მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერაზე. ვაჭრობისა და ინვესტიციების სააგენტოსთან (UKTI) ერთად BIS ხელს უწყობს ექსპორტსა და ინვესტიციების მოზიდვას.⁴⁶

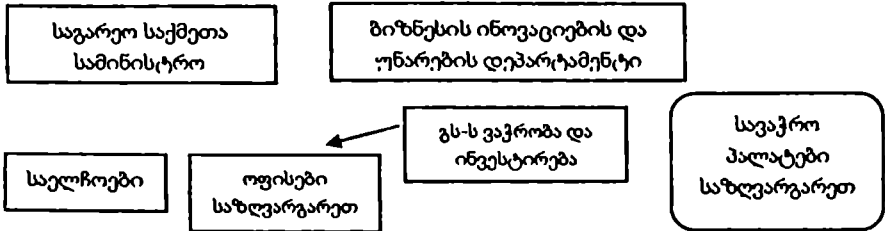
UKTI ეხმარება ბიზნესის ზრდას და უცხოური კომპანიების დაინტერესებას, ინვესტირება მოახდინონ დიდ ბრიტანეთში და განიხილონ ქვეყანა, როგორც გლობალური პარტნიორი. სააგენტო კლიენტებს კომპლექსურ მომსახურებას სთავაზობს და უზრუნველყოფს უკუკავშირს. სააგენტოს ყავს 2400 თანამშრომელი მსოფლიოს 96 ქვეყანაში და სპეციალური კონსულტანტები დიდი ბრიტანეთის რეგიონებში, რომლებიც ეხმარებიან იქ არსებულ კომპანიებს.⁴⁷

45 Poland trade and investment promotion section. (2019). URL:<https://www.trade.gov.pl/en/invest-in-poland/doing-business/securing-business>

46 UK government. (2019). Business-innovation and skills. URL: <http://www.number10.gov.uk/policy/business-innovation-and-skills-bis/>

47 UKTI (2019). URL: <https://www.gov.uk/government/collections/uk-trade-investment-ukti-research>

**ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის
საკოორდინაციო სტრუქტურა გაერთიანებულ სამეფოში (გს)**

საგარეო საქმეთა სამინისტრო მუშაობს კომერციული დიპლომატიის მიმართულებით და ქმნის საგარეო პოლიტიკას, რომელიც ემყარება დიდი ბრიტანეთის ფასეულობებს და ეკონომიკურ ინტერესებს. საელჩოების თანამშრომლები მუშაობენ ინვესტიციების მოზიდვაზე, ბრიტანული კომპანიებისათვის ახალი ბაზრების მოძიებაზე, რესურსების ხელმისაწვდომობის ზრდაზე და მდგრადი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფაზე. გაერთიანებულ სამეფოს აქვს 102 საელჩო მსოფლიოში, საინადაც 24 ევროკავშირის ქვეყნებშია.⁴⁸

მაღტა

მაღტის ეკონომიკის, ინვესტიციების და მცირე ბიზნესის სამინისტროს აქვს ორი დეპარტამენტი, რომლებიც მუშაობენ ეკონომიკურ საკითხებზე:

1. ეკონომიკური პოლიტიკის დეპარტამენტი - რომელიც შეიმუშავებს და განახორციელებს ევროკავშირთან მმართველით ეკონომიკურ პოლიტიკას;
2. კომერციული განყოფილება - რომელიც ეხმარება კომპანიებს ვაჭრობის გაფართოებაში.

ვაჭრობის დეპარტამენტში არის სავაჭრო მომსახურების სამმართველო, რომლის მიზანია ერთიანი ინტერფეისის უზრუნველყოფა

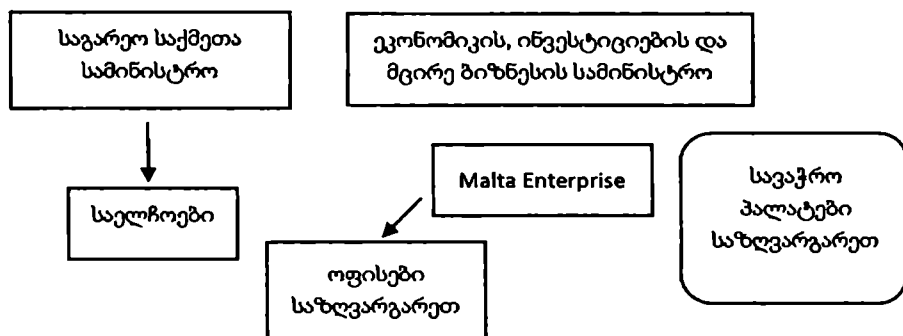
⁴⁸ UK ministry of foreign affairs. (2019). URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/foreign-commonwealth-office>

ბიზნეს-საზოგადოებისათვის, ექსპორტ-იმპორტის ოპტიმიზაცია, მისი წესების პრაქტიკასთან მაქსიმალური დაახლოება.⁴⁹

მალტის კომპანიების დამატებითი მხარდაჭერისათვის სამინისტრომ შექმნა სავაჭრო სააგენტო Malta Enterprise. იგი მუშაობს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვაზე, ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობაზე, მალტის კომპანიების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაზე, ახალი ბაზრების მოძიებაზე, კომპანიების გაფართოების ხელშეწყობაზე.

ნახაზი 1.14

ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის საკოორდინაციო სტრუქტურა მალტაში

სააგენტოს ყავს ექსპერტები გარკვეულ სექტორებში, რომლებიც ეხმარებიან კომპანიებს ახალი ბაზრების ძიებაში. სააგენტოს უცხოური ოფისები აქვს გერმანიაში, არაბთა გაერთიანებულ საემიროებში, ლიბიაში, ავსტრალიასა და ინდოეთში.⁵⁰

საგარეო საქმეთა და ვაჭრობის სამინისტროს მიზნებში ფიქსირდება როგორც პოლიტიკური, ასევე ეკონომიკური მიზნები. პოლიტიკურ მიზანთა შორის აღსანიშნავია ეკონომიკური სარგებლის მაქსიმიზირება, ძირითად პარტნიორებთან ურთიერთობის შენარჩუნება და მალტის ინტერესების მხარდაჭერა გლობალურ მსოფლიოში.

ძირითადი ყურადღება მიმართულია აშშ-ის და ევროკავშირის ბაზრებისაკენ, თუმცა მიდის მუშაობა ახალი ბაზრების (ინდოეთი,

⁴⁹ Ministry for the Economy, Investment and Small Businesses (2019) URL: <https://economy.gov.mt/en/Pages/Home.aspx>

⁵⁰ Malta Enterprise. (2019). URL: <http://www.maltaenterprise.com/departments>

ბრაზილია, ჩინეთი, სამხრეთი აფრიკა) ასათვისებლად. მალტა მჭიდროდ თანამშრომლობს ევროკავშირთან და მვო-თან ეკონომიკური ინტერესების დასაცავად და გლობალური ეკონომიკური ზრდის წასახალისებლად.

საელჩოების ფუნქციებს შორის აღსანიშნავია მალტის იმიჯის განმტკიცებაზე ზრუნვა, მალტის როგორც ტურისტული და საინვესტიციო ცენტრის წარმოჩენა.⁵¹ მალტას აქვს 26 საელჩო, რომელთაგან 12 ევროკავშირის არაწევრ ქვეყნებშია.

აშშ

აშშ ეკონომიკური დიპლომატიის ერთ-ერთ ლიდერად ითვლება. ეს სუპერსახელმწიფო განსაზღვრავს ათეულობით ქვეყნის საშინაო და საგარეო პოლიტიკას. იგი იყენებს მსხვილ და ძლიერ საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკურ ორგანიზაციებს (საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი და სხვა).

აშშ-ს ეკონომიკური დიპლომატიის განხორციელებას ხელს უწყობს მისი ეკონომიკური და ფინანსური სიძლიერე და შექმნილი გლობალური ეკონომიკური სისტემა, რომელშიც მთავარ მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენს ამერიკული ვალუტა.

აშშ-ის პოლიტიკის ყველა მიღწევა ეფუძნება მყარ ეკონომიკურ ფუნდამენტს - ამერიკის მთელი ისტორიის მანძილზე ეკონომიკური ფაქტორები ერთ-ერთ საკვანძო როლს ასრულებდნენ აშშ-ის ეროვნული ინტერესების განსაზღვრაში, მისი საგარეო პოლიტიკური ამოცანებისა და პრიორიტეტების ფორმირებაში.

საზღვარგარეთის ქვეყნებში აშშ-ის ელჩის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა მისი ადგილსამყოფელი ქვეყნის საკანონმდებლო ბაზის ისეთნაირი ცვლილებებისათვის ზრუნვა, რაც ხელს შეუწყობს ამ ქვეყანაში ამერიკული ბიზნესის შედგენადობას. აშშ-ის მთელ რიგ საელჩოებში შექმნილია ჯგუფები, რომლებიც აქტიურად მუშაობენ ვაჭრობის, ფინანსების და ეკონომიკის სხვა სფეროებში.⁵²

51 Ministry for foreign affairs and trade promotion (2019) URL: <https://www.gov.mt/en/Government/Government%20of%20Malta/Ministries%20and%20Entities/Pages/Ministries%202017/MFA-Portfolio.aspx>

52 **მესხია ი.**, საერთაშორისო ვაჭრობა. თბილისი, თსუ, 2011. გვ. 340.

1.3. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის ეფექტიანობის შეფასების საკითხი

ეფექტიანობა (ლათ. *Efficientia*) განისაზღვრება, როგორც რაიმე მიზნის მისაღწევად რესურსების გამოყენების პროდუქტიულობა. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის ბუნების გათვალისწინებით შეიძლება აღინიშნოს, რომ ამ საქმიანობის ეფექტიანობის განსაზღვრის კონცეფცია გულისხმობს დაგეგმვის მაჩვენებელთა სისტემის და შეფასების კრიტერიუმების კომპლექსის შემუშავებას.

ეკონომიკურმა გლობალიზაციამ და მსოფლიო პოლიტიკური სისტემის ტრანსფორმაციამ გაზარდა მოთხოვნა ფორმალიზებული მეთოდებითა და კრიტერიუმებით ეფექტიანობის შეფასებაზე. ამ მხრივ მნიშვნელოვანი იყო მსოფლიო ბანკის ანალიტიკოსთა კვლევები, რომლებმაც პირველებმა შემოგვთავაზეს სოციოლოგიურ და ექსპერტულ გამოკითხვებზე დაფუძნებული სახელმწიფოს განვითარების კომპლექსური შეფასებები.⁵³

ერთ-ერთი ყველაზე პირდაპირი რაოდენობრივი მეთოდი ეკონომიკური ეფექტიანობის მიდგომაა, როცა ერთმანეთს ადარებენ პოლიტიკის მთლიან ხარჯებსა და შედეგებს. ბიზნეს სისტემისგან განსხვავებით, პოლიტიკურ სისტემაში არ არის მკაფიოდ განსაზღვრული მაჩვენებლების ერთობლიობა, რომელთა შეფასებით შესაძლოა დაეასკვნათ რამდენად ეფექტიანია მართვის არსებული სისტემა.⁵⁴

ეფექტიანობა ხშირად უკავშირდება სავაჭრო დანახარჯებს, რომლის შეფასებისას ითვალისწინებენ:

- ინსტიტუციურ ხარისხს (საკუთრების დაცვა, კონტრაქტების შესრულების სიმარტივე და სხვ.);

- ინსტიტუციურ დისტანციას (ფორმალური და არა-ფორმალური წესებისა და ნორმების არსებობა);

53 **Kaufmann D., Kraay A., Mastruzzi M.** The Worldwide Governance Indicators Methodology and Analytical Issues. The World Bank Development Research Group Macroeconomics and Growth Team. Policy Research Working Paper № 5430. 2010. URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/WGI.pdf>

54 **რუსაბე ნ.** საჯარო მმართველობის ეფექტიანობის ამაღლების ძირითადი მიმართულებები (მონოგრაფია). აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. ქუთაისი, 2018. გვ. 75.

კულტურულ დისტანციას (სხვა სუბიექტების გაგება, მათი ქცევის კონტროლის და პროგნოზირების სირთულეები).

კომერციული დიპლომატიისადმი მიძღვნილ კვლევებში გამოიკვეთა ნაშრომები, რომლებიც ეფექტიანობას შეისწავლიან (მაგალითად, უცხოეთში დიპლომატიურ წარმომადგენლობებსა და ვაჭრობის მოცულობებს შორის კავშირების კვლევა). ასეთებად შეიძლება მივიჩნიოთ როუზის (Rose)⁵⁵, იაკოპის (Yakop) და ბერგეიკის (Bergeijk)⁵⁶, რუელის (Ruël) და ზუიდემას (Zuidema)⁵⁷ ნაშრომები.

კოსტეკი და ნარაი (Kostecki & Naray) კომერციული დიპლომატიის ბუნებას ახასიათებენ 5 ასპექტით (იხ. ცხრ. 1.6).

ცხრილი 1.6

კომერციული დიპლომატიის სამსახურების ძირითადი მახასიათებლები⁵⁸

კომერციული დიპლომატიის მდგენელები	მახასიათებლები
1. სერვისები	არამატერიალურ სფეროში მწარმოებლობა რთული შესაფასებელია. ეს დამოკიდებულია პერსონალის/გუნდის უნარებზე და მოტივაციაზე, ასევე კომერციულ დიპლომატებსა და მათ ბენეფიციარებს შორის ურთიერთობათა ხარისხზე.

55 **Rose A.**, The Foreign Service and the foreign trade: Embassies as export promotion. The World Economy, Vol. 30, N2, 2005. გვ. 25. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=663505

56 **Yakop M.**, and **Peter van Bergeijk P.**, The weight of economic and commercial diplomacy. Working Paper International Institute of Social Studies, No. 478 (The Hague: International Institute of Social Studies, 2009).

57 **Ruël H.**, and **Zuidema L.**, The Effectiveness of Commercial Diplomacy: A Survey Among Dutch Embassies and Consulates. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. 2012. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20120504_cling_research_artikel_discussionpaperindiplomacy_123_ruel_and_zuidema.pdf

58 **Kostecki M.**, and **Naray O.**, (2007). Commercial Diplomacy and International Business. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. გვ. 5. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20070400_cdsp_diplomacy_kostecki_naray.pdf

2. სახელმწიფო სერვისები/ მომსახურება	სახელმწიფო პროვაიდერები და ბიზნესის ბენეფიციარები მონაწილეობენ ფასეულობათა შექმნისათვის სოციალური მოლოდინების და-საკმაყოფილებლად. პოლიტიკისა და ბიუროკრატიის ზეწოლის ქვეშ მყოფი სახელმწიფო უწყებებისათვის დამახასიათებელია არაეფექტიანობა.
3. დიპლომატიური სერვისი	კომერციული დიპლომატიის სამსახური უნდა შეესაბამებოდეს ადგილსამყოფელი სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის კონტექსტს, ექსპორტის ხელშეწყობის პროგრამებს და ეკონომიკური პოლიტიკის უმთავრეს მიზნებს. დიპლომატებს ხშირად აკრიტიკებენ ბიზნესის შეზღუდულ გაგებაში, დიპლომატიური გავლენის პირადი მიზნებით გამოყენებაში.
4. საჯარო სერვისი	ბიზნეს-ბენეფიციარი არ იხდის გარკვეული კომერციული დიპლომატიური/საჯარო მომსახურებისათვის, რაც უნდა გავითვალისწინოთ მომსახურების ხარისხის შეფასებისას
5. კომერციული სერვისი	ბიზნეს-ბენეფიციარები იხდიან ზოგიერთი ისეთი მომსახურებისათვის, რომელსაც თავაზობენ არა კერძო კონსულტანტები, შუამავლები ან ბიზნესი, არამედ დიპლომატიური მისიები.
6. ქსელური სერვისები	სამსახურის საქმიანობა მიუწვდომელია საზოგადოებისათვის. იგი როგორც არამატერიალური საქმიანობის სახეობა, რომელიც უზრუნველყოფს საინფრმაციო მომსახურებას, რთულია შეფასდეს. რეპუტაცია, უნარები და ამ საქმიანობაში ჩართული ადამიანების სწორი მოტივაცია წარმატების მიღწევის გარანტიაა.

კომერციული დიპლომატიის სუბიექტების სპექტრი იცვლება

მაღალი პოლიტიკური დონიდან (სახელმწიფოს მეთაური, პრემიერ-მინისტრი, მინისტრი ან პარლამენტის წევრი) ქვედა დონეებამდე (ელჩი, სპეციალური დიპლომატიური შუამავალი, სავაჭრო წარმომადგენელი, კომერციული ატაშე ან კომერციული დიპლომატი).

კონკრეტულ საქმიანობას სწორედ ქვედა დონის წარმომადგენლები ასრულებენ. მათი საქმიანობა სპეციალიზებულ ორგანიზაციებში (მაგ., ვაჭრობის ხელშეწყობი ორგანიზაცია, ინვესტიციების ხელშეწყობის სააგენტო) ფინანსდება სახელმწიფოს მიერ და ემსახურება ვაჭრობის ხელშეწყობას ან პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას.

ეკონომიკური დიპლომატიის განვითარებაზე ნეგატიურად მოქმედებენ შემდეგი ფაქტორები:

1. განვითარების დონეების განსხვავებულობა ინდუსტრიულ ქვეყნებსა და სუსტად განვითარებულ ქვეყნებს შორის (არის ქვეყნები, სადაც მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე 60 ათასი აშშ დოლარია და არიან ისეთებიც, სადაც 300-500 დოლარია). მრავალი სუსტად განვითარებული ქვეყნის ეკონომიკა დამოკიდებულია სოფლის მეურნეობის ერთი ან ორი პროდუქციის ან მინერალური ნედლეულის ექსპორტზე;
2. ეკონომიკის ღიაობის მიუხედავად, რაც შემთხვევაში ქვეყნები გამოიყენებენ ბარიერებს და შეზღუდვებს. ღარიბი ქვეყნებისათვის ასეთი ბარიერები ერთგვარად აუცილებელია, რამდენადაც ეროვნული მრეწველობის გარეშე შეუძლებელია სამამულო ეკონომიკის განვითარება;⁵⁹
3. ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისები. მაგ., 2007-2008 წლების კრიზისმა შეამცირა იმპორტი და უცხოური ინვესტიციების შემოდინება ქვეყნებში. ამ კრიზისის გადამტან ეკონომიკების 85%-ში წარმოების მოცულობა კრიზისამდელ ტრენდზე დაბალია, ხოლო იმ ეკონომიკებში, რომლებსაც არ მოუხდათ კრიზისის გადატანა, ეს მაჩვენებელი 60%-ია.⁶⁰

კომერციული დიპლომატიის თავისებურებათა შესწავლით გამოიკვეთა შემდეგი ძირითადი აქტივობები (იხ.ცხრ. 1.7):

59 **მესხია ი.**, საერთაშორისო ვაჭრობა. თბილისი, თსუ, 2011. გვ. 335.

60 **Чень В., Мунгу М., Насир М.** Долгосрочные последствия: восстановление мировой экономики спустя десять лет после кризиса. 2018. URL: <https://www.imf.org/external/russian/npp/blog/2018/100318r.pdf>

კომერციულ დიპლომატიასთან დაკავშირებული აქტივობები

ქსელური საქმიანობა	ბიზნესის და სამთავრობო კავშირების განვითარება; სახელმწიფო ვიზიტები/დელეგაციები მყიდველების და გამყიდველების შეხვედრები; პარტნიორების, ინვესტორების და დისტრიბუტორების კვლევა; კომერციული დიპლომატიის პერსონალური ქსელი
დაზვერვა	კომერციული ინფორმაციის შეგროვება; ბაზრის კვლევა; საკუთარ ქვეყანაში ანგარიშგება; კონსულტაციები ორივე ქვეყანასთან; ერთობლივი სამეცნიერო კვლევები
საიმიჯო კომპანიები	საქონლის და მომსახურების წინააღმდეგ; მონაწილეობა ვაჭრობაში, პოტენციური ექსპორტიორების ინსტრუქტაჟი; უცხოელი ინვესტორების ინფორმირება; საექსპორტო საქონლის მარკეტინგისათვის მონაცემთა შეგროვება; ტურიზმის განვითარების აქტივობები; საინფორმაციო კომპანიები
ბიზნესის ხელ- შეწყობა	მოლაპარაკებათა წარმოება; კონტრაქტების გაფორმება; კონტროლი შეფასებასა და კონტრაქტებზე; პროპაგანდისტული საქმიანობა; ლეგალური „მოთამაშეების“ კოორდინაცია

ნიშანდობლივია აღინიშნოს, რომ მაღალი რანგის პოლიტიკოსთა ტურისტული აქტივობა, ანუ მათი ვიზიტები სხვა ქვეყნებში პოზიტიურ გავლენას ახდენს საგარეო ვაჭრობაზე. ეს ვიზიტები ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, ხოლო მათი გეოგრაფია სულ უფრო

ფართოვდება. 1948-2003 წლებში საფრანგეთის, გერმანიის და აშშ-ის სახელმწიფო მეთაურთა 1513 ვიზიტი ფიქსირდება.⁶¹

წარმოებული კვლევის ფარგლებში ინტერესს წარმოადგენდა უცხო წარმომადგენლობების ქვეყნის ექსპორტზე ზეგავლენის შეფასება საგარეო ვაჭრობის სხვა დეტერმინანტთა გათვალისწინებით. შესაბამისი მათემატიკური მოდელის ასაგებად საბაზისოდ გამოყენებულ იქნა ვაჭრობის ჩვეულებრივი ორმხრივი, ე.წ. „გრაფიკაციული“ მოდელი, რომელშიც ფუნქციონალური კავშირი დადებითია ბირითადი ეკონომიკური პარამეტრებისათვის (მოსახლეობა, შემოსავლები) და უკუკავშირშია ქვეყნებს შორის ეკონომიკურ მანძილთან.

ცხრილი 1.8

ეკონომიკური დიპლომატიის ორიენტაციის და ეფექტიანობის შეფასება სხვადასხვა ქვეყნებში⁶²

	სწორი ორიენტაცია	არაორიენტირებულობა
ეფექტიანი ეკონომიკური დიპლომატია	არგენტინა, ავსტრია, ბელარუსი, ბელგია, ბულგარეთი, ჩინეთი, ჩეხეთი, ეკვადორი, ფინეთი, ინდონეზია, ირლანდია, ისრაელი, კენია, მალაიზია, ნიდერლანდები, ახალი ზელანდია, პაკისტანი, პერუ, ფილიპინები, რუსეთი, საუდის არაბეთი, სინგაპური, სამხრეთ აფრიკა, შვედეთი, ტაილანდი, უკრაინა, ურუგვაი, ვიეტნამი	ავსტრალია, ბრაზილია, ჩილე, სამხრეთ კორეა

61 Conference Report: Economic Diplomacy Beyond 2010: GeoEconomic Challenges of Globalization and Economic Security. 1516 October 2009. The Hague CoJorganized by the Institute for Social Studies and the Clingendael Institute. გვ. 16. URL: https://www.academia.edu/3808747/20091016_economic_diplomacy_beyond_2010_conference_report

62 Bergeljk P., Moon S., (2018) Research Handbook on Economic Diplomacy. Edward Elgar Publishing, UK. გვ.12 https://books.google.ge/books?id=XcJcDwAAQBAI&pg=PR8&lpg=PR8&dq=Volker%20Nitsch%2C%20Technical%20University%20Darmstadt%20A%20cosr%E2%80%90benefit%20analysis%20diplomacy&source=bl&ors=bZiaFgmIKz&sig=ACFU3U0r0ePkbaviX2s7uk8maaSarO-EkEw&hl=ka&sa=X&ved=2ahUKFwiOql69wPimAhVGR5oKHeecB6cQ6AEwAXoFCAoQAQ&fbclid=IwAR0QAy_xu-cQ8AI8QsrVWoZvsHyGiqgF6VpKBn_RrsAbxIPnDgqc-eAzLua4#v=onepage&q&f=true

არაეფექ- ტიანი ეკონო- მიკური დიპლომა- ტია	ალჟირი, ბანგლადეში, კანადა, და- ნია, ეგვიპტე, საფრანგეთი, გერმანია, საბერძნეთი, უნგრეთი, ინდოეთი, იტალია, იაპონია, კუვეიტი, მექსი- კა, მაროკო, ნიგერია, პოლონეთი, პორტუგალია, რუმინეთი, ესპანეთი, სუდანი, შვეიცარია, ტუნისი, თურ- ქეთი, გაერთიანებული სამეფო, აშშ	ირანი, ნორვე- გია, უგანდა
--	--	------------------------------

გრავიტაციულ მოდელს, რომელიც დამუშავებულ იქნა 2003 წელს ანდერსონისა და ვან ვინკუპის მიერ (Anderson, van Wincoop), საერთაშორისო და რეგიონულ ეკონომიკაში გამოყენების საკმაოდ ხნის ისტორია გააჩნია და კარგი მიახლოების შედეგებსაც იძლევა.⁶³ მოდელი საერთაშორისო ვაჭრობაში მეტ როლს ანიჭებს ტრადიციულ ეკონომიკურ საფუძვლებსა და მიზეზებს და უფრო მგრძნობიარეა მათ მიმართ. მათემატიკური შინაარსით ის მრავლობით წრფივ რეგრესიულ მოდელს წარმოადგენს, რომელშიც რეგრესორებად საერთაშორისო ვაჭრობის ძირითადი დეტერმინანტები მოგვევლინება.

დიპლომატიური ძალისხმევის საგარეო ვაჭრობაზე ზეგავლენის რაოდენობრივი შეფასებისათვის განვახორციელეთ გრავიტაციული საბაზისო მოდელის ოპტიმიზაცია და შევეცადეთ მისი რეგრესიული განტოლების ნაშთში საერთაშორისო წარმომადგენლობების რაოდენობის ლოკალიზება მოგვეხდინა და ის ცალკე რეგრესორად გამოგვესახა, სხვა დეტერმინანტების როლის შენარჩუნების პირობებში. ამ იდეის გათვალისწინებით განტოლება შემდეგ სახით წარმოგვიდგება:

$$\ln X_{ij} = \beta_0 + \beta_1 \ln D_{ij} + \beta_2 \ln Y_i + \beta_3 \ln Y_j + \beta_4 \ln Pop_i + \beta_5 \ln Pop_j + \beta_6 Lang_{ij} + \beta_7 Cont_{ij} + \beta_8 Land_{ij} + \beta_9 Isl_{ij} + \beta_{10} \ln(Area_i Area_j) + \beta_{11} Col_{ij} + \beta_{12} CU_{ij} + \beta_{13} FTA_{ij} + \gamma Emb_{ij} + \varepsilon$$

⁶³ Anderson J., and Wincoop E.V. "Gravity with Gravitas: A Solution to the Border Puzzle" American Economic Review, 2003. გვ. 35-42. URL: <https://www2.bc.edu/james-anderson/BorderEffects.pdf>

მოცემულ განტოლებაში ინდექსი i -ით აღნიშნულია ექსპორტი-
ორი ქვეყანა, ხოლო ინდექსი j - იმპორტიორ ქვეყანას აღნიშნავს.

X_{ij} - წლიური რეალური ექსპორტის მოცულობა i ქვეყნიდან j ქვეყანაში;

D - მანძილი ქვეყნებს შორის;

Y - წლიური რეალური მშპ-ს მოცულობა ერთ სულ მოსახლეზე;

Pop - მოსახლეობის რაოდენობა;

$Lang$ - ბინარული ცვლადი, 1-ის ტოლია თუ ქვეყნები ერთი და იგივე ენით სარგებლობენ და 0-ის ტოლია წინააღმდეგ შემთხვევაში;

$Cont$ - ბინარული ცვლადი, 1-ის ტოლია თუ ქვეყნებს საერთო სახმელეთო საზღვარი აქვთ და 0-ის ტოლია წინააღმდეგ შემთხვევაში;

$Landl$ - ზღვაზე გასავლის არ მქონე ქვეყნების რაოდენობა წყვილში (ტოლია 0, 1 ან 2);

Isl - კუნძულოვანი სახელმწიფოების რაოდენობა წყვილში (ტოლია 0, 1 ან 2);

$Area$ - ქვეყნის ფართობი;

Col - ბინარული ცვლადი, 1-ის ტოლია თუ ქვეყანა კოლონიაა, და 0-ის ტოლია წინააღმდეგ შემთხვევაში;

CU - ბინარული ცვლადი, 1-ის ტოლია თუ ქვეყნებს საერთო ვალუტა აქვთ და 0-ის ტოლია წინააღმდეგ შემთხვევაში;

FTA - ბინარული ცვლადი, 1-ის ტოლია თუ ქვეყნებს საერთო რეგიონული სავაჭრო ხელშეკრულება აქვთ და 0-ის ტოლია წინააღმდეგ შემთხვევაში;

Emh - საერთაშორისო წარმომადგენლობების რაოდენობა;

$\beta_0 - \beta_{13}$ - რეგრესიის კოეფიციენტების ვექტორი;

γ - ჩვენთვის საინტერესო კოეფიციენტი, რომელიც გამოსახავს ქვეყნების წყვილში საერთაშორისო წარმომადგენლობების რაოდენობის ექსპორტზე ზეგავლენის ზღვრულ ეფექტს;

ε - ნაშთების (შეცდომების) ჯამი.

მოცულობითი პრამეტრები მოდელში მათი ლოგარითმის სახითაა წარმოდგენილი. მოდელი ასევე შეიცავს ბინარულ, ე.წ. „დამი“ (dummy) ცვლადებს. მათი მნიშვნელობა ფაქტორის არ არსებობის

შემთხვევაში ნულდება და შესაბამისად განტოლებიდან ამოვარდება, რაც შემაჯამებელ რეგრესიულ განტოლებას ამარტივებს.

წარმოდგენილი ადაპტირებული მოდელი დასაბუთებულია თეორიულად. შემდგომი კვლევის საგანს წარმოადგენს მისი პრაქტიკული (ემპირიული) აპრობაცია, რაც მძლავრი ანალიტიკური მონაცემთა ბაზის მოპოვებასა და დამუშავებას საჭიროებს.

2. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატია საქართველოში

2.1. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის ისტორიული ასპექტები საქართველოში

ისტორიულად, ეკონომიკური დიპლომატიის განვითარება საქართველოში ყოველთვის მჭიდრო კავშირში იყო გეოპოლიტიკურ მდებარეობასთან. ამიტომ საკითხის განხილვისას ეს კონტექსტი გარდაუვალი გასათვალისწინებელია.

საქართველოს სისხლიან ისტორიაში ეკონომიკური დიპლომატიის მიღებული ფორმა იყო სხვადასხვა ფისკალურ-ეკონომიკური ღონისძიებებით - მცირე ხარკის გადახდით, ფორმალური ყმობით თუ სხვა შეფარული მცდელობებით, არ შემოეშვათ ძლიერი დამპყრობელი ქვეყნის შიგნით. ეს იყო პატარა ქვეყნის საკმაოდ მოსახერხებელი პოლიტიკა დიდი მტრების ოკეანეში.

ძვ.წ. პირველი ათწლეულის დასაწყისში ისტორიულ საქართველოში დიაოხისა და კოლხას გაერთიანებების ჩამოყალიბებამ, ხოლო ძვ.წ. IV საუკუნის ბოლოს ქართლის სამეფოს აღმოცენებამ გააძლიერა სავაჭრო ურთიერთობა გარე სამყაროსთან. ქართლის სამეფო (იბერია), ისევე როგორც კოლხეთის სამეფო, ითვლება ადრემონათლობელურ სახელმწიფოდ. პირველყოფილ-თემური საზოგადოების ძლიერი გადმონაშთებით.

საქართველოს ეკონომიკურ განვითარებაში გარკვეული როლი ელინურმა ცივილიზაციამაც შეასრულა. ძვ.წ. V-VI საუკუნეების ბერძნული ნაწარმი აღმოჩენილია საქართველოში.

საქართველოს ეკონომიკურ განვითარებაზე მიუთითებს ის მრავალი უძველესი სამიმოსვლო-სავაჭრო გზა, რომლებითაც იგი გარე სამყაროს უკავშირდებოდა. ძვ.წ. IV-III საუკუნეებში არსებული აღმოსავლური და დასავლეთის დამაკავშირებელი დიდი სავაჭრო გზა სამხრეთ კავკასიაზე გადიოდა. ეს გზა ინდოეთიდან იწყებოდა მდინარე ოქსოსით (ამუდარია) დიდძალი ინდური საქონელი შემოჰქონდა პირკანიის (კასპიის) ზღვაში, ხოლო აქედან მდინარე მტკვარით, სურამის უღელტეხილითა და რიონ-ყვირილის მაგისტრალით შავ ზღვამდე (ეგქსინის პონტო) გადაჰქონდათ. გარდა

ამისა, აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ თუ სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ მიმავალი კიდევ მრავალი სავაჭრო-სატრანსპორტო გზა გადიოდა საქართველოს ტერიტორიაზე⁶⁴. თუ ერთი დიდი სავაჭრო გზა ვარფავშანქორ-ხუნანის გავლით მცხეთა-თბილისისაკენ მიემართებოდა, მეორე არანაკლები მნიშვნელობის გზა სამხრეთის ძველ ქალაქ არტაქშატსა და ჯავახ-სამცხის მიწა-წყალზე გადიოდა, ზეკარს გადასერავდა და ფასისზე გავლით დიოსკურიისაკენ, ხოლო იქიდან მეოტიისა (აზოვის) ზღვისა და ჩრდილოეთის ველუბისაკენ მიემართებოდა. ეს გზა უძველესი იყო და ეკონომიკურის გარდა დიდი სამხედრო მნიშვნელობაც ჰქონდა.

აღსანიშნავია ტრანსკონტინენტური სავაჭრო-საქარავნო გზა ანუ „აბრეშუმის დიდი გზა“, რომელსაც დასაბამი მიეცა ძვ.წ. II საუკუნეში. ეს გზა ჩინეთს დასავლეთთან აკავშირებდა. მისი ერთი განშტოება კასპიის ზღვის გავლით უკავშირდებოდა კავკასიას, გადაკვეთდა საქართველოს და ფასისთან შავი ზღვით ბიზანტიასა და რომს აღწევდა.

ამგვარად, საქართველოს სახმელეთო, სამდინარო და საზღვაო გზები ოდითგანვე საერთაშორისო სავაჭრო გზათა შემადგენელი ნაწილი იყო, რასაც ადასტურებს რომაელი გეოგრაფის კასტორიუსის მიერ შედგენილი მსოფლიო საგზაო რუკაც. საქართველო აღმოსავლეთისა და დასავლეთის საქონლის უბრალო გამტარ აუზს კი არ წარმოადგენდა, არამედ იგი თვითონ იყო ჩაბმული საერთაშორისო ვაჭრობაში და როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე სხვა სახელმწიფოსთან გაცხოველებულ ვაჭრობას აწარმოებდა. ეკონომიკურ განვითარებას მიუთითებს ასევე საკუთარი ოქროს მონეტის - „კოლხური სტატერის“ მოჭრა ძვ.წ. I საუკუნიდან ახ.წ. III საუკუნემდე.⁶⁵

ახალი წელთაღრიცხვის პირველი საუკუნეების საქართველოს ეკონომიკა ხასიათდება მისი ტრადიციული დარგების - მიწათმოქმედების, მესაქონლეობის, ხელოვნებისა და ვაჭრობის სწრაფი განვითარებით, რასაც თან ახლავს საზოგადოების ქონებრივი დიფერენციაციის გაღრმავება.

64 **ქალაქიშვილი თ.**, სტაბონის გეოგრაფია. ცნობები საქართველოს შესახებ. თბილისი, 1957, გვ. 149.

65 საქართველოს ეკონომიკა (მთ.რედ. პროფ. **რ. ასათიანი**). თბ., „სიახლე“, 2012. გვ. 9

IV საუკუნეში ქართლის სამეფო ერთგვარი ბუფერი იყო მეჯოგე ველური ნომადებისათვის, რომელთა თარეში დიდ საფრთხეს უქმნიდა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ცივილიზებულ საზოგადებას. ამიტომ დიდი იმპერიების მისწრაფება სავაჭრო მაგისტრალების კონტროლისა და შესაბამისად, ქართლის საკუთარი გავლენის ქვეშ მოქცევისა, უაღრესად მაღალი იყო. ქართლის მეფე მირიანი ინტენსიურად იყო ჩართული იმდროინდელ საერთაშორისო ურთიერთობებში და მას ანგარიშს უწევდნენ როგორც რომის იმპერატორი, ასევე ირანის შაჰინშაჰი. მირიან მეფის დიპლომატიის ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა სწორედ ასეთ რთულ პირობებში ლავირების უნარი უნდა ყოფილიყო.⁶⁶

ისტორიულად, ქვეყნის პოლიტიკური გაერთიანება თითქმის ყოველთვის იწვევდა საერთო ეკონომიკურ ამავლობას, რაც წარმოუდგენელი იყო სავაჭრო და უპირველესად საგარეო ურთიერთობების გაძლიერების გარეშე. ბარტერული გაცვლა არ იყო დამაბრკოლებელი გარემოება ასეთი ურთიერთობებისათვის.

ძველი ეგრისი გამოირჩეოდა სხვა ქვეყნებისგან, განსაკუთრებით კი რომაელებთან სავაჭრო ურთიერთობით და ღვინოს, მარილს, ხორბალს მათგან ყიდულობდნენ ტყავების, მონების და სხვა საქონლის სანაცვლოდ, რაც აქ ჭარბად იყო. თუმცა ამ პერიოდისათვის ფულადი ურთიერთობებიც საკმაოდ განვითარებული უნდა ყოფილიყო, რასაც ამ ტერიტორიაზე აღმოჩენილი მონეტებიც ადასტურებენ.⁶⁷

VI ს-ის ბოლოს და VII ს-ის პირველ ნახევარში საგარეო სავაჭრო ურთიერთობა მყარდება ირანთან ინტენსიური ვაჭრობით, ხოლო VI ს-ის ბოლოდან ბიზანტია კვლავ ემბეზა ქართლთან სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში, რაც VII ს-ის პირველ ნახევარში საკმაოდ ინტენსიური ხდება.

V საუკუნეში, ვახტანგ გორგასლის მეფობის დროს, ქართლის სამეფომ დიდ სამეურნეო აღმავლობას მიაღწია. გაუმჯობესდა სამიწათმოქმედო ტექნიკა, დაიწყო რკინის გუთნისა და სარწყავი ტექნიკის გამოყენება, ფართოდ გავრცელდა ვაზის კულტურა, გან-

⁶⁶ საქართველოს ისტორია (აკად. რამეტრეფელის რედაქციით). ტომი 2. თბ., „პალიტრა L“, 2012. გვ.10.

⁶⁷ საქართველოს ისტორია (აკად. რამეტრეფელის რედაქციით). ტომი 2. თბ., „პალიტრა L“, 2012. გვ.46.

ვითარდა ვაჭრობა. ამის დადასტურებაა ისიც, რომ საქართველოში ფართოდ დაიწყო ფულის მოჭრა. VI-VII საუკუნეში იჭრება ქართულ-სასანური დრაქმები (სასანური დრაქმის ტიპის ქართული მონეტა), VIII-X საუკუნეებში - თბილურ-არაბული დირჰემები, X-XII საუკუნეებში - ვერცხლის ქართული მონეტები ბიზანტიური ტიტულებით, ქართულ-ბიზანტიური მონეტები და ა.შ.

IX-X საუკუნეებში საერთაშორისო მაგისტრალების გარკვეული ნაწილი საქართველოზე გადიოდა. აქ მოჭრილი მონეტების გეოგრაფია ფართო სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირების სურათს იძლევა (ჩვენი მონეტები აღმოჩენილია ბალტიისპირეთისა და სკანდინავიის ქვეყნების ტერიტორიაზე).

შუა საუკუნეების საქართველოს მჭიდრო სავაჭრო ურთიერთობა ჰქონდა არაბებთან, ირანთან, ბიზანტიასთან, სომხეთთან, ეგვიპტესთან, ჩინეთთან, რუსეთთან და სხვა. მუსლიმური ქვეყნებიდან შემოჰქონდათ ქსოვილები, შაქარი, ცხენის მოკაზმულობა, ძვირფასი ლითონები, ბიზანტიიდან-ქსოვილები, სამღვდელმსახურო ნივთები. საქართველოდან გაჰქონდათ ქსოვილები-აბრეშუმის, მატყლისა და ბამბის ნაწარმი, კერამიკის ნივთები.

გაერთიანებული ფეოდალური საქართველოს პირველი მეფის - ბაგრატ მესამის (X საუკუნე) მონეტას აწერია: „არა არს ღმერთი გარდა ალლაჰისა და მუჰამედი მისი მოციქულია“, ქართულად კი წერია: „ქრისტე ადიდე ბაგრატ აფხაზთა მეფე“, არცერთ კულტურაში არ არის ისლამისა და ქრისტიანობის ჰარმონიზების ისეთი პრეცედენტები, როგორიც ქართულში. ესეც ეკონომიკური დიპლომატიის შესანიშნავი მაგალითია: მეფემ შესანიშნავად იცოდა, რომ მონეტები იზრუნებდა საქართველოს გარეთ, რაც საქართველოს ეკონომიკისათვის, საგარეო ურთიერთობების განმტკიცებისათვის მნიშვნელოვანი სიკეთის მომტანი იქნებოდა.

XI საუკუნეში საქართველოს გაერთიანებისა და ერთიანი სამეფოს უფლებების შავი ზღვიდან კასპიის ზღვამდე გავრცელების შემდეგ, კიდევ უფრო გაღრმავდა მისი საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობები.

ფეოდალურმა საქართველომ ეკონომიკური და კულტურული განვითარების უმაღლეს საფეხურს XII საუკუნეში მიაღწია. ამ პერიოდის საქართველოს ეკონომიკური დაწინაურება და სხვა ქვეყნებთან ინტენსიური ვაჭრობა წარმატებული ეკონომიკური დიპლომატიის შედეგი იყო.⁶⁸ დავით აღმაშენებლის აქტიურმა საგარეო პოლიტიკამ დიდად შეუწყო ხელი საერთაშორისო სატრანზიტო ვაჭრობის შემდგომ განვითარებას. საქართველო დიდ საქარავნო ვაჭრობას ეწეოდა ირანთან, ერაყთან, სირიასთან, ეგვიპტესთან, ბიზანტიასთან, რუსეთთან და ა.შ. გაჰქონდათ: ბამბა-აბრეშუმი, ოქრო-ნემსული ფარჩა, ბეწვეული, ძვირფასი სამოსელი, მატყლი, ღვინო, კაკალი თაფლი, გაჰყავდათ ცხენები და ა.შ. შემოჰქონდათ: ძვირფასი ქსოვილები და ჭურჭელი, იარაღ-საჭურველი, სამოსელი, ბეწვეული, თვალ-მარგალიტი, ნელსაცხებლები, სანელებლები, ხმელი ხილი, თევზი და ა.შ. ვაჭრობის განვითარებამ ხელი შეუწყო ქალაქების ზრდას.

ამიერკავკასია აზიასა და ევროპას შორის ვაჭრობაში მნიშვნელოვან ტრანზიტულ ტერიტორიას წარმოადგენდა როგორც შუა საუკუნეებში, აგრეთვე ძველ დროშიც. ამ მხრივ, ანტიკური სახელმწიფოების ინტერესი ამიერკავკასიისადმი იმდენად დიდი იყო, რომ

68 საქართველოს ისტორია (აკად. რამეტყევის რედაქციით). ტომი 2. თბ., „პალიტრა L“, 2012. გვ.439

პლინიუსის ცნობით კასპიისა და შავი ზღვის არხით შერთების პროექტიც კი შეუდგენიათ.⁶⁹

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დავით აღმაშენებლის ტოლერანტული პოლიტიკის დახასიათება და XII საუკუნეში საქართველოს სამეფოს ტერიტორიაზე მყოფი უცხო ეროვნებისა და არაქრისტიანულ სარწმუნოებათა მიმდევრების უფლებრივი მდგომარეობა.

ამ პერიოდის დასავლეთ ევროპაში უცხოელის ბედს ის მეფე (ან ფეოდალი) წყვეტდა, რომლის სამფლობელოშიც სავაჭროდ ან სხვა საქმიანობისათვის უცხო პირი აღმოჩნდებოდა. მოქმედებდა წესი, რომლის მიხედვითაც, თუ სხვის სამფლობელო ტერიტორიაზე მყოფი უცხოელი ერთი წლისა და ერთი დღის განმავლობაში ვერ მოიპოვებდა ადგილობრივი ფეოდალის მფარველობას, ამ უკანასკნელს შეეძლო უცხო პირი თავის ყმად ექცია, ქონება კი ჩამოერთმია.

არსებობდა ე.წ. „სანაპირო უფლება“ – სტიქიური უბედურების დროს ზღვის ნაპირზე გარიყული გემი და მისი ეკიპაჟი მგზავრებითურთ, ქონებით ფეოდალის საკუთრება ხდებოდა. 1079 წელს რომის პაპმა დაგმო „სანაპირო უფლება“, მაგრამ იგი XVIII საუკუნემდე მაინც მოქმედებდა. ასევე იყო „მოულოდნელი მოგების უფლება“, რომელიც უცხოელს არ აძლევდა ანდერძით ქონების დატოვების უფლებას. სიკვდილის შემდეგ ეს ქონება ფეოდალს რჩებოდა. უცხოელთა მდგომარეობა რთული იყო აღმოსავლეთის ქვეყნებსა და რუსეთში, რადგან ისინი ადგილობრივ მოსახლეობაზე დაბლა იდგნენ.

საქართველოში მიმდინარეობდა ბრძოლა ერთიანი რელიგიისათვის. დავით აღმაშენებლიდან მოკიდებული ქართველ მეფეთა საეკლესიო პოლიტიკაში დაშვებულ იქნა გამონაკლისი საქართველოს იმ მოსახლეობის მიმართ, რომელთაც ძველთაგან საკუთარი რელიგია და ეკლესია ჰქონდათ. ეს უპირატესად არაქართველი მოსახლეობა იყო. უცხოელთა და სხვა სარწმუნოების მქონეთა უმეტესობა სომხები (გრიგორიანები), არაბები, სპარსელები და თურქები (მუსლიმები) იყვნენ.

⁶⁹ **გუგუშვილი ბ.**, საქართველოს და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX ს.ს., ტ. I, თბ., „მეცნიერება“, 1984. გვ. 21.

რჯულთშემწყნარებელი პრინციპები დამახასიათებელი იყო ზოგადად XII საუკუნის საქართველოს პოლიტიკისათვის. დავით აღმაშენებელი ყოველხმრივ უწყობდა ხელს საქართველოში მცხოვრებ სხვა ეროვნების წარმომადგენლებს, რათა ამ უკანასკნელთ ქვეყნის ეკონომიკურ ცხოვრებაში აქტიური მონაწილეობა მიეღოთ. ისინი უფლებრივად ქრისტიან მოსახლეობასთან იყვნენ გათანაბრებული.

ბრძენ მეფეს კარგად ესმოდა, რომ ამგვარი დამოკიდებულება ეკონომიკურ განვითარებას უწყობდა ხელს (ვაჭრები საქართველოში ძირითადად სომხები, მუსლიმები და ებრაელები იყვნენ). განვითარებული ვაჭრობა ქვეყნის ცენტრალიზაციას ემსახურებოდა. შემთხვევითი არ იყო, რომ გზებზე საგანგებო სახლები აშენდა, სადაც უცხოელ ვაჭრებს უფასოდ შეეძლოთ ღამისთევა. ამასთან, დავით აღმაშენებელმა სატრანზიტო გზები მოაწესრიგა, ააგო ხიდები. ეს ყველაფერი შეუფერხებელი მიმოსვლისთვის კეთდებოდა.⁷⁰

ქვეყნის ეკონომიკის განსაკუთრებული გამოცოცხლება დაიწყო XIV საუკუნის 30-იანი წლებიდან, გიორგი V ბრწყინვალის მეფობის დროს. ამ პერიოდში ვაჭრობის განვითარებას ხელი შეუწყო ვერცხლის მონეტის - „გიორგაულის“ გამოშვებამ. გამოცოცხლდა საგარეო ვაჭრობაც. თუმცა, აღორძინების ეს პროცესი თემურ ლენგის შემოტევების გამო ხანგრძლივი არ ყოფილა.

ისტორიკოსები მიიჩნევენ, რომ მეფე გიორგი ბრწყინვალემ საქართველოს სახელმწიფო პოლიტიკას აღუდგინა დამოუკიდებელი დიპლომატიური ხაზი. მონღოლთა ბატონობის დასრულებამ, რასაც წინ უძღოდა ინტენსიური დიპლომატიური ურთიერთობები ევროპასთან და სამეფო ძალაუფლების გაძლიერება, გიორგი ბრწყინვალეს საშუალება მისცა წარმატებით განეხორციელებინა სახელმწიფო რეფორმები საფინანსო, საკანონმდებლო და სხვა სფეროებში. XIV ს-ის 30-იან წლებში მეფემ შეადგინა სამართლის წიგნი „ძეგლისდება.“ დამოუკიდებლობის მოპოვების მიუხედავად, გიორგი ბრწყინვალემ საფინანსო პოლიტიკა სხვა კუთხით წარმართა,

70 მატრეველი რ., დიპლომატიკური საქართველო (XII საუკუნის პირველი მეოთხედი). ჟურნ. „ქართული პოლიტიკა“, 2015, #17. გვ. 14-15. URL: http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/144152/1/Qartuli_Politika_Biuleteni_2015_N17.pdf

რაც კვლავ მის დიდ დიპლომატიასა და შესაშურ წინდახედულებაზე მეტყველებს.⁷¹

გიორგი ბრწყინვალემ არ აკრძალა ზარაფხანებში ილხანების სახელით მონეტის მოჭრა, რითაც საქართველო ააცდინა ბლოკადას და მახლობელი აღმოსავლეთის ცენტრებიდან ეკონომიკურ მოწყვეტას. მეფისა და მისი ძის სახელით მოჭრილ მონეტას, საერთაშორისო თვალსაზრისით, არც წონა და არც გასავალი არ ექნებოდა. ამიტომ მეფე გიორგი, როგორც საქართველოს ტერიტორიაზე, ასევე ჩრდილო კავკასიაშიც მონეტებს თავისი ყოფილი სიუზერენის სახელით ჭრის. იგივე პოლიტიკა ტარდება ოქროს ურდოს მიმართ: ყაენთა სახელით მონეტებს თვითონ საქართველოს სამეფო ტახტიც ჭრის და ამას მხოლოდ სახელმწიფოებრივი, ამ შემთხვევაში ეკონომიკური მოსაზრებებით აკეთებს: ისეთ მონეტას უშვებს, რომელიც მთელი აღმოსავლეთის რეგიონში მიმოიქცევა, რითაც ქვეყანას მოსალოდნელი იზოლაციისაგან იცავს.⁷²

უკვე მე-15-16 სს. ევროპული საერთაშორისო პოლიტიკის „აღმოსავლეთის საკითხი“ სულ უფრო მრავალენაკადებიანი ხდება. გარდა წმინდა კომერციულისა აქ სულ უფრო საყურადღებოა სამხედრო პოლიტიკური მომენტები. ეს შესაბამისად აისახა კიდევაც ევროპელ მოგზაურთა, ელჩების, ვაჭრების, დიპლომატების, მისიონერების, ტურისტების გახშირებით კავკასიასა და განსაკუთრებით საქართველოში.

კავკასიაში შემოდწევის მხრივ მე-16-18 სს. წინა პლანზე იდგნენ ფრანგული სავაჭრო კაპიტალის აგენტები. ამავე დროს ირან-თურქეთის ხარჯზე კავკასიაში გაფართოების ინტერესებისთვის ეწყობა უცხოური წარმომავლობის ცნობილი რუსი მეცნიერების და მოგზაურების - გმელინის, გიულდენშტედტის, პალასის, აგრეთვე რაინეგის, ბიბერშტაინისა და სხვა ექსპედიციები, რაც სულ უფრო ინტენსიური ხდება თერგზე გაბატონების შემდეგ. ამ და სხვა გზითაც საქართველოში ინერგებოდა რუსული პოლიტიკური და კულტურული ორიენტაცია და, რაც მთავარია, მოძალებული მუს-

71 ქართული დიპლომატიის ისტორია (აკად. **რ. ბერეჟილის** რედაქციით). 1-ლი ნაწ. თბ., თსუ, 1998. გვ. 506.

72 **კიკნაძე ვ.**, საქართველო მე-14 საუკუნეში. თბ., „მეცნიერება“, 1989. გვ. 80.

ლიმანური აგრესორებისაგან ერთმორწმუნე რუსეთის დახმარებით თავდაცვის უზრუნველყოფის იდეები და იმედები.⁷³

რუსეთის ელჩები საქართველოში მოდიოდნენ არა მარტოდენ დიპლომატიური კავშირის დამყარებისა და მასთან დაკავშირებული მოლაპარაკებების, არამედ განწყობილებათა გაგების მიზნით. ამ ელჩებს ეძლეოდათ დეტალური ინსტრუქცია, რაც ამასთანავე მათ ავალებდა ქვეყნის პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობის დაწვრილებით შესწავლას. ეს ცხადია ისედაც შედიოდა დიპლომატიური მისიის ამოცანებში.

რუსეთის პოლიტიკა არც ცალკეულ რეგიონებს და მათ ეკონომიკურ დაზვერვას ივიწყებს. ერთ-ერთი ინსტრუქცია ასეთი შინაარსისაა: „ნიკიფორემ (ტოლოჩანოვმა) და ალექსი მდივანმა უნდა დაათვალიერონ იმერეთის ქვეყანა, გამოკითხონ და ყოველი ლონისძიების საშუალებით მოიპოვონ ზუსტი ცნობები იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს იმერეთის ქვეყანა, რაოდენ ვრცელია იგი, რამდენი ვერსის მანძილზეა გადაჭიმული, რამდენ ქალაქს და დასახლებულ ადგილს შეიცავს და საერთოდ რაოდენ დასახლებულია, ხალხი როგორია, უყვართ თუ არა მეფე ალექსანდრე და შემდგომშიც სასურველია მათთვის ეს მეფე თუ არა. რა მოდის უხვად მათ მიწაზე, როგორი ქსოვილები მოიპოვება, რა ნივთი იაფია და რა ძვირობს, რამდენი და რა და რაგვარი [მოსამსახურე პირია] და რა იარაღით იბრძვიან, ყავთ თუ არა ვაჭრები, ადგილობრივად ვაჭრობენ თუ სხვა ქვეყნებშიც დადიან სადმე. რაგვარ საქონელს აწარმოებენ. სადადიანოს მთავარი თავის სამთავროშია ამჟამად თუ არა, მეფე ალექსანდრესთან მეგობრულ განწყობილებაშია თუ არა; თუ არა, ვის ექვემდებარება - თურქს თუ შაჰს, თუ დამოუკიდებელია და ხარკს არავის არ უხდის. ყოველივე ამის შესახებ ნამდვილი (უტყუარი) ცნობები უნდა შეკრიბონ და დაწვრილებით ჩასწერონ „მუხლობრივ აღწერილობაში“.

აი, მათ მიერ მოპოვებული ცნობები იმერეთის შესახებ: იმერეთში ვაჭრობენ უნგრეთის ოქროს მონეტებით, იმერეთში ატარებენ: თურქულ ხიფთანს („კაფტანს“), ზევიდან ყიზილბაშურ პერანგს („კოშულკას“) იცვამენ. ზოგიერთები თავის იმერულ ხიფთანებს

⁷³ გ. ბერიძე, **საქართველოს და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX სს., ტ. VII, თბ., „მეცნიერება“, 1984. გვ. 178.**

ატარებენ, „ტერლიკსავით“ არის შეკერილი, ქამარიდან ნაოჭებით ეშვება, მთლიანია და დალიანდაგებული. ქუდებს დიდ ჩანაჭრებიანს ატარებენ, ხოლო ხმაღსა და წაღებში დადიან, (რაც) ტაჯიკურ ყაიდაზეა თითქოს შეკერილი. აგრეთვე მაღალქუსლიან ფეხსაცმელშიაც, ქალამანაშიაც, ყელიან მოქსოვილ საცვეთებშიაც დადიან პერანგს გრძელს იკერავენ თითქმის ქუსლებამდე აღწევს, ისე რომ ხიფთანის ქვევით მოჩანს... ყოველგან ხმლებით დადიან, ტამარშიაც კი, თვით მეფეც ასე დადის და ყოველი თანამდებობის პირიც. ქამრებს კი არ ირტყამენ წელზე, არამედ ოქროთი და ვერცხლით გაწყობილ ფართო სარტყელებს. იბრძვიან ყოველგვარი იარაღით, მშვილდისრით, შუბით, თოფით.

იქ შემდეგი პურეული ხარობს: ხორბალი, მუხუდო, ჭვავი, ლობიო, ფეტვი, კანაფი, ყაყაჩო, დიკის პური, ღომი, აბრეშუმი ყოველ სახლში მოჰყავთ, ბამბა. რკინას მთაში ბევრს აღნობენ. სპილენძი ბევრია. გვარჯილა თვითნაზადია მთაში. ყოველგვარი ცხოველი ბევრია: ძროხები, კამეჩები, ცხვარი, ღორი, ბატები, ქათმები, და იხვები. ყოველგვარი სიმძიმე ხარებით, კამეჩებით სახედრებით და ჯორებით გადააქვთ, მთებზე კი კაცებს გადააქვთ ფეხით. უფუარი ხორბლის პურს სჭამენ. ყურძნის ღვინოს სვამენ. ფიცხი ღვინო (არაყი?) ყურძნისაგან დამზადებული აქვთ (ჭაჭის არაყი?) მხოლოდ მას არ სვამენ. თაფლსა და ლუდსაც ხმარობენ. სუფთა თხიერი თაფლი (წონით) გირვანქაზე ნაკლები მეოთხედი კაპიკია. ხოლო ცხოვრობენ ხის პალატებსა და ხის დიდ (ოდეებში) სახლებში. პალატებსა თაღები არა აქვს და მხოლოდ ყავრით არის გადახურული. შუა პალატაში ცეცხლის კერა აქვთ (შუა ცეცხლი), ღუმელები არ აქვთ. ყოველგვარი ხილი მოდის: ყურძენი, გარეული ყურძენი, ატამი, კომში, მსხალი, კაკალი, თუთა, ვაშლი, ქლიავი.⁷⁴

XV საუკუნეში, კონსტანტინეპოლის დაცემის შემდეგ ევროპის ვაჭრები იძულებულნი გახდნენ ახალი ბაზრების ძიება დაეწყათ. ამ ძიებამ ევროპას ამერიკა და სხვა ქვეყნები აღმოაჩინა, საიდანაც უფრო იოლად შეიძლებოდა ნამარცვი სიმდიდრის შემოტანა. სავაჭრო გზებმა თანდათან ხმელთაშუა ზღვის აუზიდან ატლანტისა და ინდოეთის ოკეანეში გადაინაცვლა, რითაც საქართველო საბო-

⁷⁴ ციხეძაძე ი., ტოლჩანოვის იმერეთში ელჩობის მუხლობრივი აღწერილობა, 1650-1652 წწ. თბ., 1970. გვ. 49-51

ლოოდ მოწყდა მსოფლიო საქონლის გატარების არტერიებს, რამაც უარყოფითად იმოქმედა ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე.⁷⁵

რუსეთთან ურთიერთობა ქართულ სამეფო-სამთავროებს შორის პირველად კახეთის სამეფომ დაამყარა. იგი გეოგრაფიულად ახლო იყო იმ გზებთან, რომელიც აბრეშუმის წარმოების დიდმნიშვნელოვან ცენტრებს კასპიის ზღვით და ვოლგის სანაოსნო გზით მოსკოვთან და შემდეგ დასავლეთ ევროპასთან აკაშირებდა. XV საუკუნის მეორე ნახევარში ამ გზით სავაჭრო ქარავნების მიმოსვლა კავკასიისა და რუსეთს შორის იშვიათობას აღარ წარმოადგენდა. სავაჭრო კავშირს მალე პოლიტიკური ურთიერთობის დამყარებაც მოჰყვა. 1465 წელს შარვანშაჰმა ფარუხ იასარმა მოსკოვს, დიდ სავაჭრო ქარავანთან ერთად ელჩობაც გაგზავნა და მოსკოვის დიდ მთავარს პოლიტიკური ურთიერთობის დამყარება შესთავაზა. იმავე წელს მოსკოვმა საპასუხოდ ელჩობა გამოგზავნა. 1483 წელს მოსკოვში ჩავიდა კახეთის მეფის - ალექსანდრეს ელჩობა, რომლის შემადგენლობაში იყო შაქელი ვაჭარი - ხოზემარუმი. რუსეთი ყურადღებით მოეკიდა უძველესი ქრისტიანული ქვეყნის მისიას და ქართველთა მხრიდან ურთიერთობის დამყარების მცდელობას.⁷⁶

ეკონომიკური დიპლომატიის ელემენტების ღრმა შინაარსის შემცველია ევროპაში სულხან-საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისია. მას იღებდნენ არა როგორც ქართლის, არამედ საქართველოს ელჩს და შესაბამისად, იგი მთელი საქართველოს სახელით გამოდიოდა. სულხან-საბამ მეტად რთულ პოლიტიკურ ვითარებაში პარიზსა და რომში შესანიშნავად წარმართა დიპლომატიური ურთიერთობები. მეტიც, შეიძლება ითქვას, მან ეკონომიკური დიპლომატიის მიმართულების განვითარებით შეძლო დაეინტერესებინა ფრანგი პოლიტიკოსები საქართველოსთან ურთიერთობებით და სამსჯელოდ გაეხადა რიგი ორმხრივ სასარგებლო პროექტები.

ლუი XIV-მ სულხან-საბა ორჯერ მიიღო. მეორე მიღების დროს სხვა დოკუმენტებთან ერთად ჩვენი ელჩი ფლობდა ვრცელ მემორანდუმს „საქართველოსა და საფრანგეთს შორის შესაძლებე-

75 საქართველოს ისტორია (აკად. **რ. ბეტრეველის** რედაქციით). ტომი 3. თბ., „პალიტრა L“, 2012. გვ.116

76 საქართველოს ისტორია (აკად. **რ. ბეტრეველის** რედაქციით). ტომი 3. თბ., „პალიტრა L“, 2012. გვ.137

ლი ეკონომიკური, პოლიტიკური, სავაჭრო და სამხედრო ურთიერთობის შესახებ". ქართველმა ელჩმა კარგად უწყოდა, რომ მხოლოდ პოლიტიკური მფარველობა არ იყო საკმარისი და ქვეყნის ეკონომიკური გაძლიერება, ინვესტიციების მოზიდვა, სიახლეების გადმოღება აუცილებელი იქნებოდა ქვეყნის გაძლიერებისათვის.

საფრანგეთისათვის, სხვა პოლიტიკურ მიზნებთან ერთად საქართველო ერთგვარი ეკონომიკური პლაცდარმიც უნდა ყოფილიყო აღმოსავლეთში. კერძოდ, მოიაზრებოდა საქართველოში საფრანგეთის სავაჭრო კომპანიის შექმნა, რომელიც დაუკავშირდებოდა ირანში არსებულ საფრანგეთის სავაჭრო კომპანიას, ხოლო შემდეგ საფრანგეთის ოსტ-ინდოეთის სავაჭრო კომპანიას. ამრიგად, უნდა შექმნილიყო სავაჭრო გზა - შავი ზღვა, საქართველო, ირანი. საფრანგეთისათვის უფრო ხელსაყრელი იყო, თუკი სავაჭრო გზა გავიდოდა საქართველოზე და ფრანგი ვაჭრები და მისიონერები მიიღებდნენ ვახტანგ მეფის მფარველობას. პარიზში უფრო აწყობდათ, უშუალო ურთიერთობა ჰქონოდათ ვახტანგ VI-სთან, ქართველ ქრისტიან მეფესთან.⁷⁷

სულხან-საბას ელჩობამ სასურველი შედეგი ვერ მოგვცა. შეიძლება საუბარი მხოლოდ მცირედ წარმატებაზე დახმარების მიღების კონტექსტში, რასაც საბოლოო წერტილი დაუსვა 1715 წელს ლუი XIV-ის გარდაცვალებამ.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან მშვიდობიან ვითარებაში ფეხი მოიკიდა დაქირავებული შრომის გამოყენებამ, გაფართოვდა ვაჭრობა. ირანსა და ოსმალეთში დიდი რაოდენობით გადიოდა ღვინო, აბრეშუმი, განვითარდა სამთამადნო წარმოება, შეიქმნა მანუფაქტურული ტიპის საწარმოები - თოფ-ზარბაზნის ქარხანა, სამეფო ზარაფხანა, სტამბა, მარილსახდელი, საპნის ქარხანა, სამღებრონი. თოფისწამლის ქარხანა და ა.შ. კვლავ გაიხსნა დიდი ხნის განმავლობაში ჩაკეტილი დარიალის სავაჭრო გზა. გაცხოველდა საქარავნო ვაჭრობა რუსეთთან, იმატა სავაჭრო და სავაზშო კაპიტალმა. განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა ეკონომიკის შემდგომი განვითარების გზების ძიებას. ქართულ ენაზე ითარგმნებოდა ევ-

⁷⁷ ტაბაღუა ი., ევროპაში სულხან-საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისიის შედეგები. URL: www.scribd.com/document/383348856/666-ილია-ტაბაღუა-ევროპაში-სულხან-საბა-ორბელიანის-დიპლომატიური-მისიის-შედეგები

როპულ განმანათლებელთა ნაშრომები. 1799 წელს იოანე ბატონიშვილმა იტალიიდან ქართულ ენაზე თარგმნა წიგნი „პოლიტიკური ეკონომია, ანუ სახელმწიფო მეურნეობის შესახებ“.

აკად. პ. გუგუშვილი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ რუსეთის მიზანი იყო ჩაერთო საქართველო თავის ვაჭრობაში, ქართველი ვაჭრები - რუს მსხვილ ვაჭართა აგენტებად, როცა ხელში ჩაიგდებდა საქართველოს და ამიერკავკასიის ბაზრებს. ამასთან აზიურ ჩვეულებათა, მოთხოვნილებათა და ბაზრების მცოდნე საქართველოს ვაჭრების შემწეობით რუსული ნაკეთობა უფრო ადვილად გაიკაფავდა გზას ირანისა და თურქეთისაკენ. ამ მხრივ, საქართველო ხელსაყრელი იყო აგრეთვე, როგორც ტრანზიტის ტერიტორია.

1783 წელს ეკატერინე II და ერეკლე II შორის დადებულ ტრაქტატში ნათქვამი იყო: „ვაჭრობასა ქართლისა და კახეთისასა აქვს თავისუფლება, რათა განავაჭროს სავაჭრო თვისი რუსეთსა შინა, და ისარგებლონ მითვე სამართლითა და პატივისცემითა რომლითაცა მკვიდრნი რუსეთისანი სარგებლობენ; ნაცვლადვე მისსა აღჰსთქუამს მეფეიცა განწესებათ თავთა მთავართა მესამზღვრეთა, ანუ მინისტრთა მისის დ-სათა ყოვლითა ძალითა აღსუბუქებათ ვაჭრობისა რუსთასა სავაჭროთა შინა სამფლობელოთა შინა თვისთა, ანუ მგზავრ-განმვლელთა რუსთა ვაჭრობისათვის სხვათა შინა ადგილთა, ამისთვის რომელ გარდა ესე გუარისა ნამდვილისა განწესებისა და ზავისა სარგებელთათვის ვაჭრობისათა ადგილი ქონებად შეუძლებელ არს, ესე იგი არს, სხუაგვარ ვაჭრობად შეუძლებელ არს“.

იგივე წყარო გვამცნობს, გიორგი XII და იმპერატორ პავლეს შორის დადებულ განმარტებით ნოტას, რომელშიც ვკითხულობთ: „ვაჭართა, მედუქნეთა და ხელოსანთა ერთა აქენდეს იგივე სარგებლობა კომერციასა შინა, ე.ი. სრულსა ვაჭრობასა შინა, და შემატება მოძრავითა და უძრავითა საქონლითა თვისითა, თვით რაიცა აქვთ სარგებლობა მით სხვათა ამათ იმპერიათა შინა ყოფთა“.⁷⁸

მნიშვნელოვანია, რომ ერეკლე II-მ 1795 წელს რაფიელ დანიბე-გაშვილი სპეციალური დავალებით მიაღწინა ინდოეთში, ქალაქ მადრასში. იქ ცხოვრობდა სომეხი დიდვაჭარი, ერეკლესთან დაახ-

⁷⁸ გუგუშვილი პ., საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX სს., ტ. I, „სახელგამი“, 1949, გვ. 14-15

ლოებული პირი, რომელსაც კომერციული ურთიერთობა ჰქონდა თბილისთან. დაზუსტებულ წყარო საინტერესოა იმითაც, რომ აღწერილია გზები, სატრანსპორტო საშუალებები, ვაჭრობა, ვაჭრობის საგნები. შეიძლება ითქვას რომ რ. დანიბეგაშვილი იყო კომერციული აგენტი, რომელიც აღწერს მოგზაურობას.⁷⁹

XIX საუკუნიდან საქართველოს საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ისტორიაში ახალი და უაღრესად რთული ეტაპი იწყება. ისტორიული მოვლენები იმგვარად წარიმართა, რომ ამ ახალი ეპოქის უშუალო განმსაზღვრელი რუსეთის ცარიზმის ანექსიურ-კოლონიზატორული ექსპანსია გახდა. ცარიზმის დამპყრობლური პოლიტიკა არ უპასუხებდა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ინტერესებს. უფრო მეტიც, რუსეთის იმპერიამ დაიწყო საქართველოს ცალკეული რეგიონების იმპერიის ქვეშევრდომობაში შეყვანა და რეგიონებს განუსაზღვრა პირობები (იხ. „სამეგრელოს სამთავროს შესვლა რუსეთის იმპერიის ქვეშევრდომობაში (1803-1894 წწ.)“, დანართი 10).

გვიანფეოდალური საქართველო გამოირჩეოდა საბაჟოთა ქსელის მეტისმეტი სიმრავლით, რაც აფერხებდა საქართველოში კომერციულ საქმიანობას. საყარაულოებსა და საბაჟოებს ვხვდებით ფეოდალთა სამფლობელოებში, სათავადოებში მისასვლელ გზებზე, რასაც ემატებოდა, ბუნებრივია ეკლესიის, მეფისა და მთავრის დაწესებული გამოსაღებები.

რუსეთის იმპერიამ მიიჩნია, რომ ეს „შინაგანი საბაჟოები“ აბრკოლებდნენ ხელოსნობისა და ვაჭრობის განვითარებას და მძიმე ტვირთად აწვა მოსახლეობას. მათი ამოცანა გახდა საბაჟოები დაეარსებინათ საზღვრებზე.⁸⁰

1803 წლის 13 ივლისს მიღებულ იქნა კანონი, რომლის მიხედვითაც შინაგანი ბაჟებისგან თავისუფლდებოდა: 1. ლეკური ნაკეთობანი, რომლებიც შემოჰქონდათ დაღესტნიდან, სახელდობრ: ნაბადი, მაუდი, შალი, თოფი, დამბაჩა, სატევარი, თაფლის სანთელი და გოდორი; 2. სოფლებიდან ქალაქებში შემოტანილი ყოველგვარი სურსათ-სანოვაგე, ნაწილობრივ ღვინოც, როგორც „საარსებო

79 **Данибегов (Данибегович) Рафаил**, Путешествие в Индию грузинского дворянина Рафаила Данибегова. М., 1815. URL: www.iwiprx.com/file/2445924

80 **ხერბენიშვილი ნ.**, სამღებროთა შესახებ XVIII ს. საქართველოში. თბ., 1937, გვ. 459.

პროდუქტები“; 3. ერევნიდან და ყარსიდან შემოტანილი მარლი „საქართველოში მათი ნაკლებობის მიზეზით“; 4. რუსეთიდან თბილისში შემოტანილი და აქედან საქართველოს ბაზრებში გატანილი რუსული ნაკეთობანი. ხოლო კვლავინდებულად იბეგრებოდა შინაგანი ბაჟებით: 1. შაქრის, შირვანისა და შუშის სახანოებიდან შემოტანილი საქონელი, „იმიტომ, რომ ამ სახანოების ნაკეთობანი ისეთივეა, როგორც ირანიდან შემოტანილი და შესდგებიან ნედლი ბამბისა და აბრეშუმის, სხვადასხვა ხარისხის შალის, ბამბა ქსოვილისა და აბრეშუმის ტექსტილური ნაწარმოების და სხვ. წვრილი ნივთიერებისაგან და, ამგვარად, ირანთან მტკიცე საზღვრის დაწესებამდე და ყოველ სახანოში საბაჟოების დაარსებამდე, შემოსვლას დაიწყებს მსგავსი ორგანული საქონელიც, როგორც ამ სახანოების ნაკეთობა“; 2. განჯის მაზრიდან და აგრეთვე კახეთიდან, ქართლიდან და საქართველოს მუსლიმანური პროვინციებიდან შემოტანილი ნაწარმოებნი და ხელსაქმის ნაკეთობანი, იმ მოტივით, რომ „ამ ბაჟების აკრეფა ამჟამად გაცემულია იჯარით და ვადის გასვლამდე უნდა დარჩნენ ძველ მდგომარეობაში“.⁸¹

ამ პერიოდისთვის დამახასიათებელი იყო ბიუროკრატიის თვითნებური განკარგულებები, რომლითაც უზომოდ იბეგრებოდა და ყველა დარგი, რაც მძიმედ აზარალებდა სამეურნეო ცხოვრების განვითარებას. სახაზინო საბაჟოების კერძო პირებზე იჯარით გადაცემის წესი მეიჯარეებს თვითნებური მოღვაწეობის საშუალებას აძლევდა, რაც უზომო ტარიფებით აძნელებდა ვაჭრობისა და რეწვის განვითარებას და ხაზინასაც უკარგავდა შემოსავალს.

ცხრილი 2.1

**ამიერკავკასიაში შემოტანილი და აქედან გატანილი საქონელი
ვერცხლის მანეთობით⁸²**

წლები	სულ შემოტანა	სულ გატანა	საშუალო წლიური	
			შემოტანა	გატანა
1812- 1821	5812495	964151	580000	96000
1822-1831	17085218	7005735	1708000	700000

⁸¹ **გუგუშვილი ბ.** საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX ს.ს., ტ.1, „სახელგამი“, 1949, გვ. 41.

⁸² **გუგუშვილი ბ.** საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX ს.ს., ტ.1, „სახელგამი“, 1949, გვ. 184.

XIX საუკუნის პირველ მესამედში რუსეთის ცარიზმი ჯერ კიდევ ვერ ახერხებდა საქართველო რუსეთის სამრეწველო პროდუქციის გამსაღებელ ბაზრად ქცევა. ამან განაპირობა სამხრეთ კავკასიაში შეღავათიანი საგარეო-სავაჭრო ტარიფის დაწესება, ამ რეგიონში დასავლეთ ევროპის კაპიტალისათვის მოქმედების თითქოს სრული თავისუფლების მინიჭება. საქართველო გადაიქცა სატრანზიტო გზად. საკმაოდ სწრაფად იზრდებოდა ირანიდან და შუა აზიიდან დასავლეთში გადაზიდული საქონლის რაოდენობა. ეს ხელს უწყობდა ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციებს. თუმცა 1831 წელს შეღავათიანი სავაჭრო რეჟიმი გაუქმდა, რითაც ტრანზიტი გაუქმდა, მაგრამ ქართველმა ვაჭრებმა სწრაფად შეცვალეს ორიენტაცია და ოპერაციები დასავლეთ ევროპიდან რუსეთში გადაიტანეს.⁸³

1821 წელს სამხრეთ კავკასიაში შეღავათიანი საგარეო-სავაჭრო ტარიფის დაწესებამ ხელი შეუწყო უცხოელ მეწარმეთა მოზიდვასა და დასაქმებას საქართველოში. მათ ხელოსნობის მრავალი ახალი დარგი განავითარეს. საქართველო გადაიქცა სატრანზიტო გზად დასავლეთისა და აღმოსავლეთის სახელმწიფოთა სავაჭრო ურთიერთობის არტერიად.⁸⁴

რუსეთის კოლონიურ ეკონომიკურ პოლიტიკას ადასტურებს იმპერატორ ნოკოლოზ I-ის 1826 წელს დაწერილი წერილი, სადაც იგი საუბრობს იმაზე, რომ ამიერკავკასია შეიძლება რუსეთის უმდიდრეს კოლონიად იქცეს. ამ ქვეყნის მართვა საჭიროა გონიერი კოლონიური სისტემის შესაბამისად წარმოებდეს. უდაოდ წინგადადგმული ნაბიჯი იყო მიხეილ ვორონცოვის საქმიანობა საქართველოსა და მთლიანად ამიერკავკასიის მრეწველობა-ვაჭრობის გაძლიერების, ახალი საბაჟო პოლიტიკისა და სხვა ღონისძიებების გატარების სფეროში. მისი ლიბერალური რეფორმები კულტურისა და ვაჭრობა-ეკონომიკის დარგში სწორედ იმპერიის მიზნების განმტკიცებას ემსახურებოდა.⁸⁵

⁸³ საქართველოს ისტორია (აკად. რამეტრეველის რედაქციით). ტომი 4. თბ., „პალიტრა L“, 2012. გვ.53

⁸⁴ **ჯოზეფი ბ. ლაპარტელიანი** **ბ.** ქართული და უცხოელი მეწარმეების სამეურნეო-საქველმოქმედო საქმიანობა საქართველოში. თბ., „მერიდიანი“ 2016. გვ.22.

⁸⁵ **ქუმურდოვი ბ.** შიდა ქართლის სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება XIX ს-ის პირველ ნახევარში. კრებულში „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“ II. თბ., 2013, გვ.29.

თბილისი იყო ერთგვარი საკვანძო ქალაქი იმ დროის ევროპა-სა და აზიას შორის განვითარებულ ეკონომიკურ ურთიერთობაში. თბილისს ხშირად ერთსა და იმავე დროს ეწვეოდნენ ნეგოციანტები პარიზიდან, მოსკოვიდან, ნიჟნი ნოვგოროდიდან, როსტოვიდან, ოდესიდან, ლაიპციგიდან, ფრანკფურტიდან, მარსელიდან, ლიონიდან და სხვ. შიკრიკები, სამხედრო და საქალაქო მოხელეები პეტერბურგიდან, სოვდაგრები კონსტანტინეპოლიდან, თავრიზიდან, თეირანიდან, ინგლისიდან, კალკუტასა და მადრასიდან, სომეხი კომერსანტები სმირნასა და ეზდიდან და უზბეკელთა ქარავნები ბუხარიდან.⁸⁶

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში თბილისელი ვაჭრები კარგად გაიჩაფნენ თავიანთ საქმიანობაში. ისინი უკავშირდებოდნენ უცხოელ პარტნიორებს და ამყარებდნენ კომერციულ ურთიერთობას. მათ მერ შესყიდული საქონლის ნაწილი სალდებოდა ამიერკავკასიაში, ნაწილს ისინი სპარსეთში გზავნიდნენ. თბილისის ვაჭრებმა სპარსელებს პირველად გააცნეს ევროპის მანუფაქტურული მრეწველობის ის საგნები, რომელებიც ახლა სპარსულ ბაზრებს ავსებს და რომლებიც სახალხო მოთხოვნილების საგნებს წარმოადგენს.⁸⁷

ცხრილი 2.2.

XIX საუკუნის 30-იან წლებში საზღვარგარეთ საქართველოდან გატანილი საქონელი⁸⁸

პროდუქციის დასახელება	გატანილი პროდუქციის ღირებულება (მანეთებში)
აბრეშუმი	60 000
ცვილი	18 000
თაფლი	5 000
სიმიინდი	24 000
ბეწვეული	25 000
კაკალი	10 000
დაფნის ფოთოლი	18 000
წაბლი	5 000

⁸⁶ გუგუშვილი ბ., საქართველოს და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX საუკუნეებში, ტ. I-V, თბ., 1949-1962, გვ. 213.

⁸⁷ კიკვიძე ბ., საქართველოს ისტორია (1801-1890 წწ). თბ., 1977, გვ. 59.

⁸⁸ ორჯონიძე ე., ვაჭრობა და ვაჭართა ფენა რეფორმამდელი ხანის საქართველოში. თბ., 1974, გვ. 61

აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ბაზრების დაკავშირებამ თბილისის მალე გადააქცია დიდ სატრანზიტო ცენტრად. თბილისში არსებობდა რუსული ფართლელის დეპო და ვენური მაღაზია უცხოეთის მრავალგვარი საქონლით, მათ შორის ფრანგული ფუფუნების საგნებით.

ცხრილი 2.3.

ყულევში შემოტანილი საქონელი⁸⁹

საიდან	რა პროდუქცია
სტამბოლიდან	რომი, შაქარი, ყავა და ზოგი სხვა რამ
ტრაპიზონიდან	სავსებით საშუალო ღირსების ღვინო, ფორთოხალი, ლიმონი, ზეთი, ხამი ტილო, ნარმა, ჩითი
ტაგანროკიდან	რკინა, ჩვეულებრივი მატყლი, თოკი, რაგოჟა, დამარილებული თევზი, ზოგი ღვინოც
არქიპელაგიდან (ქერჩიდან)	მარილი და საფიანი(ასტრახანის ცხვრის ტყავი)
ოდესიდან	შაქარი, რომი, ბამბოს ქსოვილები და შეღებილი ტილოები, მაუდი, აბრეშუმის მატერიები, წვრილი რკინეულობა, შამპანური ღვინოები, ლიქიორები და სხვ.

1884 წელს ნავთსადენი მილის გაყვანის ინიციატივით გამოვიდა ამერიკელი მილიონერი გეორგ ვილსონი, რომელმაც ითხოვა კავკასიის უმაღლესი ხელისუფლების მიერ კონცესიის წესით ბაქო-ბათუმს შორის ნავთსადენის გაყვანის ნებართვა. თხოვნა არ დაკმაყოფილეს, მიზეზად დასახელდა ევროპელი სპეციალისტების დასკვნა საქართველოში ნავთობის დიდი ზუდობების აღმოჩენის შესახებ, რომელთა ათვისებაც სერიოზულ კონკურენციას გაუწევდა ბაქოს ნავთობს და, ბუნებრივია, ის უზარმაზარი ხარჯები, რაც

⁸⁹ **ჯოღბორდი მ., ლიპარტილიანი ნ.** ქართული და უცხოელი მეწარმეების სამეურნეო-საქველმოქმედო საქმიანობა საქართველოში. თბ., „მერიდიანი“ 2016. გვ.22.

დაკავშირებული იქნებოდა ბაქო-ბათუმს შორის ნავთობსადენის გაყვანასთან, ფუჰად ჩაივლიდა. სამიმოსვლო გზების მოუწყვსრი-გებლობის გამო აღმოსავლეთის ქვეყნებში თუნუქის ბიდონებითა და ხის კასრებით ნავთობის შემოტანა უფრო მოსახერხებელი იყო და ამავე დროს საცალო ვაჭრობისათვისაც ერთგვარ სიმარტივეს ქმნიდა. ამიტომ მე-19 საუკუნის 90-იანი წლებიდან ბათუმში იხსნება თუნუქის ბიდონებისა და ხის ყუთების ქარხნები და მასთან დაკავშირებული სხვა საწარმოები⁹⁰

საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკისა და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების შესახებ მნიშვნელოვანია დიდი ქართველი მოაზროვნეების ილია ჭავჭავაძისა და ნიკო ნიკოლაძის შეხედულებები. ი.ჭავჭავაძემ გამოიკვლია საერთაშორისო ვაჭრობისა და ვაჭრობის პოლიტიკის არსი, მიზეზები, მიმართულებები და შედეგები, რასაც 1887 წელს მიუძღვნა სტატიების კრებული სახელწოდებით „სატამოჟნო პოლიტიკა ევროპაში, ფრიტრედეროზა და პროტექციონოზა“.

დიდი ილია მიიჩნევდა: „ქვეყანა ისეა განლაგებული და განწყობილი, რომ რაც ერთს ბევრი აქვს, ის მეორეს ნაკლები და ეს მეტნაკლებობა იბულებულ ჰყოფს ყოველს ცალკე სახელმწიფოს თავისი მეტი გაიტანოს სხვაგან გასასყიდად და რაც აკლია შემოიტანოს სხვისაგან სყიდვითვე. ამ მეტნაკლებობის გამო თვითეული სახელმწიფო სხვისი მუშტარიც არის და თავის საქონლის გამსყიდველიცა, ესე იგი ამღებიც არის და გამცემიცა. აქედამ არის წარმომდგარი ერთაშორისი აღებ-მიცემობა, ვაჭრობა“⁹¹

დიდმა ილიამ ყურადღება გაამახვილა ვაჭრობის ორ საპირისპირო პოლიტიკაზე - ლიბერალურსა (ფრიტრედეროზა, ფრიტრეიდერიზმი) და პროტექციონისტულზე. ის ფაქტი, რომ ქვეყნის საერთაშორისო ეკონომიკური (მათ შორის ვაჭრობის) ურთიერთობების დაწყება დიდ სიფრთხილესა და ყურადღებას მოითხოვს და რომელზეც ილია ჭავჭავაძემ მიუთითებდა, სამწუხაროდ, შესაძლებე-

90 ჯოლბორდი მ., ლიბერალიზმი ნ. ქართული და უცხოელი მეწარმეების სამეურნეო-საქელოქმედო საქმიანობა საქართველოში. თბ. „მერიდიანი“ 2016. გვ.22.

91 ჭავჭავაძე ი. თხზულებათა სრული კრებული 10 ტომად. ტომი 7, თბ. „სახელგამი“. 1956. გვ.314

ლია ითქვას, რომ არ, ან ვერ იქნა სათანადოდ გააზრებული დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდშიც.⁹²

სულხან-საბა ორბელიანის შემდეგ, ნიკო ნიკოლაძემ პირველმა მიაპყრო ევროპას სახელმწიფოებრივი მხერა. შეიძლება ითქვას, რომ მან დასავლეთის ფანჯარა გაჭრა, საიდანაც საქართველომ ევროპა დაინახა და საქართველომ ევროპას შეავლო თვალი. ევროპის მაგალითზე იგი ასაბუთებდა ქართულ სინამდვილეში მრეწველობის განვითარების დიდ მნიშვნელობას. მრეწველობის განვითარების დონე მას საზოგადოების პროგრესის საფუძვლად მიაჩნდა.

მესამე წოდების წრიდან გამოსული ნიკოლაძე ქართული ბურჟუაზიული ინტელიგენციის წინამორბედად და წინამძღოლად არის მიჩნეული. იგი ამუშავებდა პრაქტიკულ რეკომენდაციებს ქვეყნის ეკონომიკური აღმშენებლობისათვის. დიპლომატიური ხელოვნებას გვერდზე გადადებდა, როცა შეიძლება შელახულიყო ჭეშმარიტება და მისი ქვეყნის ინტერესები. 1882 წელს პეტერბურგში ტექნიკური საზოგადოების ერთ-ერთ სხდომაზე ნიკოლაძემ ძმები ნობელები სასტიკად გააკრიტიკა იმისათვის, რომ რუსული ბიუროკრატიის ხელშეწყობით ბაქოს ნავთობიდან მთელს მოგებას ითვისებდნენ.

შემონახულია 1899 წლის 16 ივნისით დათარიღებული დოკუმენტი, რომელშიც რუსეთის იმპერიის საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილე ავალებს ბერლინის, ლონდონისა და პარიზის საელჩოებს, ჰააგასა და ბრიუსელში რუსეთის მთავრობის მისიებსა და იმპერიის დიპლომატიურ აგენტს კაიროში, რომ მათ დახმარება აღმოუჩინონ ფოთის ქალაქის თავს ფოთის ნავსადგურის მშენებლობისათვის, გამოცდილების გაზიარების და შესწავლის მიზნით. იგი ჩადის ევროპაში. სწორედ მსოფლიო გამოცდილების გაზიარებით შეადგინა მან ფოთის ნავსადგურის გეგმა.⁹³

92 **მჭედლიშვილი ზ.**, ილია ჭავჭავაძე საგარეო ვაჭრობის შესახებ და თანამედროვეობა. გვ.4. URL: <https://dspace.tsu.ge/bitstream/handle/123456789/532/ilia%20Chavchavadze%20about%20external%20trade%20and%20modernity.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

93 **ნაცვლიშვილი ბ.**, დიდი ნიკო. გვ. 13. URL: https://www.gesis.org/files/my-world/15/didi_niko.pdf?fbclid=IwAR0iL_F3AWOIVgcKEZh_zACcPEqL70X0Dlmc4wiDRMZDVl4QkNkStl4UmAl

ნიკო ნიკოლაძე პროგრესული იდეების და ახალი პროექტების დასანერგად აქტიურად იყენებდა ეკონომიკური დიპლომატიის ელემენტებს. ნიაგარას ჩანჩქერზე ელექტროსადგურის გაშვების შემდეგ ნიკო ნიკოლაძე დაუკავშირდა ინჟინრებს - ბ.ივანიშვილის და თეოდორ ფონ როპს, დანადგარ „ზღუდეების“ შემქმნელს. მათი კონსულტაციებით ნ.ნიკოლაძემ შექმნა დასავლეთ საქართველოს ელექტრიფიკაციის პროექტი.

2.2. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატია ბოსტონის საქართველოში⁹⁴

მზარდი გლობალიზაციის და დინამიური საერთაშორისო პროცესების პირობებში საქართველოს ეკონომიკური დიპლომატიის ძირითად პრიორიტეტად განისაზღვრება სახელმწიფოს ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა ეროვნული ეკონომიკის საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ინტეგრაციის გზით.

ტრადიციულად, ეკონომიკური დიპლომატიის ეფექტიანად წარმართვაში გადამწყვეტი როლი ეკისრება საგარეო საქმეთა სამინისტროს და დიპლომატიურ წარმომადგენლობებს. ამ მიმართულებით სამინისტროს საქმიანობა მოიცავს: პროგრამების, სტრატეგიების, ინვესტიციებისა და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მართვას და მათში მონაწილეობას, ევროპასთან ინტეგრაციის კონცეფციების აღსრულებას და სხვა საქმიანობას, რაც ხელს შეუწყობს:

საზღვარგარეთ საქართველოს ეკონომიკური ინტერესების რეალიზაციას;

საერთაშორისო ეკონომიკურ ორგანიზაციებთან თანამშრომლობის განვითარებას;

ინსტიტუციურ ოპტიმიზაციას სხვა სამთავრობო სტრუქტურებთან, ეკონომიკური თანამშრომლობის მიმართულებით.

მიუხედავად იმისა, რომ საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიერ ეკონომიკური დიპლომატია აღიარებულია ძირითად პრიორიტეტად, ფაქტობრივად ამ მიმართულებით მისი საქმიანობა ნაკლებად

⁹⁴ ეს ნაწილი ძირითადად განხილული გვაქვს საგარეო ვაჭრობის, ექსპორტის და ინვესტიციების სტიმულირების კონტექსტში

არის ცნობილი და ჩნდება შთაბეჭდილება, რომ ჩვენი ეკონომიკური დიპლომატია მეტწილად ბიზნესს ეყრდნობა.

დამოუკიდებელი საქართველოს დიპლომატიური ურთიერთობების ფორმირების სასტარტო პირობებში, როცა იგი მიღებული იქნა გაეროს 179-ე წევრად, ქვეყანამ უდიდესი ყურადღება გაამახვილა ეკონომიკურ ასპექტებზე. საგარეო საქმეთა მინისტრი, ცნობილი დიპლომატი ალ. ჩიკვაძე აღნიშნავდა: „მე ვლასპარაკობ მთავარი და მყარი ეკონომიკური ინფრასტრუქტურის შექმნისკენ მიმართული ახალი სახის თანამშრომლობის უდიდეს მნიშვნელობაზე. ეს კი თავის მხრივ, დიდად დაგვეხმარება დემოკრატიულ ცვლილებათა შეუქცევადობის უზრუნველყოფაში.“⁹⁵

აი რა შესთავაზა მაშინ მსოფლიოს საქართველომ: „უპირველეს ყოვლისა, იმის შესაძლებლობა, რომ საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობა საერთაშორისო საქმეებში მნიშვნელოვან დადებით ფაქტორად აქციოს. ეს ასპექტი განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს, რადგან საქარველო არა მარტო ევროპასა და აზიას, არამედ ჩრდილოეთსა და სამხრეთსაც აკავშირებდა. ეს უკანასკნელი კი წარმმართველი ტიპის ურთიერთობა შეიძლება გახდეს თანამედროვე საერთაშორისო ცხოვრებაში. ეს მსოფლიო თანამედროვეობის ახალი პოლიტიკური რეალობაა.“⁹⁶

1990-იან წლებში საქართველოში შექმნილი არასტაბილური ვითარება ადეკვატურად აისახებოდა ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. საინვესტიციო გარემო ქვეყანაში იყო მეტად არასახარბიელო, ურთულესი. 1991-1995 წლების ბიუჯეტის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ რესპუბლიკაში ამ მხრივ მდგომარეობა კრიზისულ ხასიათს ატარებდა. 1992 წელს ბიუჯეტის დეფიციტი შიდა ერთობლივ პროდუქტში შეადგენდა 28%-ს, ხოლო 1993 წელს - 44%-ს. აღნიშნული დეფიციტის დასაფინანსებლად სახელმწიფო ფართოდ იყენებდა უცხოურ სესხებს, ოფიციალურ ტრანსფერებს, აგრეთვე ეროვნული ბანკის კრედიტს, რამაც კიდევ უფრო გაამწვავა ფინანსური დესტაბილიზაცია და ინფლაციის პროცესი. ამ პერიოდისათვის რესპუბ-

⁹⁵ ჩიკვაძე ა., „ბოროტსა სძლია კეთილმა, არსება მისი გრძელია.“ გამოსვლა გაეროში 1992 წელს.

⁹⁶ ქართული დიპლომატიის ისტორია (ქრესტომათია). თბ., თსუ., 2004. გვ. 571

ლიკაში მოშლილი იყო საბიუჯეტო დისციპლინა, გადასახადების ამოღების სისტემა და გასავალზე სახელმწიფო კონტროლი. 1994 წლის ბიუჯეტი პარლამენტს არ დაუმტკიცებია და მისი განხილვა და მიღება კვარტლების მიხედვით ხდებოდა. ბიუჯეტის დეფიციტმა 47%, ხოლო 1994 წელს 37%-ზე მეტი შეადგინა.⁹⁷

1990 წლის ფასებით დათვლილმა წმინდა მატერიალურმა პროდუქტმა 1991 წელს 8633 მლნ. მანეთი შეადგინა, 1992 წელს 4948 მლნ. მანეთი, ხოლო 1993 წელს 3011 მლნ. მანეთი. არსებითი ცვლილებები განიცადა წმინდა მატერიალური პროდუქტის გამოყენების სტრუქტურამ. თუ 1989 წელს მთლიანად წარმოებული მატერიალური პროდუქტიდან მოხმარებაზე მიდიოდა 80% და დაგროვებაზე 17%, 1993 წელს წარმოებული პროდუქტი მთლიანად წარიმართა მოხმარებაზე, ხოლო დაგროვება მიწისქვეშა ნიშნით იქნა წარმოდგენილი. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ საჭიროების საწყის ეტაპზე საქართველოს ეკონომიკამ საერთოდ ვერ შეძლო წარმოების გაფართოებისა და განვითარებისათვის უმნიშვნელო რაოდენობის შექმნა და დაგროვება.

არასახარბიელო ინვესტიციურ კლიმატზე მიუთითებს აგრეთვე ძირითად ფონდებში ინვესტიციების შემცირება: 1990 წელს - 14,4%-ით, 1991 წელს - 47,3%-ით, 1992 წელს - 61,6%-ით.⁹⁸

ამ პერიოდში საკმაოდ რთული იყო საქართველოში ახალი საქმის დაწყება. ამას მნიშვნელოვნად განაპირობებდა ბევრი ეკონომიკური კავშირების რღვევა, ეკონომიკური გარდაქმნებისათვის საზოგადოების მოუზნადებლობა, სახელმწიფოს როლის იგნორირება ეკონომიკის რეგულირებასა და მართვაში, საგანმანათლებლო ბაზის მოუზნადებლობა, არაკომპეტენტური კადრები, არასწორი საგადასახადო პოლიტიკა, საომარი მოქმედებები ტერიტორიული მთლიანობის შესანარჩუნებლად, სამოქალაქო კონფლიქტები, კრიმინოგენური მდგომარეობის გამწვავება და სხვა.

ასეთ ვითარებაში უცხოელები ამჯობინებდნენ ყველაფერი „ზემოდან დაეწყოთ“, ანუ სამთავრობო წრეებში დაემყარებინათ კავ-

97 მესხია, მურგიჯელი მ. ეკონომიკური რეფორმა საქართველოში. თსუ. თბილისი, 1996. გვ. 121.

98 მესხია, მ. მურგიჯელი მ. ეკონომიკური რეფორმა საქართველოში. თსუ. თბილისი, 1996. გვ. 87.

შირები, მიეღოთ მათგან გარკვეული გარანტიები, რომ შებრძოლუ-
ბოდნენ ფორმირებაში მყოფ ზაზრის ქაოსს.

მაღალი რისკის პირობებში პირველი სერიოზული კერძო უცხო-
ური ინვესტიცია, რომელიც პირად ურთიერთობებსა და კომერცი-
ულ დიპლომატიას უკავშირდება, იყო აშშ-ს ყოფილი სახელმწიფო
მდივნის, ჯორჯ შულცის მიერ განხორციელებული 50 ათას დოლა-
რიანი ინვესტიცია ქართულ - ამერიკულ ერთობლივ კომპანია „სა-
მება-ჩელისში“. შულცმა საქართველოში ჩამოიყვანა ბიზნესმენტა
დიდი ჯგუფი, მანამდე კი რამდენიმე მაღალი კლასის ეკონომისტი,
არსებული სიტუაციის შესასწავლად და ამერიკელი ბიზნესმენების
მიერ საქართველოს ეკონომიკაში ინვესტიციებისთვის.

1990-იანი წლების დასაწყისში საქართველოში რთული მდგომა-
რეობა შეიქმნა ხორბლის მარაგებთან დაკავშირებით. 1992 წლის ზა-
ფხულში ჰელსინკის ეუთოს სამიტზე საქართველოს პრეზიდენტმა
ე. შევარდნაძემ აშშ-ს პრეზიდენტს, ჯორჯ ბუშს სთხოვა დახმარება.
შევარდნაძე მას ჯერ კიდევ სსრკ-ის მინისტრობიდან იცნობდა და
მათ შორის მეგობრული ურთიერთობა სუფევდა.

ბატონი გ. ჩარკვიანი იგონებს: „ეუთოს სამიტის სხდომა კარგა
ხნის დაწყებული იყო, როცა შევნიშნე, რომ ჯეიმზ ბეიკერი (აშშ-ის
სახელმწიფო მდივანი) ადგილიდან წამოდგა და იქით გამოემართა,
სადაც ჩვენი დელეგაცია იჯდა. როცა მოგვიახლოვდა, შემამჩნია,
რომ ვუყურებ და თითოთ თავისკენ მომიხბო - დააწყნარე ედუარ-
დი, მითხრა როცა მივედი, 30 ათასი ტონა ხორბლით დატვირთუ-
ლი გემი უკვე შავ ზღვაშია და საქართველოსკენ მოემართება“.⁹⁹

ორ წელიწადში კვლავ წარმოიშვა ხორბლის დეფიციტი. პრეზი-
დენტი შევარდნაძე იბულებული გახდა კვლავ მიემართა დახმა-
რებისთვის ევროკავშირის თორმეტივე წევრისათვის. აი როგორი
შინაარსის იყო ეს დოკუმენტი: „რაგინდ გულუბხვი იყოს დასავლე-
თისაგან მიღებული დახმარება, ის მაინც ვერ დააყენებს ფეხზე სა-
ქართველოს. ეს დახმარება უფრო ჰგავს, ავადმყოფის გადასარჩენად
გაწეულ სამედიცინო ძალისხმევას, ჩვენ კი ისეთი თერაპია გვესა-
ჭიროება, რომელიც გამოაცოცხლებს ჩვენს ეკონომიკას. კონკრე-
ტულად კი მინდა გთხოვოთ შემდეგი: ჩვენი ხორბლის მარაგი 1994
წლის აგვისტოსათვის მთლიანად გამოილევა, და ჩვენ არავითარი

⁹⁹ ჩარკვიანი გ., ნაცნობ ქიბერეთა ფერხული. თბ., „ინტელექტი“, 2016. გვ. 28.

საშუალება არ მოგვეპოვება მეტის შეძენის. ასეთივე ურთულეს მდგომარეობაში ვიმყოფებით ენერგეტიკული რესურსების თვალსაზრისით. როდესაც ამ თვეში საბერძნეთში შეიკრიბებით საკითხების ფართო სპექტრის განსახილველად, გთხოვთ გაიხსენოთ ის გაჭირვებაში მყოფი ქვეყნები, რომლებმაც ესოდენ დიდი საფასური გადაიხადეს, რათა დაეხსნათ მსოფლიო კომუნისტური ტოტალიტარიზმისგან, და ჯერაც მოქცეული არიან მისი მძიმე ნანგრევების ქვეშ“.¹⁰⁰

2000 წლიდან საქართველო შევიდა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში (მვო). ამან ხელი შეუწყო საგარეო-სავაჭრო კავშირების, განსაკუთრებით იმპორტის განვითარებას. 2001 წლიდან დაიწყო საქართველოს ეკონომიკის დინამიური ზრდა, რომლის ფაქტორებიც იყო შიდა მოხმარება, ექსპორტის გარკვეული ზრდა და იმ დარგების ზრდა, რომლებიც არ განცდიდნენ კონკურენციას იმპორტთან (მშენებლობა, მომსახურება, საფინანსო შუამავლობა), სატრანზიტო შემოსავლების მიღება ენერგომატარებლების ტრანსპორტირებიდან, უფრო მოგვიანებით, 2003 წლიდან მნიშვნელოვნად გაიზარდა ეკონომიკის ზრდისა და უცხოური ინვესტიციების შემოდინების ტემპები საქართველოში მაგისტრალური მილსადენის მშენებლობასთან დაკავშირებით.

უცხოური ინვესტიციების 90%-ზე მეტი თავმოყრილი იყო სატრანსპორტო სექტორში და მშენებლობაზე, ქვეყნის ტერიტორიაზე ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის და ბაქო-თბილისი-ერზრუმის გაზსადენის გაყვანის გამო.¹⁰¹

საქართველომ მვო-თან აიღო რიგი ვალდებულებები, რომლის საფუძველზე განახორციელა რეფორმები. მათი მიზანი იყო მასშტაბური რეორგანიზაცია, ლიბერალიზაცია და სავაჭრო რეგულაციების გამარტივება. რეფორმები განსაკუთრებით ინტენსიური გახდა 2004 წლის შემდეგ. მათ ხელი შეუწევს ქვეყანაში კონკურენტული საბაზრო გარემოს ფორმირებას, ხელსაყრელი ბიზნეს გარემოს შექმნას, საგარეო ვაჭრობის დივერსიფიკაციას და ეკონომიკურ კავ-

100 **მარკვიანი გ.** ნაცნობ ქიზერათა ფერხული. თბ., „ინტელექტი“, 2016. გვ. 147-148.

101 **გუშაია ზ.** კავკასიის რეგიონის ეკონომიკის პრიორიტეტები და ტენდენციები გლობალიზაციის ხანაში. თბ., „უნივერსალი“, 2013. გვ.82

შირების გაღრმავებას, რამაც ბიძგი მისცა ეკონომიკის ზრდასა და ქვეყნის განვითარებას.¹⁰²

რეფორმების პროგრამის ეფექტიანი განვითარებისათვის განისაზღვრა შემდეგი ურთიერთდაკავშირებული ძირითადი პრინციპები:

კორუფციის აღმოფხვრა და ბიუროკრატიული პროცედურების გამჭვირვალობა;

საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების სრული დანერგვა;

ლიბერალური სავაჭრო რეფორმები და საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების დივერსიფიკაცია;

პოლიტიკურ პროცესებში გამჭვირვალობის გაზრდა;

ბიუროკრატიის შემცირება და საჯარო მოხელეების პროფესიული კვალიფიკაციის გაზრდა;

კანონის უზენაესობა და კანონის წინაშე თანასწორობა;

ადამიანის უფლებების დაცვა და პოლიტიკური თავისუფლება.¹⁰³

საქართველოს ეკონომიკამ კურსი აიღო ღიაობისაკენ. ქვეყანაში განხორციელდა რიგი ინსტიტუციური ცვლილებები.

“ვარდების რევოლუციამდე” არსებული სხვადასხვა ტიპის რეგულაციები ეკონომიკაში დაბალი ეფექტურობით გამოირჩეოდა. მარეგულირებელი ინსტიტუტები, ფაქტობრივად, ვერ ფუნქციონირებდა და ვერ ასრულებდა საკუთარ ამოცანებს (მაგ.: კონკურენციის დაცვა, საქონლის ხარისხისა და უვნებლობის კონტროლი, მშენებლობის უსაფრთხოება და ა.შ.) და, მეორე მხრივ, კორუფციის მაღალი ხარისხით ხასიათდებოდა, მათ შორის ყოველდღიურ ურთიერთობებში. “ვარდების რევოლუციის” შემდგომი მთავრობის პოლიტიკის ერთერთ ძირითად მიმართულებად იქცა სხვადასხვა ტიპის რეგულირების სისტემების გაუქმება ან მინიმირება. ასეთი პოლიტიკა ეფუძნებოდა სამ არგუმენტს:

1. ეს სისტემები არაეფექტურია და მაინც ვერ ასრულებს თავის ფუნქციებს;

102 **რუსაძე ნ.** დიპლომატია და პროტოკოლი (ქეისების კრებული). აკ.წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 2019. გვ.34. URL: https://www.researchgate.net/publication/331865801_diplomacia_da_protokolis_keisebis_krebuli

103 **ფიფინიძე მ.** საქართველოს საერთაშორისო ეკონომიკური დიპლომატია. თბ., საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. თბ., 2014. გვ.15

2. მარეგულირებელ ინსტიტუტებში მაღალია კორუფციის დონე და ანტიკორუფციული პოლიტიკის ფარგლებში ასეთი ინსტიტუტები მიუღებელია;

3. ეკონომიკის ლიბერალიზაცია გულისხმობს რეგულირების სფეროების და ფორმების შეკვეცას, მათ შორის, ზოგიერთი ტიპის რეგულაციებზე უარის თქმას. სწორედ აღნიშნული არგუმენტაციის ფარგლებში გაუქმდა ანტიმონოპოლიური სამსახური და მის ნაცვლად ამოქმედდა “თავისუფალი კონკურენციის სააგენტო” მკვეთრად შეზღუდული ფუნქციებით, მთავრობის იმ პოზიციის ფონზე, რომ ანტიმონოპოლიური რეგულირება სახელმწიფოს მხრიდან საერთოდ არ წარმოადგენს აუცილებლობას და ეს ბაზარს უნდა ჰკონდეს მინდობილი.

ამასთან, გაუქმდა სურსათის უვნებლობის კონტროლის სისტემები და შესაბამისი ინსტიტუციები, ასევე ის სტრუქტურები, რომლებიც ახორციელებდნენ ტექნიკურ რეგულირებას, სტანდარტიზაციას, ლიცენზიების და ნებართვების გაცემას. საკუთრივ ლიცენზიებისა და ნებართვების რაოდენობა 84%-ით შემცირდა. დღეისათვის ლიცენზიები და ნებართვები შენარჩუნდა მხოლოდ მაღალი რისკის შემცველი პროდუქციისა და მომსახურების, ბუნებრივი რესურსების გამოყენებისა და სპეციფიკური საქმიანობის წარმოებისათვის. ამასთან, გამარტივდა ლიცენზიებისა და ნებართვების გაცემის პროცედურები, დამკვიდრდა “ერთი სარკმლის” და “დუმილი თანხმობის ნიშანია” პრინციპი.

რეფორმის შედეგად მოხდა ნებაყოფლობითი სტანდარტების სისტემაზე გადასვლა და სისტემაში სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის შემცირება, რასაც ხელი უნდა შეეწყოს სამეწარმეო საქმიანობისათვის. ამ პირობებში მეწარმეს საშუალება ეძლეოდა, შეერჩია ქვეყანაში რეგისტრირებული სტანდარტი თავისი საქმიანობისათვის – აეღო ნებისმიერი ქვეყნის ან ნებისმიერი საერთაშორისო ან რეგიონული სტანდარტი და გამოეყენებინა საკუთარი საქმიანობისათვის, ან, მეტიც, შეემუშავებინა საკუთარი სტანდარტი ახალი პროდუქციისათვის და დაერეგისტრირებინა ის სტანდარტების, ტექნიკური რეგლამენტების და მეტროლოგიის ეროვნულ სააგენტოში. მთლიანობაში, მთავრობის ლიბერალური ეკონომიკური პო-

ლიტიკა, განსაკუთრებით 2004-2008 წლების პერიოდში, მკვეთრად გადაიხარა “ლიბერტარიანული” მიმართულებით და ცალკეულ შემთხვევაში რიტორიკამ ანარქოკაპიტალისტური სახე მიიღო, მათ შორის, მოქალაქეთა სხვადასხვა ტიპის უსაფრთხოებების სისტემებზე (მაგ.: სურსათის უვნებლობა, ტექნიკური დათვალიერება და ა.შ.) სახელმწიფოს მხრიდან მთლიანად უარის თქმის და საბაზრო სისტემისთვის მინდობის თვალსაზრისით.¹⁰⁴

ინსტიტუციური ცვლილებების შედეგად კიდევ უფრო გაძლიერდა საქართველოს კავშირი გარე სამყაროსთან, განხორციელდა სავაჭრო ურთიერთობების დივერსიფიცირება თავისუფალი სავაჭრო ხელშეკრულებების დადებით რეგიონულ და მთავარ სავაჭრო პარტნიორებთან.

2006 წელს საქართველოს მთავრობამ მიიღო ახალი საბაჟო კოდექსი, რის საფუძველზე გაუქმდა ადრე არსებული მრავალი ბიუროკრატიული ბარიერი. ამან ხელი შეუწყო ექსპორტ-იმპორტის გაზრდას ქვეყანაში. საბაჟო კოდექსით შესაძლებელი გახდა 16 სახის საბაჟო გადასახადის 3-მდე შემცირება. რეფორმის შემდეგ საიმპორტო ტარიფები გაუქმდა პროდუქციის დაახლოებით 85 პროცენტზე და ამჟამად მოქმედებს მხოლოდ სამი სახის ტარიფი (0%, 5%, 12%), ადრე არსებული 16-ის ნაცვლად. საბაჟო გადასახადები დაწესებულია მხოლოდ ზოგიერთი სახის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე და სამშენებლო მასალებზე. გარდა ამისა, ქვეყანაში არ მოქმედებს რაოდენობრივი შეზღუდვები (ქვოტები) იმპორტსა და ექსპორტზე; არ არის ტარიფები ექსპორტზე, რეექსპორტზე ან ტრანზიტზე; გამარტივებულია ექსპორტისა და იმპორტის პროცედურები, ძალიან მცირეა ნებართვების რაოდენობა. ერთი სარკმლის პრინციპით გაიცემა სერთიფიკატები და ნებართვები; ევროკავშირისა და ტექნიკური რეგულაციების აღიარება უპრობლემოდ ხდება ასევე შიდა ბაზარზე; მნიშვნელოვნად გამარტივდა საექსპორტო და საიმპორტო პროცედურები; განახევრდა ქაღალდთან შრომატევადი სამუშაოები.¹⁰⁵

104 **თბილშვილი ე. და სხვ.** საქართველოს ეკონომიკური ტრანსფორმაცია: დამოუკიდებლობის 20 წელი. „ევროპული ინიციატივა ლიბერალური აკადემია თბილისი“ 2012. გვ.46. URL: http://www.ei-lal.ge/images/stories/The_Economic_Transformation_of_Georgia_-_20_Years_of_Independence_Interim_Report_geo.pdf

105 **სეთურიძე რ., ლეკაშვილი ე.** საქართველოს საბაჟო სისტემაში რეალიზებული 96

ამჟამად საქართველოს აქვს ერთ-ერთი ყველაზე ლიბერალური ეკონომიკური რეჟიმი, გამარტივებული სავაჭრო პროცედურები, არ არსებობს რაოდენობრივი შეზღუდვა ვაჭრობაში და სატარიფო კვოტები. არ არსებობს არასატარიფო შეზღუდვებიც, გარდა იმისა, რაც ეხება ჯანმრთელობის დაცვას, უსაფრთხოებასა და გარემოს საკითხებს. საქონლის რაოდენობა, რომელიც ექვემდებარება არასატარიფო შეზღუდვებს, მთელი ნომენკლატურის დაახლოებით 1%-ს შეადგენს. საკითხთან მიმართებით ასევე აღსანიშნავია შემდეგი:

1. საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, არ არსებობს სატარიფო ბაჟი ექსპორტსა და რეექსპორტზე. ექსპორტი განთავისუფლებულია დღგ-სგან. საქართველოში არ გამოიყენება მინიმალური საექსპორტო ფასები და დისკრიმინაციული საექსპორტო სუბსიდიები.

2. მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა საბაჟო ადმინისტრაცია გამშვები პუნქტების მოდერნიზაციისა და საბაჟო დეპარტამენტის ცენტრალური და რეგიონული სტრუქტურების რეორგანიზაციის შედეგად. ახალმა საბაჟო კოდექსმა გაამარტივა საბაჟო რეგულირება და მოახდინა მისი ოპტიმიზაცია: ამჟამად 18 საკონტროლო საბაჟო პუნქტი მოქმედებს და გაფორმების 5 ეკონომიკური ზონა.

3. ნაცვლად 15 საბაჟო რეჟიმისა, მხოლოდ 7 დარჩა. საბაჟო გადასახადი საქართველოს საზღვრების გადაკვეთისას საქონლის ღირებულების 0,2%-ს შეადგენს. ეს ღონისძიებები განხორციელდა საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად და გახდა საბაჟო გამშვებ პუნქტებში კორუფციის შემცირების მნიშვნელოვანი ფაქტორი. 2008 წლიდან დაიწყო რისკ-მენეჯმენტის სისტემის დანერგვა. პარალელურად შემოღებულ იქნა ჰარმონიზებული სისტემის ახალი კოდი.

4. დღეს საქართველოში აღარ არის პრობლემა ადმინისტრაციული ხასიათის დოკუმენტების მიღებაზე. მათი გაკეთება შესაძლებელია ძალიან მცირე დანახარჯებით და სწრაფად.

ბუნებრივია, ყველა ცვლილებას მხოლოდ დადებითი შედეგები არ მოჰყოლია, მაგალითად, საიმპორტო ტარიფების მასობრივმა გაუქმებამ ადგილობრივი წარმოების პროდუქცია, უცხოურთან შე-

დარებით, არაკონკურენტუნარიან პირობებში ჩააგდო; საშემოსავლო და სოციალური გადასახადების გაერთიანება და განაკვეთის 20%-მდე დაწევა დაქირავებულების სახელფასო განაკვეთის ზრდას გულისხმობდა, თუმცა, რიგ შემთხვევებში, პირიქითაც მოხდა. დამატებით, პოზიტიური მომენტებიდან შესაძლოა აღვნიშნოთ: მნიშვნელოვანი ინსტიტუციური და პროცედურული რეფორმები; ერთი ფანჯრის პრინციპის დამკვიდრება; ონლაინ-მომსახურებების შესაძლებლობების გაჩენა.

სპეციალური სავაჭრო ზონების დაარსება, რომელიც „ნაციონალური მოძრაობის“ მიერ საქართველოს ეკონომიკის ამალორძინებელ ძალად იყო წარმოდგენილი (ჩინეთის მაგალითზე), ფაქტობრივად, ჩავარდა და არც ერთი სერიოზული უცხოური კომპანიის მხრიდან მას დაინტერესება არ გამოუწვევია, როგორც ამას იმდროინდელი მთავრობის წარმომადგენლები იმედოვნებდნენ. დღეისათვის, ფაქტობრივად, ყველა სპეციალური სავაჭრო ზონა უმოქმედოა, ან/და მასზე დამყარებული იმედების მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილს ამართლებს.¹⁰⁶

საბაჟო ტარიფის გამოყენების წესების მიხედვით საქართველოს აქვს ჩვეულებრივი (საბაჟო) ვაჭრობის რეჟიმი და პრეფერენციული სავაჭრო რეჟიმი. ჩვეულებრივი ვაჭრობის რეჟიმი გამოიყენება ქვეყნებთან რომელთანაც არ აქვს:

ორმხრივი და მრავალმხრივი ხელშეკრულებების ბაზაზე მოქმედი განსხვავებული სავაჭრო რეჟიმი;

დამყარებული საერთაშორისო ორგანიზაციის წევრობიდან გამომდინარე განსხვავებული სავაჭრო ურთიერთობები.

საგადასახადო ტვირთის შემცირებით და გადასახადების ადმინისტრირების გამარტივების გზით, საქართველოში ბიზნესის კეთება გამარტივდა. აღსანიშნავია განსაკუთრებული დაბეგვრის რეჟიმის შემოღება მიკრო და მცირე ბიზნესისათვის:

მიკრობიზნესი (ბრუნვა არაუმეტეს 30 000 ლარისა) – გათავისუფლებულია გადასახადებისგან;

მცირე ბიზნესი (ბრუნვა არაუმეტეს 100 000 ლარისა) – იხდის დასაბეგრი შემოსავლის 3 ან 5%-ს.

¹⁰⁶ სიხარულით დ. ჭარაია ვ. უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები: თეორია და საქართველოს გამოცდილება. თბ., „უნივერსალი“, 2018. გვ.120.

საქართველოს გააჩნია შემდეგი სახის პრეფერენციული სავაჭრო რეჟიმები:

უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი MFN (Most-Favored-Nation) - საქართველოს სავაჭრო პარტნიორების უმეტესობა არის ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის (ვმო) წევრი და შესაბამისად, ვმო-ს წევრ ქვეყნებთან (160 ქვეყანა) სავაჭრო ურთიერთობები ხორციელდება „უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმის“ (MFN) საფუძველზე;

საქართველო 1999 წლიდან არის ევროპასთან პრეფერენციული სისტემის (GSP) ბენეფიციარი, რომელმაც საფუძველი დაუდო საქართველოს საექსპორტო პროდუქციას საბაჟო გადასახადებისაგან განთავისუფლებას, 2006 წლიდან კი ამ სისტემის მეორე დონის - მდგრადი განვითარებისა და საუკეთესო მმართველობის სპეციალური გეგმის (Special Incentive Arrangement for Sustainable Development and Good Governance (GSP+) ბენეფიციარი გახდა.

პრეფერენციათა განზოგადებული სისტემა (GSP) - პრეფერენციების განზოგადებული სისტემის (GSP) ძირითადი არსია ბენეფიციარი ქვეყნებიდან იმპორტირებულ საქონელზე საბაჟო საიმპორტო ტარიფის შემცირებული განაკვეთების დაწესება, რაც აიოლებს განვითარებადი ქვეყნების საქონლის შეღწევას განვითარებული ქვეყნების ბაზარზე.

ძველი სქემით საქართველოს ეძლეოდა შესაძლებლობა ევროკავშირის ბაზარზე პრეფერენციული რეჟიმით შეეტანა 6 900 დასახელების საქონელი, რომელთაგან ნულოვანი იყო მხოლოდ 3300 დასახელების პროდუქცია. „GSP+ -ის ბენეფიციარის სტატუსის მიღების შემდეგ საქართველო სარგებლობს უფლებით ევროკავშირში უბაჟოდ შეიტანოს 7200 დასახელების პროდუქტი.

1994 წლიდან საქართველოს აქვს თავისუფალი სავაჭრო რეჟიმი დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის (დსთ) ქვეყნებთან. მიუხედავად იმისა, რომ 2009 წლიდან საქართველო არ არის თანამეგობრობის წევრი ქვეყანა, ხელშეკრულებების მნიშვნელოვანი ნაწილი კვლავ ძალაში დარჩა.

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის მთავარი მიმართულება ევროკავშირია. მასთან კოოპერაციის განვითარებისათვის როგორც

ვაჭრობის, ისე პოლიტიკის, გარემოს დაცვისა და კულტურის სფეროებში საქართველომ მიიღო პარტნიორობისა და კოოპერაციის შესახებ შეთანხმება (PCA), ხოლო 2006 წლის ნოემბერში - სამოქმედო გეგმა ევროპასთან სამეზობლო პოლიტიკის ფარგლებში (ENPAP), რომელიც ითვალისწინებს ორმხრივი სავაჭრო ურთიერთობების განვითარებას.

საქართველო შეუერთდა მრავალმხრივ სავაჭრო ხელშეკრულებებს და საერთაშორისო კონვენციებს, მათ შორისაა:

- ✓ პარიზის კონვენცია სამრეწველო საკუთრების დაცვის შესახებ;

- ✓ მადრიდის ხელშეკრულება სავაჭრო მარკის რეგისტრაციის შესახებ;

- ✓ პატენტების შესახებ დაცვის ხელშეკრულება;

- ✓ ვენის კონვენცია გაყიდვებზე და საქონლის შესყიდვებზე კონტრაქტის შესახებ და ა.შ.

საქართველოს თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულება აქვს დადებული გუამის GUAM (Georgia, Ukraine, Azerbaijan and Moldova) ორგანიზაციაში შემავალ ქვეყნებთან. ეს ხელშეკრულება უაღრესად ლიბერალურია და თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმიდან არავითარ გამოწვევის არ გულისხმობს.

2007 წლიდან საქართველოს აქვს ორმხრივი სასარგებლო ურთიერთობა აშშ-თან ვაჭრობისა და ინვესტირების ჩარჩოებში დადებული ხელშეკრულების ფარგლებში (TIFA), რომელიც ითვალისწინებს იმ ბარიერების გაუქმებას, რაც არსებობს საქართველოსა და აშშ-ს შორის ვაჭრობისა და ინვესტიციების განხორციელების გზაზე.

2009 წელს მიღებულ იქნა „აშშ-საქართველოს ქარტია სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ“, რომლის მიხედვითაც ეკონომიკისა და ვაჭრობის სფეროებში თანამშრომლობის გაუმჯობესების მიზნით, საქართველო და აშშ განაახლებენ ხელშეკრულებას ორმხრივი ინვესტიციების შესახებ, გააფართოვებენ პრეფერენციათა განზოგადებულ სისტემაში საქართველოს ჩართულობას და განიხილავენ

თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმების შესაძლებლობას. საქართველო და აშშ ხელს შეუწყობენ ეკონომიკურ რეფორმებსა და ლიბერალიზაციის პროცესს, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, ეკონომიკურ ზრდას და ბიზნეს-კლიმატის გაუმჯობესებას.¹⁰⁷

ამავე წელს საქართველო გახდა „აღმოსავლეთის პარტნიორობის“ პროგრამის მონაწილე, აგრეთვე ხელი მოაწერა დეკლარაცია „ნაბუქოს“ პროექტზე. იმავდროულად საქართველო ააქტიურებს თანამშრომლობას აზერბაიჯანთან, როგორც ბუნებრივი აირის ძირითად მიმწოდებელთან და თურქეთთან, რომლის ხელშეწყობით ხდება ქვეყნის სატრანსპორტო დერეფნის რეალიზება.

საქართველო არის შავი ზღვის ეკონომიკური კოოპერაციის (BSEC) წევრი, რომელიც მხარს უჭერს თანამშრომლობას ვაჭრობისა და ეკონომიკური განვითარების სხვადასხვა სფეროში. ყველა ეს ხელშეკრულება მიზნად ისახავს ისეთი გარემოს ფორმირებას, რომელიც ხელს შეუწყობს ვაჭრობასა და ბიზნესსაქმიანობას, ვაჭრობიდან მაქსიმალური სარგებლობის მიღებასა და ქვეყნის კეთილდღეობის ზრდას.¹⁰⁸

ამჟამად, „ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილებისა და გადასახადების გადაუხდელობის აღკვეთის შესახებ შეთანხმება“ ძალაშია 56 ქვეყანასთან. მათი მთავარი მიზანია ხელი შეუწყოს ქვეყნებს შორის ეკონომიკური თანამშრომლობის გაღრმავებასა და ინვესტიციების მოზიდვას. საქართველოს მიერ გაფორმებულ შეთანხმებათა ტექსტები ეფუძნება ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) მოდელს და განსაზღვრავს ქვეყნებს შორის დაბეგვრის პრინციპებს. კერძოდ, იურიდიული და ფიზიკური პირების მიერ მეორე ქვეყანაში გაწეული საქმიანობიდან მიღებული შემოსავალი დაიბეგრება იმ ქვეყანაში, სადაც ის იქნა მიღებული ან რეზიდენტობის ქვეყანაში. შემოსავლის წყაროს ქვეყანაში

107 საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. URL: [http://mfa.gov.ge/News/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A4%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%A8-%E1%83%A1-%E1%83%A8%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92-\(1\).aspx](http://mfa.gov.ge/News/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A4%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%90%E1%83%A8%E1%83%A8-%E1%83%A1-%E1%83%A8%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92-(1).aspx)

108 საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. URL: <http://www.economy.ge/?page=ecopolitics&s=12>

დაბეგვრის შემთხვევაში, ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების მიზნით რეზიდენტი ქვეყანა იღებს ვალდებულებას, გადასახადის გადამხდელს ჩაუთვალოს წყაროს ქვეყანაში გადახდილი გადასახადი. შეთანხმების მთავარი მიზანია ასევე გადასახადების გადაუხდელობისაგან თავის არიდება, რაც მიიღწევა საგადასახადო მიზნებისთვის ინფორმაციის გაცვლის საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვით.¹⁰⁹

საგარეო-ეკონომიკურ კავშირების გაღრმავებას ემსახურება:

ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება (DCFTA) ევროკავშირთან;

თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან (ჰონგ-კონგის ჩათვლით);

თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (FTA) EFTA-ს ქვეყნებთან (ისლანდია, ნორვეგია, შვეიცარია და ლინხტენშტეინი), უკრაინა, თურქეთი და დსთ-ს ქვეყნები;

შეთანხმება GSP აშშ, კანადასა და იაპონიასთან;

მარტივი და მომსახურებაზე ორიენტირებული საბაჟო პოლიტიკა და ადმინისტრირება – 15 წუთში განბაჟება;

არ არის რაოდენობრივი შეზღუდვები, საქონლის 80% თავისუფალია იმპორტის გადასახადისგან.

2005-2010 წლებში საქართველოს საგარეო ვაჭრობაში მიმდინარე ტენდენციების ძირითადი დამახასიათებელი ნიშნები იყო:

➤ საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ბრუნვაში ევროკავშირის ქვეყნების წილის მნიშვნელოვანი ზრდა;

➤ საქართველოს ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორის წილის ზრდა ქვეყნის მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში;

➤ საქართველოს სავაჭრო პარტნიორებს შორის თურქეთის, უკრაინისა და აზერბაიჯანის პირველ სამეულში გადაადგილება და რუსეთის უკანა ადგილებზე გადანაცვლება;

➤ საექსპორტო სასაქონლო ჯგუფებიდან პირველ სამ ადგილზე მსუბუქი ავტომობილების, ფეროშენადნობებისა და აზოტოვანი სასუქების ექსპორტის დაფიქსირება;

➤ საიმპორტო სასაქონლო ჯგუფებიდან პირველ სამეულში ნავთობისა და ნავთობპროდუქტების, ნავთობის აირებისა და ნახ-

¹⁰⁹ საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო URL: <https://moef.ge/5127>

შირწყლების, მსუბუქი ავტომობილების იმპორტის დაფიქსირება;

➤ საქართველოს როგორც სატრანზიტო რეექსპორტის ზონის როლის გაძლიერება;

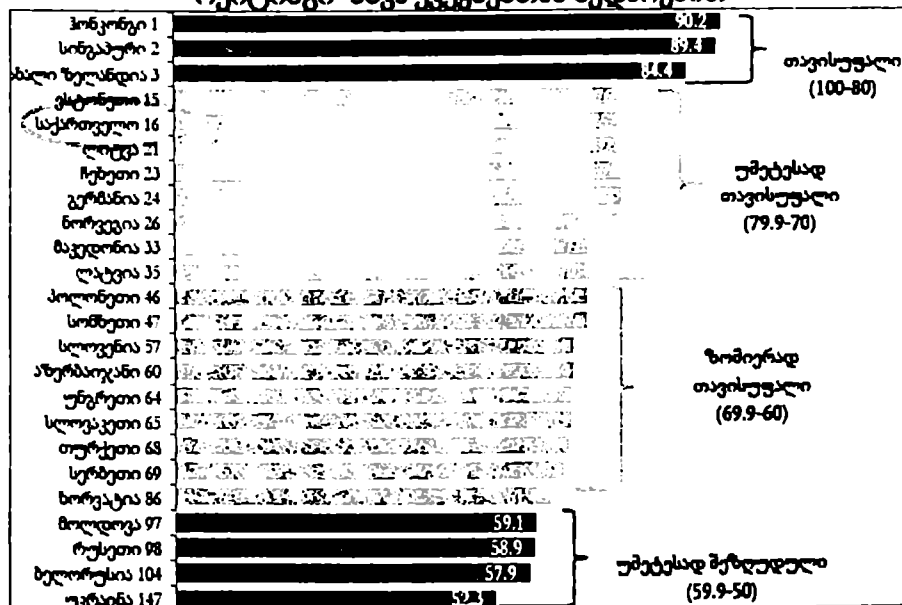
➤ საქართველოს საგარეო საქონელბრუნვის უარყოფითი სალდოს შენარჩუნება.¹¹⁰

სხვადასხვა სფეროში გატარებული რეფორმები ადექვატურად აისახა საერთაშორისო რეიტინგებში. მოვიყვანთ მათ ნაწილს:

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსით საქართველო 2019 წელს მე-16 პოზიციაზეა 180 ქვეყანას შორის 75.9 ქულით, ხოლო 2012 წელს საქართველოს 34-ე პოზიციაზე იმყოფებოდა. 2019 წელს საქართველო რჩება უმეტესად თავისუფალ ჯგუფში (იხ.ნახ.2.1).¹¹¹

ნახაზი 2.1.

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსით საქართველოს რეიტინგი სხვა ქვეყნებთან შედარებით

¹¹⁰ ფარსენაძე ზ., ექსპორტის სტიმულირების მექანიზმები და მათი სრულყოფის გზები საქართველოში. ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია. ქუთაისის უნივერსიტეტი, 2019. URL: <http://unik.edu.ge/Science>

¹¹¹ ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი 2019. გვ.2. URL: http://www.economy.ge/uploads/files/2017/reitungebi/heritage_2019_geo.pdf

ქვეყნის ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის განვითარებაში განსაკუთრებულ როლს ასრულებს სუვერენული საკრედიტო რეიტინგი, რომელიც ქვეყნის მთავრობის მიერ აღებული ვალდებულებების საიმედოობის შეფასებას გულისხმობს. ამ საქმიანობას წარმართავს და შედეგებს აქვეყნებს მსოფლიოს უმსხვილესი სამი საკრედიტო სააგენტო: Standard&Poors, Moody's და Fitch.

კომპლექსურობიდან და სარეიტინგო სააგენტოების რეპუტაციიდან გამომდინარე, მათ მიერ მინიჭებული რეიტინგი ქვეყნის მაკროეკონომიკური მდგომარეობის და საინვესტიციო გარემოს საუკეთესო განმსაზღვრელია და საერთაშორისო და ადგილობრივი ინვესტორებისთვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. მაღალი საკრედიტო რეიტინგი ხელსაყრელ საინვესტიციო გარემოსთან ერთად ქვეყანას აძლევს შესაძლებლობას შედარებით იაფად მოიზიდოს საკრედიტო რესურსი და პირიქით. რაც უფრო მაღალია რისკები, ეკონომიკურ აგენტებს რესურსის გაცემის სანაცვლოდ სარგებლად მეტ რისკის პრემიას მოითხოვენ, რაც საბოლოო ჯამში აძვირებს საკრედიტო რესურსს.

2010 წლიდან საქართველოს სუვერენული რეიტინგი წლების განმავლობაში უცვლელი იყო. 2017 წელს Moody's-მა საქართველოს სუვერენული რეიტინგი ისტორიულად მაღალ დონეზე, BB-მდე გაზარდა. ამის შემდგომ მოყვა Fitch-ის მიერ ანალოგიური შეფასება, ხოლო 2019 წლის ოქტომბერში სარეიტინგო სააგენტო Standard & Poors-მაც საქართველოს საკრედიტო რეიტინგი BB-მდე გაზარდა (იხ. ნახ. 2.2). რეიტინგის ზრდის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად, ეროვნული ბანკის მიერ გატარებული ლარის თავისუფლად მცურავი გაცვლითი კურსისა და საერთაშორისო რეზერვების შევსების პოლიტიკაა დასახელებული, რაც საგარეო მდგრადობის მნიშვნელოვნად გაუმჯობესებას განაპირობებს.

სარეიტინგო სააგენტოების შეფასებაში საქართველოს ძლიერ მხარეებად ეკონომიკური ზრდის კარგი ტემპი და შედარებით ინსტიტუციონალური სიძლიერე მოიაზრება. აქ იგულისხმება ეროვნული ბანკის დამოუკიდებლობა, მონეტარული პოლიტიკის ადეკვატურობა, საბანკო სექტორის სტაბილურობა, ფისკალური მდგრა-

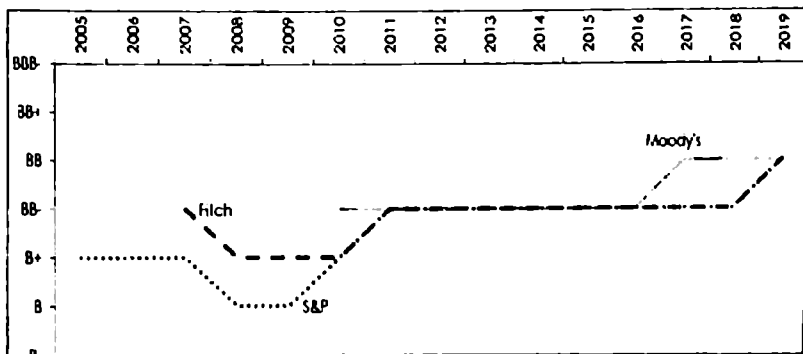
დობა, კორუფციის დაბალი დონე, განვითარებული სახელმწიფო სერვისები და ა.შ.

სუსტი მხარეები, რაც ხელს უშლის ქვეყნის საკრედიტო რეიტინგის კიდევ უფრო გაუმჯობესებას მოიცავს ეკონომიკის მცირე მოცულობას, მოსახლეობის ერთ სულზე მთლიანი შიდა პროდუქტის დაბალ დონეს, მიმდინარე ანგარიშის მაღალ დეფიციტს და მაღალ დოლარიზაციას. მაღალი დოლარიზაცია, საბანკო სექტორის დოლარიზაციასთან ერთად, გულისხმობს ქვეყნის ვალდებულებებში უცხოური ვალუტით დენომინირებული სესხების მაღალ დონეს, რაც ქვეყანას მოწყვლადს ხდის სავალუტო რყევების მიმართ.

აღსანიშნავია, რომ საინვესტიციო რეიტინგის მიღებამდე საქართველოსათვის საჭიროა მაკროეკონომიკური სტაბილურობის შენარჩუნება, რაც გულისხმობს მდგრად ეკონომიკურ ზრდას და დაბალ ინფლაციას. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია ბიუჯეტის დაბალი დეფიციტის შენარჩუნება, მიმდინარე ანგარიშს დეფიციტის გაუმჯობესება და დოლარიზაციის შემცირება. საინვესტიციო რეიტინგი აამაღლებს საქართველოს მიმზიდველობას საერთაშორისო ინვესტორებისთვის და გაზრდის ქვეყანაში გრძელვადიანი საინვესტიციო კაპიტალის შემოდინებას.¹¹²

ნახაზი 2.2.

საქართველოს საკრედიტო რეიტინგის დინამიკა

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

¹¹² საქართველოს ეროვნული ბანკი. მონეტარული პოლიტიკის ანგარიში. ოქტომბერი, 2019. გვ. 17. URL: https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/monetaryfiscal/2019/publish_mr_october_2019_geo.pdf

გლობალიზაციის პირობებში, როდესაც ერთდროულად რამდენიმე სახელმწიფო მსოფლიო ბაზარს აწვდის პრაქტიკულად ერთნაირ პროდუქციას, წარმოიქმნება როგორც საფასო, ისე არასაფასო კონკურენცია. დღეისთვის ეროვნული ექსპორტიორების მხარდაჭერა, ექსპორტის სტიმულირება წარმოადგენს ბევრი ქვეყნის სავაჭრო პოლიტიკის მნიშვნელოვან ნაწილს, რადგან იგი საშუალებას იძლევა გადაიჭრას მრავალი ეკონომიკური და სოციალური პრობლემა. ამიტომ ბოლო ათწლეულებში ბევრი განვითარებული, ასევე განვითარებადი ქვეყნის მთავრობა ყურადღებით სწავლობს მოცემულ საკითხს.¹¹³

პროდუქციის ექსპორტის სტიმულირების პოლიტიკა წარმოადგენს მხოლოდ ფაზას სავაჭრო პოლიტიკაში გარკვეულ საციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პირობების არსებობისას. როგორც გვიჩვენებს მსოფლიო პოლიტიკა, ქვეყნები იყენებენ სხვადასხვა სტრატეგიას ექსპორტის სახელმწიფო სტიმულირების საქმეში, რაც თავის მხრივ, მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების დონეზე, მსოფლიოში არსებულ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სიტუაციაზე.

ცხრილი 2.4.

ექსპორტის მოცულობის ცვლილება ქვეყნების ძირითადი ჯგუფების მიხედვით 2009-2018 წლებში, %

ქვეყნის ჯგუფი	2009	2012	2015	2018
მსოფლიო	-10,7	2,9	2,5	3,5
განვითარებული ეკონომიკები	-12,0	1,0	5,1	3,3
ჩრდილოეთი ამერიკა	-13,5	2,5	4,2	3,0
ევროპა	-11,1	-0,3	6,3	3,5
განვითარებული აზია და ოკეანეთი	-14,2	5,4	0,6	3,0
გარდამავალი ეკონომიკები	-26,5	9,0	-17,1	5,2
სამხრეთ-აღმოსავლეთი ევროპა	-16,2	0,9	5,2	5,9
დსთ და საქართველო	-27,3	9,5	-18,8	5,2

წყარო: World Economic Situation and Prospects 2018 UN, გვ.171

¹¹³ **ჯოლია გ.** საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები. თბ.,საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, 2008, გვ. 35.

2010-2018 წლებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა საგარეო სავაჭრო ბრუნვა (ზრდის ტემპი 181%). საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის მოცულობამ 2017 წელს მშპ-ს 18% და საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 25,6% შეადგინა. 2018 წელს ექსპორტის ხვედრითი წილი სავაჭრო ბრუნვაში გაუმჯობესდა და 27% შეადგინა. ამავე პერიოდში ასევე მნიშვნელოვნად (2-ჯერ) გაიზარდა საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი და იმპორტის მოცულობა. ამ პერიოდში ასევე მნიშვნელოვნად გაიზარდა საგარეო სავაჭრო ბრუნვა და იმპორტის მოცულობაც (ზრდის ტემპი 174%). ამ პერიოდში იმპორტის მაღალმა ხვედრითმა წილმა სავაჭრო ბრუნვაში (75-77%) მიმდინარე და სავაჭრო ბალანსის მნიშვნელოვანი დეფიციტი განაპირობა.

ბოლო კვლევები გვიჩვენებენ, რომ ბოლო 7 წელიწადში ექსპორტის კონცენტრაციის ინდექსი მცირეა (0,195–0,223) და ვიწროა სამამულო ექსპორტის სტრუქტურა. ანალიზმა გვიჩვენა შემდეგი არასასურველი ტენდენცია - ქართული ექსპორტი კონცენტრირებულია მცირე რიცხოვნობის საქონელზე და და მას ახასიათებს შეზღუდული მრავალფეროვნება, გადაუმუშავებელი ექსპორტის მაღალი წილი. აღნიშნული, ცვალებადი სივრცის პირობებში შეიცავს ეკონომიკური მდგრადობის გარკვეულ საფრთხეებს.¹¹⁴

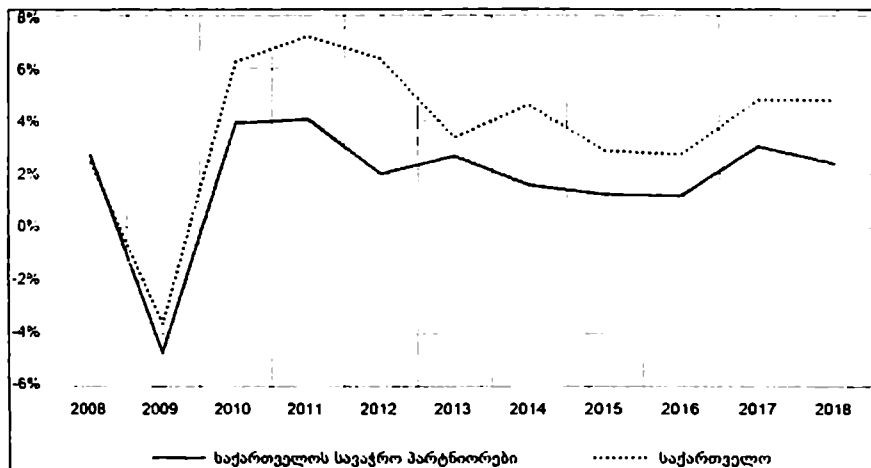
2018 წელს გლობალური ეკონომიკური ზრდა გარკვეულწილად შენედა. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ) იანვრის წინასწარი შეფასებით, წლიური ზრდა 3.7%-ით განისაზღვრა, რაც წინა პროგნოზებთან შედარებით დაბალი მაჩვენებელია. ზრდის შენელება უფრო მეტად შეიმჩნეოდა ევროზონის ქვეყნებსა და დიდ ბრიტანეთში, რაც, ძირითადად, საგარეო მოთხოვნის შემცირებამ - გამყარებული ევროს ფონზე შემცირებულმა ექსპორტის მოცულობამ, ასევე საშინაო ეკონომიკური მაჩვენებლების, კერძო მოხმარების და ინვესტიციების გაუარესებამ განაპირობა. კვლავ გამოწვევად რჩება აშშ-ჩინეთის „სავაჭრო ომი“, თუმცა, შესაძლოა, ეს ფაქტორი განსხვავებულ ფაზაში გადავიდეს და მონაწილე მხარეებმა შეთანხმებას მიაღწიონ.

¹¹⁴ **ფარსენაძე ზ.** ექსპორტის სტიმულირების მექანიზმები და მათი სრულყოფის გზები საქართველოში. ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია. ქუთაისის უნივერსიტეტი, 2019. URL: <http://unik.edu.ge/Science>

რაც შეეხება მზარდ და განვითარებად ქვეყნებს, მიუხედავად იმისა, რომ 2018 წელი ამ ქვეყნებისთვის გამორჩეული იყო, ბოლო პერიოდში ზრდის ტემპების შენელება აქაც შეიმჩნეოდა, რაც დოლარის გამყარებამ და კაპიტალის ნაკადების შემცირებამ გამოიწვია. წლის მეორე ნახევარში მაღალი ეკონომიკური აქტივობა ფიქსირდებოდა ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რაც ძლიერი ფისკალური სტიმულის და გაზრდილი სამომხმარებლო დანახარჯებით აიხსნება. სსფ-ს იანვრის შეფასებით, აშშ-ს ეკონომიკური ზრდა 2018 წლისთვის 2.9%-ით, ხოლო ინფლაცია 2.4%-ით განისაზღვრა.¹¹⁵

ნახაზი 2.3.

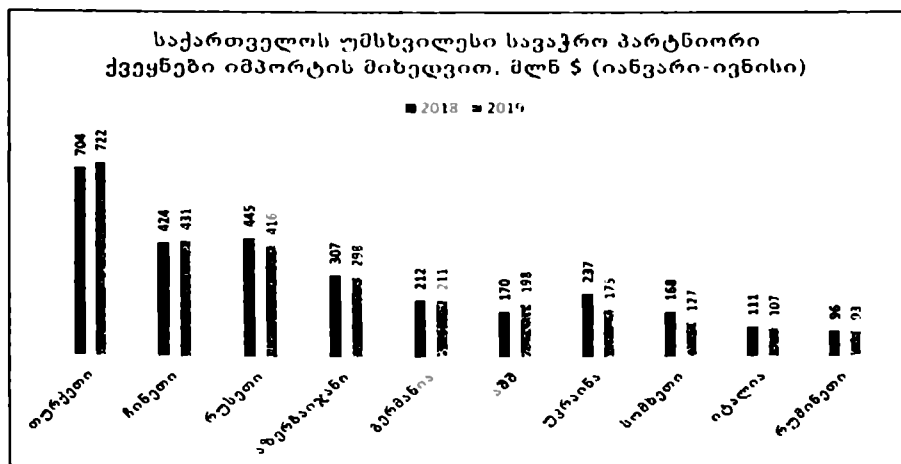
რეალური მშპ-ის ზრდა საქართველოში და სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების საშუალოშეწონილი ზრდა

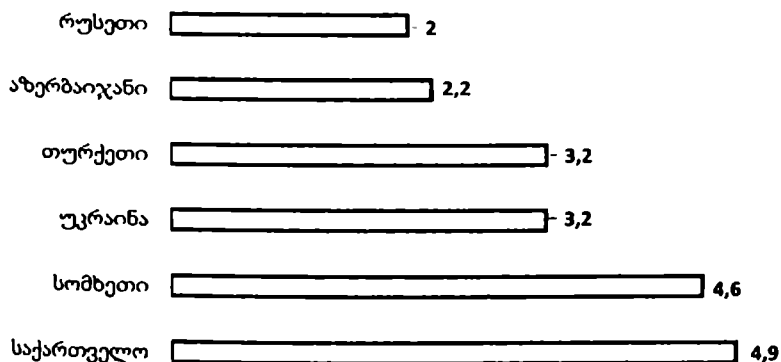
წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი

2019 წლის დასაწყისიდან საქონლის იმპორტი შემცირდა და მესამე კვარტალში წლიური ცვლილება კვლავ უარყოფითი იყო. იმპორტის შემცირება გამოწვეულია პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოღინების კლებისა და გაცვლითი კურსის გაუფასურების შედეგად იმპორტულ საქონელზე მოთხოვნის შემცირებით.

¹¹⁵ საქართველოს ეროვნული ბანკი. 2018 წლის ანგარიში. გვ.23

ეკონომიკური ზრდის პროგნოზი, % 2020-2024 (IMF)

წყარო: საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. URL: <http://www.economy.ge/>

რეგიონის ქვეყნებიდან იმპორტი უმეტესად შემცირებულია თურქმენეთიდან (ძირითადად ნავთობპროდუქტების იმპორტის კლების გამო) და უკრაინიდან (სიგარეტის იმპორტის შემცირების გამო), ხოლო ევროკავშირიდან - ავსტრიიდან (ჰიდროტურბინების გამო) და საფრანგეთიდან (ჩასატვირთი მოწყობილობებისა და საფრენი აპარატების კლების გამო). დანარჩენი ქვეყნებიდან იმპორტის კლება კვლავ დაფიქსირდა ჩინეთიდან (ელექტრული ტრანსფორმატორების გამო), სამხრეთ კორეიდან (გამომთვლელი მანქანებისა და ბლოკების გამო) და ბრაზილიიდან (სპილენძის მადნებისა და კონცენტრატების გამო).¹¹⁶

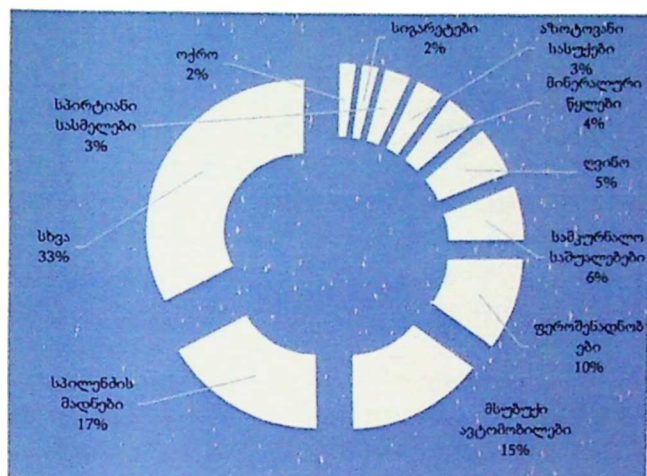
2019 წლის სამ კვარტალში საქონლის რეგისტრირებული ექსპორტი წლიურად 10.6%-ით გაიზარდა. საქონლის ექსპორტი გაზრდილია ძირითად სავაჭრო პარტნიორ ქვეყნებში - სომხეთსა და უკრაინაში, რაც ამ ქვეყნებში გაუმჯობესებული ეკონომიკური მდგომარეობის შედეგად გაზრდილ საგარეო მოთხოვნას უკავშირდება.

2019 წლის მესამე კვარტალში, წინა წლის ამავე პერიოდთან შედარებით, სომხეთში ექსპორტი მსუბუქი და სატვირთო ავტომობილების რექსპორტის გააქტიურების შედეგად გაიზარდა, ხოლო უკრაინაში ყურძნის ნატურალურ ღვინოებსა და ქიმიურ სასუქებზე მოთხოვნამ მოიმატა. ამის საპირისპიროდ, რუსეთში ფეროშენადნობებისა და სამკურნალო საშუალებების შესყიდვა შემცირდა, ხოლო აზერბაიჯანში ექსპორტი თითქმის იმავე დონეზე დარჩა. ევროკავშირის ქვეყნებიდან რუმინეთში კვლავ გაიზარდა სპილენძის მადნებისა და კონცენტრატების შესყიდვა, ხოლო ლიეტუვაში ექსპორტი მინერალური და ქიმიური სასუქების გავლენით არსებითად გაიზარდა. ჩინეთიდან მოთხოვნა სპილენძის მადნებსა და კონცენტრატებზე კვლავ მაღალი იყო.

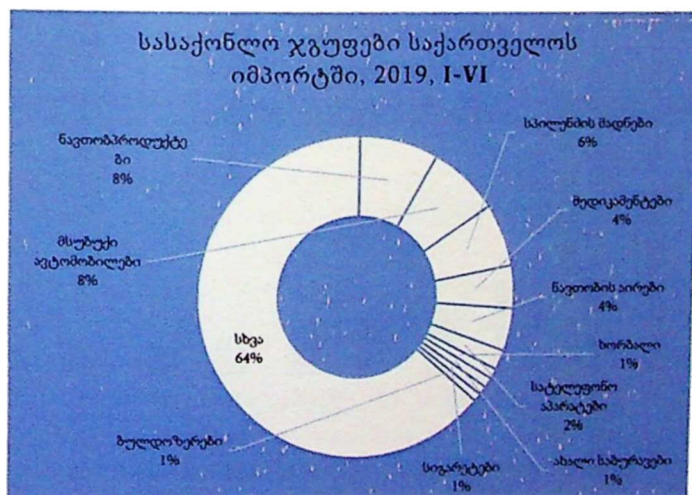
¹¹⁶ საქართველოს ეროვნული ბანკი. მონეტარული პოლიტიკის ანგარიში. ოქტომბერი, 2019. გვ. 15. URL: https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/monetaryfiscal/2019/publish_mi_october_2019_geo.pdf

ნახაზი 2.6.

10 ძირითადი საექსპორტო კგუფი (2019, იანვარი-ივნისი)

ნახაზი 2.7.

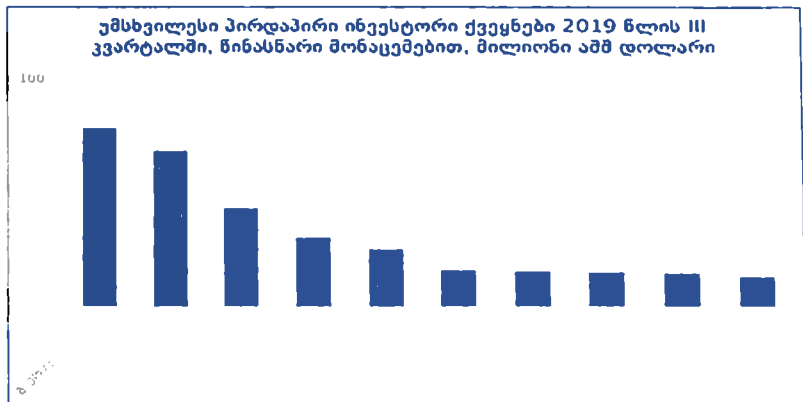

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

საქონლის ექსპორტის ზრდა უმეტესწილად სამომხმარებლო და საინვესტიციო საქონელზე საგარეო მოთხოვნის მატებამ გამოიწვია. მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონდა რეექსპორტის მატებას. სამომხმარებლო საქონლის ექსპორტის ზრდა ძირითადად მსუბუქი და სატვირთო ავტომობილების, ნატურალური ღვინოების, მინერალური წყლების გავლენით მოხდა. შუალედური საქონლის ექსპორტიდან მაღალი ზრდით გამოირჩეოდა სპილენძის მადნებისა და კონცენტრატების გატანა, ხოლო ფეროშენადნობების ექსპორტი შემცირდა. აღსანიშნავია, რომ ბოლო კვარტალებში ექსპორტი სასაქონლო ჯგუფების მიხედვით ნაკლებად დივერსიფიცირებულია. მთლიანობაში, ექსპორტის ზრდას გაცვლითი კურსის გაუფასურების შედეგად საგარეო კონკურენტუნარიანობის გაუმჯობესებაც უწყობდა ხელს.

2019 წელი საქართველომ საგარეო ვაჭრობის რეკორდული ზრდითა და მატებით დაასრულა. - ქვეყნიდან განხორციელებულმა ექსპორტმა თითქმის 3.8 მლრდ. აშშ დოლარს მიაღწია და წინა წელთან შედარებით 12.4%-ით გაიზარდა. განსაკუთრებით ფორსირებულად გაიზარდა ექსპორტი წლის ბოლო ორ თვეში (ნოემბერ-დეკემბერში).

ნახაზი 2.8.

წყარო: სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახური URL: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/191/pirdapiri-utskhour-i-investitsiebi>

ექსპორტის მოცულობამ მხოლოდ დეკემბერში 390.4 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და წინა, 2018 წლის დეკემბერთან შედარებით 61.4 მლნ. აშშ დოლარით (18.7%-ით) მოიმატა. ამასთან, დეკემბრის მონაცემი 2019 წლის წინა, 11 თვის (იანვარ-ნოემბრის) საშუალო მაჩვენებელზე (307.4 მლნ. აშშ დოლარი) 83.0 მლნ. აშშ დოლარით (27.0%-ით) მეტი იყო.

ექსპორტის ზრდა განსაკუთრებით თვალშისაცემია იმპორტის რეცესიის ფონზე (იმპორტი შემცირდა 0.8%-ით), რომელმაც 9063.3 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. მისი თქმით, ექსპორტით იმპორტის გადაფარვის მაჩვენებელი ერთ წელიწადში 4.9 პუნქტით გაუმჯობესდა და 2019 წელს 41.6%-ს მიაღწია (2018 წ. – 36.7%). აღნიშნული ცვლილებების გათვალისწინებით, საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში ექსპორტის წილი 2018 წლის 26.9%-დან 2019 წელს 29.4%-მდე გაიზარდა.

ექსპორტით იმპორტის მაჩვენებლის გაუმჯობესებამ საგრძნობლად შეამცირა სავაჭრო დეფიციტი 489.0 მლნ. აშშ დოლარით (8.4%-ით - მშპ-ის თითქმის 3%-ით და იმაზე მეტად, რაც იყო საქართველოს მთლიანი ექსპორტი 2003 წელს). 2019 წელს საგარეო სავაჭრო დეფიციტმა 5291.8 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, ნაცვლად წინა, 2018 წლის 5780.2 მლნ. აშშ დოლარისა.

ქართველ მეცნიერთა ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ექსპორტის თვალსაჩინო ზრდის, მთლიანად საგარეო სავაჭრო ბრუნვის სტრუქტურის გაუმჯობესებაში განმსაზღვრელი როლი ორმა ფაქტორმა განაპირობა: ჯერ ერთი, საქართველოს ეკონომიკის, მისი რეალური სექტორის საგრძნობი ზრდა (2019 წლის მშპ-ის წინასწარი შეფასებით, დაახლოებით 5.3-პროცენტიანი ზრდა, მათ შორის ნოემბერში ფაქტობრივად უკვე მიღწეული 6.4%-იანი ზრდა); მეორე, საქართველოს ლიბერალური საგადასახადო რეჟიმის დამსახურებით საქართველოს სატრანზიტო, რეგიონული ჰაბის ფუნქციის გაძლიერება. წლიდან წლამდე ეკონომიკურად სულ უფრო მიმზიდველი ხდება ჩვენი ქვეყანა როგორც ტრანზიტის, ისე რეექსპორტის განხორციელებისათვის.

ქვეყნის ხელისუფლების ძალისხმევა საქართველოს ექსპორტის ზრდისა და დივერსიფიცირებისათვის (ამ ასპექტით პროფ. ი. არ-

ჩვენ განსაკუთრებით გამოყოფს შეთანხმებას ევროკავშირთან ასოცირების თაობაზე და ხელშეკრულებას ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ) და ამით მიღებული პრეფერენციების გამოყენებისათვის, ქართული ბიზნესის საექსპორტო პოტენციალისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისათვის, რომლებიც უკვე იძლევიან სასურველ შედეგს. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა მიღწევები მაღალ გადახდისუნარიან, ტევად, თუმცა იმავდროულად საქონლის ხარისხისა და უსაფრთხოების მიმართ საკმაოდ პრეტენზიულ ევროკავშირის ბაზარზე, სადაც 2019 წელს ქართული პროდუქციის რეალიზაციამ რეკორდულ, თითქმის 0.9 მლრდ. აშშ დოლარს მიაღწია. მისი თქმით, საქართველოს ეკონომიკას, მის რეალურ სექტორს აქვს საკმარისი პოტენციალი, რომ უზრუნველყოს ექსპორტის დაჩქარებული განვითარება, მსოფლიო ბაზარზე ქართული პროდუქციის ცნობადობის, კონკურენციისა და მასზე მოთხოვნის არსებითი ზრდა.¹¹⁷

ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის განვითარების საქმეში განსაკუთრებული როლის შესრულება შეუძლია საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატას. მისი მიზანი მეწარმე სუბიექტების მხარდაჭერით ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობაა. იგი ინტენსიურად თანამშრომლობს პარტნიორებთან, გეგმავს და მართავს ბიზნეს-ფორუმებს, აკავშირებს უცხოურ კომპანიებს ქართველ მეწარმეებთან და თითოეულ მათგანს საქმიანობაში წარმოქმნილი სირთულეების დაძლევაში ეხმარება. საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატის მენეჯმენტი გათვლილია ღია დიალოგზე და ბიზნეს-სექტორს საკუთარი პრობლემების შესაბამის ადრესატამდე მიტანაში და მოგვარებაში ეხმარება.¹¹⁸

პალატა განსაკუთრებით აქტიურია საერთაშორისო ასპარეზზე. ამის ნათელი მაგალითია პარტნიორებთან ერთად დაგეგმილი და ჩატარებული ღონისძიებების სიმრავლე. ბიზნეს-ფორუმები და მჭიდრო კონტაქტი უცხოურ პალატებთან ამ სტრუქტურის მრავ-

117 **ჩვენები** ი. 2019 წელი საქართველომ საგარეო ვაჭრობის რეკორდული ზრდით დაასრულა https://commersant.ge/ge/post/saqartvelom-2019-weli-sagareo-vachrobis-rekordulizrdit-daasrula-ioseb-archvadze?fbclid=IwAR2xmB6Vd9W83gdMdX5Sc3fPcFB2NfBs1_Ca7h4Z5hB14cM3wOwv57RVziE

118 საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატის ვებგვერდი - URL: <http://www.gccl.ge/>

ვალწლიანი მუშაობის ერთ-ერთი თვალნათელი შედეგია. პალატას გაფორმებული აქვს ათობით მემორანდუმი სხვა და სხვა ქვეყნების პალატებთან და ამ დოკუმენტების ფარგლებში მრავალ პროექტს ახორციელებს (იხ.დანართი 8).

საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატას მჭიდრო თანამშრომლობა აქვს ანალოგიური პროფილის შემდეგ საერთაშორისო ინსტიტუტებთან:

1. ევროპალატასონ (EUROCHAMBERS), 2002 წლიდან;
2. აზია-წყნარი ოკეანის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან (CACCI), 2014 წლიდან;
3. საერთაშორისო სავაჭრო პალატასთან (ICC);
4. მსოფლიო პალატების ფედერაციასთან (WCF), 2016 წლიდან;
5. აბრეშუმის გზის საერთაშორისო ვაჭრობის პალატასთან (SRCIC), 2016 წლიდან.

ცხრილი 2.5.

ეკონომიკურ დიპლომატიასთან დაკავშირებული დაფინანსებები საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან (ათას ლარებში)¹¹⁹

	დასახელება	ფაქტიური		გეგმიური	
		2017	2018	2019	2020
1.	საგარეო პოლიტიკის განხორციელება, მ.შ.	119,050.4	143,140.5	142,955.0	158,150.0
1.1.	საგარეო პოლიტიკის დაგეგმვა და მართვა	112,897.8	135,357.4	134,085.0	148,170.0
1.2.	ევროპულ და ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში საქართველოს ინტეგრაციის თაობაზე საზოგადოების ინფორმირება	779.0	984.8	855.0	855.0
1.3.	მოხელეთა კვალიფიკაციის ამაღლება საერთაშორისო ურთიერთობების დარგში	316.6	566.6	545.0	850.0
2.	მეწარმეობის განვითარება	39,348.4	39,229.1	52,940.0	57,550.0

¹¹⁹ შედგენილია ავტორთა მიერ, „საქართველოს 2020 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ“ საქართველოს კანონის (URL: <https://mof.ge/5261>) მიხედვით

	დასახელება	ფაქტიური		გეგმიური	
		2017	2018	2019	2020
3.	საქართველოში ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების განვითარება	6,050.1	3,841.9	4,820.0	3,680.0
4.	ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა	51,137.1	45,552.5	51,940.0	31,680.0
5.	საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	996.2	1,356.8	1,180.0	1530.0

ყველაზე მნიშვნელოვანია მეწარმეობის ზრდის ხელშეწყობა, რომელიც 2019 წელს 51,9 მლნ.ლარით დაიგეგმა (ზრდის ტემპი წინა წელთან 135%). 2020 წლის გეგმით კი იგი კიდევ უფრო იზრდება და 57,5 მლნ. ლარს აჭარბებს (ზრდის ტემპი წინა წელთან 108,7%).

2019 წელს მნიშვნელოვნად გაიზარდა ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობის ხარჯები - 51,9 მლნ.ლარი (ზრდის ტემპი 114%). თუმცა, 2020 წელს მნიშვნელოვნად (თითქმის 20 მლნ.ლარი) მცირდება ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობის დაფინანსება. ეს ნაწილობრივ იმითაც შეიძლება ავხსნათ, რომ ტურიზმის ხელშეწყობი ინფრასტრუქტურისა და კომუნიკაციების მოწესრიგების კუთხით ბოლო წლებში ბევრი რამ გაკეთდა და შესაძლოა, შემცირებაც ამ მიმართულებით იყოს გამოწვეული.

მნიშვნელოვანია, რომ საგარეო საქმეთა სამინისტრო მოხელეთა კვალიფიკაციის ამაღლება საერთაშორისო ურთიერთობების დარგში 2019 წელს 545 ათას ლარს დახარჯავს, რაც მნიშვნელოვნად აღემატება 2017 წელს განსაზღვრულს (ზრდის ტემპი 172,1%). 2020 წელს ეს თანხა კიდევ უფრო იზრდება და 850 ათას ლარს მიაღწევს (წინა წელთან ზრდის ტემპი 156%).

2020 წელს ასევე მნიშვნელოვნად იზრდება სავაჭრო-სამრეწველო პალატის დაფინანსება და იგი 1530 ათას ლარს მიაღწევს (წინა წელთან ზრდის ტემპი 129,7%). წარმოდგენილი ინფორმაციით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის განვითარებაზე გაიზრდება სავაჭრო-სამრეწველო პალატის და საგარეო საქმეთა სამინისტროს ზემოქმედების ზერკეტები.

**სახელმწიფო ბიუჯეტის საპროგნოზო ხარჯები
ექსპორტის ხელშეწყობაზე (ათასი ლარი)¹²⁰**

წელი	ხარჯი
2018	11072,0
2019	9030,0
2020	8030,0
2021	8030,0
სულ	36162,0

წყარო: „საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამა 2018-2021“

2019 წლის შემოდგომიდან ამოქმედდა პროგრამა „100 საინვესტიციო შეთავაზება ბიზნესს“, რომლის ფარგლებში დაიწყო მასშტაბური პრივატიზების პროცესის ახალი ტალღა. საპრივატიზებო ობიექტი აუქციონზე გამარტივებული ბიუროკრატიული პროცედურებით გამოდის. გამარტივებული პროცედურა გულისხმობს უკვე გამზადებულ საინვესტიციო პაკეტებს, მათ შორის უძრავი ქონების განვითარების შესაძლებლობას გენერალური განაშენიანების გეგმის გათვალისწინებით. ასევე წინასწარ არის მოგვარებული ყველა იურიდიული საკითხი, როგორიცაა შეფასება, ქონების რეგისტრაცია, საზღვრების დაზუსტება და სხვა. აუქციონზე გასაყიდი ქონების საერთო საწყისი ღირებულება 150 მილიონი ლარია. პროექტის განხორციელების შედეგად 2500 ახალი სამუშაო ადგილი შეიქმნება, მოსალოდნელი ინვესტიციის მოცულობა კი დაახლოებით 200 მლნ ლარი იქნება. აუქციონი არის მუდმივად შევსებადი და ეტაპობრივად დაემატება ახალი ობიექტები. საპრივატიზებო ობიექტების ნუსხა მოიცავს ქვეყნის მასშტაბით სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებულ უძრავ ქონებას და მოიცავს თბილისსა და საქართველოს 45-მდე ქალაქსა და მუნიციპალიტეტს.¹²¹

მუდმივად, სულ მცირე 100 პარალელური ელექტრონული აუქციონი იმართება, რომელიც ბიზნესს სხვადასხვა სახის სახელმწიფო

¹²⁰ საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამა 2018-2021. http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/2018-2021_clebis_sakartvelos_regionuli_ganvitarrebis_programa_0.pdf

¹²¹ საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. URL: www.economy.gov.ge

ქონებას სხვადასხვა სახის საინვესტიციო ვალდებულებებით სთავაზობს. ბიუჯეტმა ამ პროგრამიდან უკვე 50 მლნ. ლარამდე შემოსავალი მიიღო.

დასახელებულ პროგრამას 2020 წლიდან დაემატა წიაღისეულის 100 აუქციონი. ძირითადი მოთხოვნა იქნება ის, რომ წიაღისეულის არა მხოლოდ მოპოვება, არამედ გადამუშავება მოხდეს და ძირითადი ღირებულება დარჩეს საქართველოში. წინასწარი ვარაუდით დარგში 120 მილიონი ლარის ინვესტიცია განხორციელდება და 1800-მდე სამუშაო ადგილი შეიქმნება. პროგრამის ფარგლებში გამოტანილ ობიექტებზე ეკოლოგიის, გარემოზე ზემოქმედების ნეიტრალიზაციის უფრო მაღალი სტანდარტი იქნება მოთხოვნილი.

„2019-2022 წლების საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიის მიხედვით“ ევროკავშირში გაწევრიანების მიზნის მისაღწევად, საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შეთანხმების, მათ შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესაძლებლობების ეფექტური განხორციელება. ამოცანა ითვალისწინებს ევროკავშირთან თავისუფალი სავაჭრო სივრცის უფრო მეტად გამოყენება, სოფლის მეურნეობისა და სამრეწველო პროდუქტების ექსპორტის გაზრდის გზით. ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში (ტრანსპორტი, ენერგეტიკა, გარემოს დაცვა, ციფრული სფერო, ელექტრონული კომუნიკაციები) თანამშრომლობის გაღრმავება კონკრეტული და შედეგზე ორიენტირებული ინიციატივებით, ასევე, ევროინტეგრაციის პროცესის მხარდასაჭერად, ევროკავშირის დახმარების მაქსიმალური მობილიზება და მისი ეფექტიანად გამოყენების ხელშეწყობა.

სტრატეგიის მე-5 მიზანი მთლიანად ეთმობა მდგრად ეკონომიკურ განვითარებას, რომლის ძირითადი ამოცანებია:

1. **აღმოსავლეთ-დასავლეთის დამაკავშირებელი ჰაბის ფუნქციის განმტკიცება** და ეროვნული, რეგიონული და საერთაშორისო სატრანსპორტო, სატელეკომუნიკაციო, ციფრული, ენერგეტიკული და საინვესტიციო პროექტების რეალიზაციის ხელშეწყობა;

2. **ლიბერალური სავაჭრო რეჟიმების გაფართოება და ექსპორტის ხელშეწყობა.** საქართველოსთან თავისუფალი ორმხრივი ვაჭრობის რეჟიმის მქონე ქვეყნების რაოდენობის მაქსიმალური ზრდა,

გეოგრაფიული არეალის კიდევ უფრო გაფართოება და ქართული პროდუქციის ექსპორტის ხელშეწყობა/ბაზრების დივერსიფიცირება;

3. **საერთაშორისო თანამშრომლობის სხვადასხვა ფორმატებში** – მსოფლიო და რეგიონულ ეკონომიკურ ფორუმებში, ასევე პროფილური საერთაშორისო ორგანიზაციების მრავალმხრივ ფორმატებში აქტიური ჩართულობა. მსოფლიო ეკონომიკურ საკითხებზე მიმდინარე დიალოგში ჩართვა და ეროვნული ეკონომიკის მოდერნიზაციისა და მოწინავე ბაზრების ფუნქციონირების ინოვაციური მექანიზმების დანერგვის მიზნით საერთაშორისო გამოცდილების გაზიარება;

4. **შავი ზღვის ეკონომიკური როლის გაძლიერება.** სატრანზიტო შესაძლებლობების ზრდა, რეგიონის ქვეყნებთან ტვირთბრუნვის მოცულობისა და მიმოცვლის სიჩქარის ზრდა, ლოგისტიკური და სატრანზიტო ინფრასტრუქტურის გაძლიერების ხელშეწყობა და სხვადასხვა რეგიონიდან (მათ შორის ცენტრალური და შორეული აზიის რეგიონებიდან) ტვირთების მოზიდვა. ტურისტული პოტენციალის კიდევ უფრო ეფექტური გამოყენება. ევროპასთან ინფრასტრუქტურული ინტეგრაციის ხელშეწყობა.¹²²

ცხრილი 2.7.

სახელმწიფო მეთაურთა ვიზიტები და საგარეო ბრუნვის მაჩვენებლები (მლნ.აშშ დოლარი)¹²³

N	ვიზიტის დასახელება, თარიღი	ქვეყანა	საგარეო ბრუნვა		სხვაობა
			ვიზიტის წელს	მომდევნო წელს	
1	პრემიერ გიორგი კვირიკაშვილის ვიზიტი აზერბაიჯანში. 2016 წლის აგვისტო	აზერბაიჯანი	644.8	825.9	181.1

¹²² საქართველოს საგარეო პოლიტიკის 2019-2022 წლების სტრატეგია" URL: <http://www.mfa.gov.ge/getattachment/MainNav/ForeignPolicy/ForeignPolicyStrategy/2019-2022-clebis-sagartvelos-sagareo-politikis-strategia.pdf.aspx>

¹²³ ცხრილი შედგენილია ავტორთა მიერ

2	პრეზიდენტ სერჟ სარქისიანის ვიზიტი საქართველოში. 2017 წლის დეკემბერი	სომხეთი	491.6	614	122.4
3	პრეზიდენტ როსენ პლევნელიევის ვი- ზიტი საქართველო- ში. 2015 წლის ივნისი	ბულგა- რეთი	381.9	317.8	-64.1
4	კანცლერ ანგელა მერკელის ვიზიტი საქართველოში. 2018 წლის აგვისტო	გერმანია	483	405	-78
5	აშშ ვიცე-პრეზიდენ- ტის მაიკლ პენსის ვიზიტი საქართვე- ლოში. 2017 წლის ივლისი	აშშ	390.1	519.5	129.4
6	პეტრე პოროშენკოს ვიზიტი საქართვე- ლოში. 2017 წლის ივლისი	უკრაინა	570.6	689.8	119.2
7	სახელმწიფო საბ- ჭოს ვიცე-პრემიე- რის ჟანგ გაოლის ვი- ზიტი საქართველო- ში. 2016 წლის მაისი.	ჩინეთი	722	934.6	212.6
8	პრემიერ ბინალი ილ- დირიმის ვიზიტი საქართველოში. 2017 წლის მაისი	თურქე- თი	1590.4	1706.5	116.1

სხვადასხვა წყაროების შესწავლა გვიჩვენებს, რომ სახელმწიფოს მეთაურთა ვიზიტები პოზიტიურად მოქმედებენ ქვეყნების სავაჭრო ურთიერთობებზე. ასეთი ვიზიტებისას აქცენტი კეთდება საკ-

ვანძო საკითხებზე. ემპირიული დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ ვიზიტის წელს და შემდგომ წელს სავაჭრო ბრუნვა იზრდება, ხოლო უახლოეს ორ წელიწადში ეფექტი მცირდება.

პროცესებზე დაკვირვების მიზნით, ჩვენ შევქმენით ანალიზური ცხრილი, სადაც ერთმანეთს დავუკავშირეთ საქართველოს სავაჭრო პარტნიორი ქვეყანების მთავრობის მეთაურთა ბოლო წლების ვიზიტები და სავაჭრო ბრუნვის მაჩვენებლები. აღმოჩნდა, რომ მხოლოდ 2 შემთხვევაში (ბულგარეთი და გერმანია) გაუარესდა ბრუნვები (შესაბამისად 64,1 მლნ. ლარით და 78 მლნ.ლარით). სხვა 6 შემთხვევაში მდგომარეობა გაუმჯობესდა.

თანამედროვე ეტაპზე ქართული ეკონომიკური დიპლომატიის გამოწვევების საპასუხოდ სათანადო პოლიტიკური ინსტრუმენტების შემუშავებისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ შემდეგი გარემოებები:

- **საქართველო, როგორც მცირე ზომის ქვეყანა ღია ეკონომიკით.** ქვეყნისათვის დამახასიათებელია დოლარიზაციის მაღალი დონე, მკვეთრი დისბალანსი საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში იმპორტის სასარგებლოდ, საგარეო ფაქტორების მიმართ მაღალი ელასტიურობა (2018 წელს 556 მლნ. დოლარით გაიზარდა საგარეო ვაჭრობის უარყოფითი სალდო და მან 5760 მლნ.დოლარი შეადგინა. დაბალია იმპორტის ექსპორტით გადაფარვის კოეფიციენტი - 2018 წელს მან შეადგინა 0,37). სავაჭრო პარტნიორ ქვეყნებში, განსაკუთრებით რუსეთსა და თურქეთში, შექმნილმა ეკონომიკურმა სირთულეებმა შესაძლოა საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის და ფულადი გზავნილების შენელება გამოიწვიოს (ამ ქვეყნების წილი საქართველოს ექსპორტში თითქმის 47%-ია). ამ ქვეყნებში პრობლემის გახანგრძლივება კიდევ უფრო გააუარესებს საგარეო ბალანსს და ლარის გაცვლით კურსს სხვა ვალუტების მიმართ;

- **რუსეთის ბაზარზე მზარდი დამოკიდებულება.** ამ სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნის წილი საქართველოს საქონლისა და მომსახურების ექსპორტში დაახლოებით 20%-ია. ეს ფაქტორი პოზიტიურად გამოგვადგა 2018 წელს, როცა თურქეთის კრიზისის უარყოფითი გავლენა რუსეთიდან შემოდიანებებმა დააბალანსა.¹²⁴ თუმცა არ არ-

¹²⁴ საქართველოს ეროვნული ბანკი. ფინანსური სტაბილურობის ანგარიში 2019. გვ. 20.
URL: https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/finstability/finstability_2019_geo_publish.pdf

სებობს რუსეთთან მიმართებით მყარი ეკონომიკური და პოლიტიკური გარანტიები, რაც ამ შემოდინებებს რისკის ფაქტორს ზრდის. რისკის რეალობას ამყარებს ევროკავშირის ეკონომიკური ზრდის შემცირების მაღალი ალბათობა, იმ პირობებში, როდესაც ევროკავშირიდან შემოდინებები ჯამურის მეოთხედს შესადგენს.

ცხრილი 2.8.

საქართველოს SWOT ანალიზი ეკონომიკური დიპლომატიის კრილში

ძლიერი	სუსტი
- დღინისა და მინერალური წყლების ეფექტური ბრენდინგის წარმოება; სავაჭრო ატაშეების ინსტიტუტის არსებობა; ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების (DCFTA) არსებობა; საქართველო არის სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების (IMF, WB, WTO, EBRD და სხვა) წევრი ქვეყანა და აქტიურად თანამშრომლობს მათთან; საქართველო მონაწილეობს ევროპული და სხვადასხვა რეგიონული ფორუმების აბსოლუტურ უმრავლესობაში; საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ბრუნვაში ევროკავშირის ქვეყნების წილის მნიშვნელოვანი ზრდა; საქართველოს როგორც სატრანზიტო რეექსპორტის ზონის როლის გაძლიერება; საერთაშორისო სარეიტინგო შეფასებებში საქართველოს მზარდი ტენდენცია „ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილებისა და გადასახადების გადაუხდელობის აღკვეთის შესახებ შეთანხმება“ ძალაშია 56 ქვეყანასთან.	- ეკონომიკური დიპლომატიის პრიორიტეტად აღიარების მიუხედავად, ამ მიმართულებით გაწეული საქმიანობა ნაკლებად დარის ცნობილი და ჩნდება შთაბეჭდილება, რომ ქვეყნის ეკონომიკური დიპლომატია მეტწილად ბიზნესს ეყრდნობა. ეკონომიკურ დიპლომატიკაში საზღვარგარეთ საქართველოს საპატიო კონსულების არაეფექტიანი გამოყენება; სავაჭრო ატაშეების ინსტიტუტის და სავაჭრო სამრეწველო პალატის შესაძლებლობების ნაკლები ეფექტი; ექსპორტის მზარდაჭერის დახვეწილი მექანიზმების არარსებობა და უსისტემობა; ეკონომიკური დიპლომატიის მხოლოდ მაკროდონეზე განვითარების ორიენტაცია;

შესაძლებლობები	საფრთხეები
- აქტიური თანამშრომლობა სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, როგორც ამ ორგანიზაციების წევრი ქვეყნისა; - საქართველო იღებს ფინანსურ მხარდაჭერას სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებიდან და სტრუქტურებიდან, რომელთა ეფექტიანად გამოყენება შესაძლებელია ასევე ეკონომიკური დიპლომატიის განვითარების მიმართულებითაც; - დიპლომატიების გადამზადება ეკონომიკური დიპლომატიის მიმართულულებით საზღვარგარეთ ან უცხოელი სპეციალისტების მოწვევით; - საზღვარგარეთ ეკონომიკურ დიპლომატიასთან დაკავშირებული მისიების დაფინანსების გაუმჯობესება, მათი სტიმულირების მიზნით; - საქართველო 1999 წლიდან არის ევროპასთან პრეფერენციული სისტემის (GSP) ბენეფიციარი, ხოლო 2006 წლიდან ამ სისტემის მეორე დონის - მდგრადი განვითარებისა და საუკეთესო მმართველობის სპეციალური გეგმის (Special Incentive Arrangement for Sustainable Development and Good Governance (GSP+)) ბენეფიციარი; - საქართველოს თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულება აქვს დადებული გუამის GUAM (Georgia, Azerbaijan and Moldova) ორგანიზაციაში შემავალ ქვეყნებთან; - 2009 წელს მიღებულ იქნა „აშშ-საქართველოს ქარტია სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ“; - 2009 წელს საქართველო გახდა „აღმოსავლეთის პარტნიორობის“ პროგრამის მონაწილე, აგრეთვე ხელი მოაწერა დეკლარაცია „ნაბუქოს“ პროექტზე.	- მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის საფრთხე; - საგარეო ვაჭრობაში ექსპორტის წილის შემცირების ტენდენცია, რაც უარყოფით გავლენას მოახდენს ზრდაზე; - სამუშაო ძალის მიგრაცია საზღვარგარეთ; - საქართველოს მცირე ინტეგრაცია მსოფლიო ეკონომიკაში; - როგორც პატარა ქვეყანას, საქართველოს შეზღუდული რესურსები გააჩნია ეკონომიკური დიპლომატიის განვითარებისათვის; - ქვეყნის ტერიტორიის ნაწილი ოკუპირებულია

- **ტურიზმი და საერთაშორისო სავაჭრო და ფინანსურ ნაკადებზე დამოკიდებულება.** ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემებით, 2018 წელს ვიზიტორთა რაოდენობა საქართველოში 9,8%-ით გაიზარდა და 8 679 544 შეადგინა.¹²⁵ სავაჭრო და ფინანსური ნაკადების ზრდა ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას, მაგრამ ასევე განაპირობებს მზარდ დამოკიდებულებას სავაჭრო პარტნიორ ქვეყნებში მიმდინარე მოვლენებზე

ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის რეალიზების პროცესში საქართველოსთვის, როგორც შეზღუდული რესურსების მქონე პატარა სახელმწიფოსათვის, ფაქტორთა მთელი გამა არის გასათვალისწინებელი. სამართლიანია ბატონ თ.ჯაფარიძის მოსაზრება პატარა სახელმწიფოების შესახებ. ცნობილი დიპლომატი აღნიშნავს: "პატარა სახელმწიფოებისათვის კარგი ისაა, რომ ამ სამყაროში ისინი არასოდეს რჩებიან რაიმე არჩევანის გარეშე, ვინაიდან სწორედ ამ კომპლექსურობის გამო საერთაშორისო ურთიერთობები სავსეა ცვალებადი შესაძლებლობებით. ასეთ პირობებში კი ყოველთვის რჩება სწორი გამოსავლის შანსი. პატარა სახელმწიფოებმა არ უნდა იმოქმედონ როგორც მცირე სახელმწიფოებმა. საქართველოს საგარეო პოლიტიკა დაბალანსებული და გაჯერებული უნდა იყოს რეგიონული და გლობალური კონტექსტით.

დიდი სახელმწიფოების მიერ საქართველო ჯერ კიდევ განიხილება როგორც საკუთარი ინტერესების რეალიზების საშუალება (ინსტრუმენტი) და არა როგორც დამოუკიდებელი მოთამაშე თავის სუვერენული საგარეო პოლიტიკითა და ინტერესებით. კაცობრიობის ისტორიაში არ არსებობს პრეცედენტი რომელიმე პატარა სახელმწიფოს საქმე ვინმეს სხვას გაეკეთებინოს - რაგინდ ძლიერ და კეთილგანწყობილ მეზობელსა თუ პარტნიორს. მუდამ უნდა გვახსოვდეს: არავინ დაიცავს საკუთარი სარგებლის გარეშე ჩვენს ინტერესს. არავინ გააკეთებს ჩვენს მაგივრად ჩვენივე გასაკეთებელ საქმეს".¹²⁶

¹²⁵ Georgian National Tourism Administration. Georgian Tourism in Figures 2018. გვ.4. URL: <https://gnta.ge/statistics/>

¹²⁶ **ჯაფარიძე თ.** საქართველოს საგარეო პოლიტიკა - ნაბიჯები მომავლისკენ. ინტერპრესნიუსი, 17.09.2019. URL: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/564147-sakartvelos-sagareo-politika-nabijebi-momavlisken>

2.3. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატია საქართველოს ტერიტორიულ ერთეულებში

თანამედროვე პირობებში რეგიონები და მუნიციპალიტეტები მათი განვითარების მუდმივად ზრდადი გამოწვევების წინაშე დგანან. ამ გამოწვევებისა და მათთან დაკავშირებული მუნიციპალური ამოცანების გადასაჭრელად საჭიროა ფინანსური და ადამიანური რესურსების გაერთიანება, ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის ცალკეული ელემენტების გამოყენება.

მართალია ეკონომიკურ დიპლომატიასთან დაკავშირებული საკითხები ძირითადად ფედერალური ხელისუფლების დონეზე წყდება, მაგრამ ტერიტორიულ ერთეულებშიც არსებობს განსაზღვრული რესურსი. სამართლიანად აღნიშნავს პროფ. შ.დოლონაძე, რომ ცენტრსა და რეგიონებს შორის ხელისუფლების სწორმა ბალანსმა უნდა უზრუნველყოს არა დაქსაქსულობა, არამედ მონოლითურობა და ურთიერთმხარდაჭერა, ერთიანი სახელმწიფოს შეგნება და ამ პრობლემატიკის გათავისება თითოეული მოქალაქეც მიერ. სახელმწიფო ვალდებულია და პოლიტიკურ ნებაც უნდა გამოავლინოს ადგილობრივი თვითმმართველობითობის რეალურად განხორციელებისათვის. ცხადია, ადგილობრივი მმართველობის განხორციელებისათვის არსებული პოლიტიკური ნება განმტკიცებული უნდა იყოს მკაცრი საკანონმდებლო ბაზით.¹²⁷

კომერციული დიპლომატიის ტერიტორიულ ჭრილში განხილვის კუთხით განსაკუთრებით საყურადღებოა ბელგიის გამოცდილება. აქ 1993 წელს ჩატარებული საკონსტიტუციო რეფორმის მიხედვით ექსპორტისა და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის საკითხები რეგიონების ფლანდრიის, ვალონიის, ბრიუსელის კომპეტენციაში გადავიდა. ინვესტიციებთან დაკავშირებით საზღვარგარეთის ქვეყნებში არსებული ბელგიის დიპლომატიური წარმომადგენლობები პირდაპირ უკავშირდებიან რეგიონებს. ფედერალური მთავრობის მიერ შექმნილია საგარეო ურთიერთობების საკოორდინაციო კომიტეტი, რომელსაც მორიგეობით რეგიონების

127 დოლონაძე შ., ხელისუფლება და ძალაუფლება თანამედროვე საქართველოში. თურნ. „ხელისუფლება და საზოგადოება“, N2 (26), 2013. ტ.2. გვ. 22. URL: http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/187062/1/Xelisufleba_Da_Sazogadoeba_2013_N2%2826%29_T.2%202.pdf

წარმომადგენლები ხელმძღვანელობენ. რეგიონული სუბიექტები, როგორც წესი, აფუძნებენ საკუთარ საექსპორტო სააგენტოებს. მათ საზღვარგარეთის ქვეყნებში ჰყავთ ეკონომიკური და სავაჭრო ატაშეთა ქსელი.¹²⁸

ქვეყნის საგარეო-ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელოვანი პრიორიტეტია ქართულ ბაზარზე უცხოური კომპანიების აქტიური შემოსვლა, ასევე ქართული კომპანიებისათვის საერთაშორისო ბაზრებზე წარმატებული ფუნქციონირების ხელშეწყობა. საზღვარგარეთ საქართველოს ეკონომიკური ხასიათის საკითხების დამუშავებას ახორციელებს დიპლომატიურ მისიაში არსებული ეკონომიკური სამსახური, რომლის ძირითადი მიზანია საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის ფარგლებში გასატარებელ ღონისძიებათა ხელშეწყობა ადგილსამყოფელ ქვეყნებში. სამსახურს ხელმძღვანელობს დიპლომატიურ თანამდებობაზე დანიშნული პირი - ეკონომიკურ საკითხებზე პასუხისმგებელი პირი, რომლის თანამდებობა განისაზღვრება მრჩეველის დონით.¹²⁹ საქართველოს ცალკეული მსხვილი მუნიციპალიტეტების (ქუთაისი, ბათუმი, ფოთი, რუსთავი) დონეზე ამ საქმიანობას ახორციელებენ საგარეო ურთიერთობათა სამსახურები ან/და კონკრეტული სამსახურების განყოფილებები.

ბოლო წლებში საქართველოში ამ კუთხით გარკვეული გამოცდილება დაგროვდა. განვიხილოთ საქართველოს რამდენიმე რეგიონსა და მუნიციპალიტეტში ამ მიმართულებით განხორციელებული სამუშაოები.

იმერეთის რეგიონი

ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული „იმერეთის მხარე“ შეიქმნა 1995 წელს, საქართველოს სახელმწიფო მეთაურის ბრძანებულებით (N18, 26.01). იმერეთის რეგიონი ცდილობს აქტიურად ჩაერთოს საგარეო-ეკონომიკურ ურთიერთობებში და ამ მიმართულებით გარკვეული გამოცდილებაც დაგროვდა, თუმცა რეგიონი,

¹²⁸ **რუსაბე ნ.** დიპლომატია და პროტოკოლი (ქეისების კრებული). აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 2019, გვ. 132. URL: https://www.researchgate.net/publication/331865801_diplomacia_da_protokoli_keisebis_krebuli

¹²⁹ **ყოფშიძე მ.** საქართველოს საერთაშორისო ეკონომიკური დიპლომატია. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. 2014, გვ. 29. URL: http://www.mfa.gov.ge/getattachment/SideBarMenu/LearningCenter/A5_GEO_2.pdf.aspx

ჩვენი აზრით, არასაკმარისად იყენებს ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის რესურსს.

ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის განხორციელებაში საქართველოს რეგიონებისათვის ყველაზე დიდ როლს ასრულებს ევროპის რეგიონთა ასამბლეა (ერა). იგი არის ყველაზე დიდი დამოუკიდებელი რეგიონული ხელისუფლების ქსელი მთელ ევროპაში, რომელიც აერთიანებს 100-მდე რეგიონს 35 ქვეყნიდან და 15 რეგიონულ ორგანიზაციას. ერა დაარსდა 1985 წელს და არის რეგიონთაშორისი თანამშრომლობის ფორუმი და ევროპის მასშტაბით რეგიონული ინტერესების ლობისტი, კერძოდ, ERA იყო ევროპისა და ევროკავშირის მრჩეველთა სათათბიროს შექმნის ინიციატორი.

ერა-ს პოლიტიკის მიმართულებებს ხელმძღვანელობს აღმასრულებელი საბჭო და ბიურო, რომელიც შედგება სხვადასხვა ქვეყნების რეგიონების ხელმძღვანელებისაგან და სხვა მაღალი რანგის პოლიტიკოსებისაგან. პოლიტიკას ახორციელებს 3 სამუშაო კომიტეტი, რომელსაც ხელმძღვანელობს პოლიტიკოსები სხვადასხვა რეგიონებიდან და კოორდინირებას უწევს ერა-ს გენერალური სამდივნო სტრასბურგსა და ბრიუსელში.

- I კომიტეტი - ეკონომიკისა და რეგიონალური განვითარებისათვის;

II კომიტეტი - სოციალური პოლიტიკისა და საზოგადოებრივი ჯანდაცვისათვის;

III კომიტეტი - კულტურის, განათლებისა და ახალგაზრდობისათვის.

ერა-ს მიზნებია: მოცემულ სფეროებში პოლიტიკის ინოვაციებისთვის ორმხრივი სასწავლო სივრცის შექმნა, გამოცდილების გაცვლის ხელშეწყობა, ცუდი და კარგი პრაქტიკის გაზიარება, ცოდნის გაღრმავება ორგანიზაციის ფარგლებში და რეგიონებში. კომიტეტები ხელს უწყობს სხვადასხვა თანამშრომლობის ინიციატივებს, რომლებიც ხელს უწყობენ კარგი პრაქტიკის გაცვლას რეგიონული პროექტების ან ადვოკატირების ინიციატივების განვითარებაში.

იმერეთის რეგიონი 1998 წლიდან ერა-ს წევრია. საქართველოს მხრიდან ერას წევრებია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა და გუ-

რია. იმერეთის რეგიონი დამეგობრებულია მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის 7 რეგიონთან (იხ. დანართი 5).

ცხრილი 2.9

**იმერეთის SWOT ანალიზი ეკონომიკური
დიპლომატიის კრილში**

ბლიერი	სუსტი
- საერთაშორისო ბიზნეს-კონფერენციების და ფესტივალების ჩატარების გამოცდილება; - მრავალფეროვანი ბუნებრივი რესურსები ინვესტორთა და საინტერესებლად; - იმერეთის ევროპის რეგიონთა ასამბლეის წევრობა 1998 წლიდან; - საერთაშორისო აეროპორტის არსებობა, საიდანაც ფრენები ხორციელდება 19 ქვეყნის 41 ქალაქიდან; - სიახლოვე საზღვაო პორტებთან.	- რეგიონის განვითარების სტრატეგია მომძველებულია და საჭიროებს განახლებას (ეყრდნობა 2013 წლის სტატისტიკას); - რეგიონს არ გააჩნია ბრენდინგის სტრატეგია; - რეგიონს არასაკმარისი ცნობადობა გააჩნია; - სუსტად განვითარებულია კომერციული და ბიზნეს ინფრასტრუქტურა; - რეგიონის საწარმოებში არსებული საწარმო-ტექნიკური ბაზა და ტექნოლოგიები მომძველებულია; - რეგიონის ადმინისტრაციის უფლებამოსილებები შეზღუდულია.

შესაძლებლობები	საფრთხეები
- დამეგობრებულ რეგიონებთან კომერციული დიპლომატიის გაღრმავება; - რეგიონის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან რეგიონის ადმინისტრაციის მჭიდრო ურთიერთობა; - ევროკავშირის ასოცირების ხელშეკრულების გათვალისწინებული ვალდებულებების შესასრულებლად მხარდამჭერი აქტივობები; - ევროპის რეგიონთა ასამბლეასთან ეკონომიკური/კომერციული დიპლომატიის კუთხით ურთიერთობის გაღრმავება	- უთანაბრობა/ასიმეტრია ქვეყნის რეგიონულ განვითარებაში; - მოსახლეობის რიცხოვნობის მკვეთი შემცირება; - კვალიფიციური მუშახელის მასობრივი მიგრაცია; - საერთაშორისო სტანდარტებისადმი რიგი დარგების მოუმზადებლობა.

განსაზღვრული პერიოდულობით იმართება ვიზიტები ერა-ში. პოზიტივები, რომლებიც შეიძლება ერა-მ მოუტანოს იმერეთს შემდეგია:

ინფრასტრუქტურული, სოფლის მეურნეობის, ბიზნეს და ტურისტული პროექტებისათვის ინვესტორების მოძიება;

რეგიონის ცნობადობის ამაღლება;

საგანმანათლებლო, ჯანდაცვის და გარემოს დაცვის სფეროებში თანამედროვე ევროპული გამოცდილებისა და პრაქტიკის გაზიარების დანერგვა;

ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების ახალი შესაძლებლობების ეფექტურად გამოყენებას.

2019 წლის მარტში ჩვენს მიერ ჩატარდა იმერეთის ექსპორტი-ორთა გამოკითხვა. სულ გამოკითხა 50 ექსპორტიორი სამეწარმეო სუბიექტი. მათგან მსხვილია 15 (გამოკითხულთა 30 %), საშუალო 18 (36,7 %), ხოლო მცირე 16 (33,3 %). საქართველოში მსხვილად ითვლება კომპანია, რომელშიც დასაქმებულთა რაოდენობა აღემატება 249 კაცს ან საშუალოწლიური ბრუნვის მოცულობა 60 მლნ ლარს; საშუალოდ, შესაბამისად - 50-დან 250 კაცამდე, ბრუნვის მოცულობა 12-60 მლნ ლარი; მცირეა, სადაც დასაქმებულთა რაოდენობა არ აღემატება 50-ს, ხოლო ბრუნვის მოცულობა არ აღემატება 12 მლნ. ლარს (2019 წელს ლარის საშუალოწლიური კურსი დოლარის მიმართ არის 0,3549 \$).

საექსპორტო (საერთაშორისო ხარისხის შესაბამისობაში მოყვანილი) პროდუქციიდან აღსანიშნავია: ტექსტილი, ფეხსაცმელი, მცენარეული ნედლეულის გადამუშავებით მიღებული პროდუქცია (სანელებლები, ჩირი, დაფნა, ჩაი), თხილი, თაფლი, საყოფაცხოვრებო მოხმარების ნივთები და ჯაგრისები. ადგილობრივი პროდუქციის ექსპორტი მსოფლიოს ოც ქვეყანაში ხორციელდება. მათი დიდი ნაწილი (34 სუბიექტი, გამოკითხულთა 68%) შედარებით გამოცდილია და 5 წელზე მეტია ეწევა ექსპორტთან დაკავშირებულ საქმიანობას.

შედარებით გამოუცდელი, რომელიც 1 წელზე ნაკლები პერიოდის განმავლობაში ეწევა საექსპორტო საქმიანობას, მხოლოდ 5 აღმოჩნდა. დანარჩენი 11 სუბიექტი კი 1-დან 5 წლამდე მოღვაწეობს საექსპორტო ბაზრებზე. კითხვარით შევეცადეთ გამოგვევლინა 3 ყველაზე სასურველი მხარდაჭერა, რომლის გაძლიერებას/დანერგვას ამ ეტაპზე ისურვებდნენ ექსპორტიორები. ასეთი აღმოჩნდა: კომპანიის მხარდაჭერა საგამოფენო ღონისძიებებში; პოტენციურ პარტნიორთა მოძიებაში მხარდაჭერა; წინასაექსპორტო დაკრედიტების წახალისება. ნიშანდობლივია, რომ სახელმწიფო ბიუჯეტიდან და სხვა ფონდებიდან მხარდაჭერის გაფართოებას ექსპორტიორებისათვის შედარებით ნაკლებპრიორიტეტულია – ეს სურვილი მხოლოდ 6 ერთეულის მიერ დასახელდა.

საინტერესო შედეგები მივიღეთ საექსპორტო საქმიანობაში ხელშემშლელი ფაქტორების ანალიზით (თითოეული საწარმო ირჩევ-

და 3 ფაქტორს). ამ ნაწილში, გამოკითხულთა აზრით, ყველაზე მეტ წინააღმდეგობას ქმნის საზღვარგარეთის ქვეყნებში საქართველოს შესახებ ინფორმაციის ნაკლებობა. შედარებით უმნიშვნელოა საგადასახადო და საბაჟო ბარიერები. სასიამოვნოა, რომ არც ერთი ექსპორტიორი არ აფიქსირებს საბანკო გადარიცხვებს (ოპერაციებს) საქმიანობის ხელშემშლელ ბარიერად. ეკონომიკური სუბიექტები გამოყოფენ ასევე 4 სახის დამატებით ხელშემშლელ ფაქტორს (ლოჯისტიკა, ბრენდის რეკლამირება, კვალიფიციური კადრები, ნედლეულის სიმცირე). ექსპორტის გეოგრაფიული არეალი მრავალფეროვანია, თუმცა დსთ-ზე და ევროკავშირზე მოდის მთელი ექსპორტის 74% (იხ.ნახ.2). აზიის რეგიონზე კი ამ საწარმოებს 14%-ანი სეგმენტი უჭირავთ. გამოკითხულთაგან ექსპორტის არეალის გაფართოებას გეგმავს 36 საწარმო (გამოკითხულთა 72%).

ექსპორტის სახელმწიფო მხარდაჭერის შეფასება 5 ბალიანი შკალით ასე განაწილდა: ყველაზე პოპულარული შეფასება იყო „4“, რომელიც დააფიქსირა 25 საწარმომ (ექსპორტიორთა 50 %). ყველაზე დაბალი შეფასება - „1“ დააფიქსირა მხოლოდ ხუთმა ექსპორტიორმა, ხოლო ყველაზე მაღალი - „5“, რვა ექსპორტიორმა (16 %).

ქუთაისის მუნიციპალიტეტი

ქუთაისი 3500 წლის ისტორიით, მსოფლიოს უძველესი ქალაქების ათეულში შედის, რომელიც დღესაც ვითარდება. ქუთაისი მდებარეობს დასავლეთ საქართველოს ცენტრალურ ნაწილში და წარმოადგენს იმერეთის რეგიონის ადმინისტრაციულ ცენტრს. სიდიდის მიხედვით ის საქართველოს რიგით მეორე ქალაქია, დედაქალაქის შემდეგ და მისი ფართობი 70 კვ.კმ-ია. ქალაქის განაშენიანებული კვარტლები ჩრდილოეთიდან სამხრეთისაკენ გრძელდება 7,9 კმ-ზე, ხოლო აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ 10 კმ-ზე. ქალაქის პირველადი საგზაო ქსელის სიგრძეა 231.3 კმ. ქუთაისი საქართველოს ყველა სტრატეგიულ ადგილთან საგზაო ქსელის მეშვეობითაა დაკავშირებული. მანძილი ბათუმის პორტამდე - 139 კმ, ხოლო ფოთის პორტამდე - 105 კმ-ია.

ქუთაისის მოსახლეობა 147.2 ათასი კაცია. ქალაქის მაცხოვრებლების 56% შრომისუნარიანია, რომლის 43 % ქალია. 2014 წლის

მდგომარეობით ქუთაისიდან ემიგრირებულად ფიქსირდება 52,4 ათასი კაცი.¹³⁰

ქუთაისი თავისი გეოგრაფიული მდებარეობით მიმზიდველ პირობებს ქმნის მრავალმხრივი განვითარებისათვის. ქუთაისი მდებარეობს მიწისძვრების, მეწყერებისა და სხვა ბუნებრივი კატასტროფების დაბალი რისკის ზონაში და გარშემოტყმულია ბუნებრივი რესურსებით მდიდარი ტერიტორიებით. ქალაქი განსაკუთრებით მდიდარია კულტურული და ისტორიული მემკვიდრეობით, ასევე ცნობილია თავისი გასტრონომიითა და სტუმართმოყვარეობით.

ქუთაისის მიმზიდველობას ზრდის იმერეთის რეგიონში მდებარე ორმოცდაათზე მეტი ისტორიული და სამკურნალო-რეკრეაციული დანიშნულების ადგილებთან სიახლოვე. განსაკუთრებული როლი აქვს დავით აღმაშენებლის სახელობის ქუთაისის საერთაშორისო აეროპორტს, საიდანაც ფრენები ხორციელდება ევროპის 19 ქვეყნის 41 ქალაქში. ასევე შიდა ფრენა მესტიის მიმართულებით. ყოველწლიურად მზარდია ფრენის მიმართულებების რაოდენობა.

ქუთაისი ფაქტობრივად ასრულებს დასავლეთ საქართველოში ვაჭრობის, მომსახურების, განათლების, ტურიზმის, ლოჯისტიკის, ჯანდაცვის ჰაბის ფუნქციას.

ქუთაისში შექმნილია ორი თავისუფალი ინდუსტრიული ზონა რომელთა ტერიტორიების 60%-მდე დატვირთულია და არასრული დატვირთვით ოპერირებენ სხვადასხვა პროფილის ბიზნეს კომპანიები. დაწესებული შეღავათიანი საგადასახადო სისტემა და მომხიბვლელი პირობები საინვესტიციო მიმზიდველობას კიდევ უფრო ზრდის.

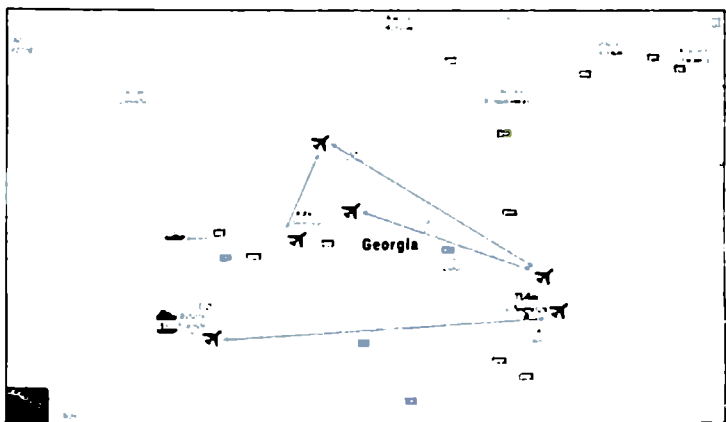
საქართველოში არსებული საერთაშორისო შეთანხმებები და თავისუფალი სავაჭრო ხელშეკრულებები მნიშვნელოვან სტიმულს აძლევს როგორც პოტენციურ ინვესტორებს, ასევე ადგილობრივ მწარმოებლებს. ქუთაისში წარმოებული პროდუქციიდან საერთაშორისო ხარისხის შესაბამისობაშია 17 დასახელების ადგილობრივი პროდუქცია (ჩირი, დაფნა, თხილი, მწვანელი, ჩაი, თაფლი, საკმაზ-სანელებლები, ტექსტილი, პლასტმასის, რეზინის და თუჯის ნაკვე-

¹³⁰ ქუთაისის განვითარების სტრატეგია 2021. URL:<https://maisne.gov.ge/ka/document/view/3384714?publication=0>

თობები, ჯაგრისები და საყოფაცხოვრებო ნივთები, ხის ნაკეთობები და ავეჯი, სამკურნალო მცენარეები, ფაფა ბურღლელული და სიმინდის ფქვილი, ღვინო, საკონსერვო პროდუქცია, გრანიტის ქვა), ექსპორტზე გადაიტვირთება მსოფლიოს 15 ქვეყანაში.

სურათი 2

შიგა ფრენები ქუთაისიდან

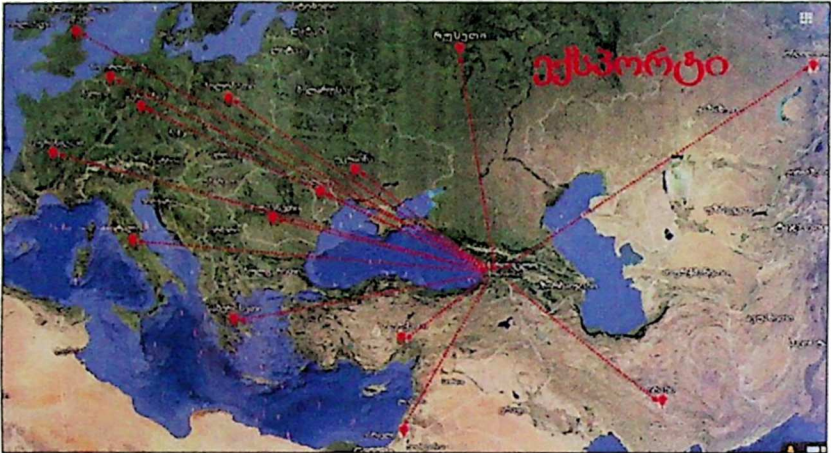

სურათი 3.

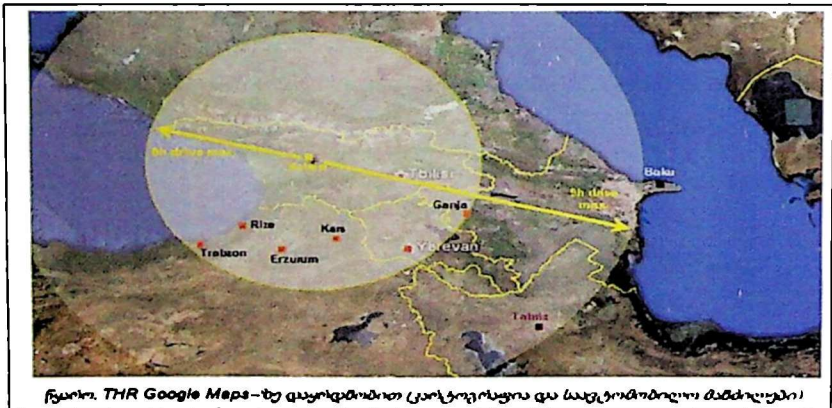
საერთაშორისო ფრენები ქუთაისიდან

საექსპორტო პროდუქციის გეოგრაფიული არეალი ქუთაისიდან

ქალაქები 5 საათის და 9 საათის სამგზავრო მანძილის დაშორებით, რომლებიც შეიძლება იქნენ სამიზნე ბაზრებად

ქუთაისი დამეგობრებულია მსოფლიოს 18 ქვეყანის 29 ქალაქთან (იხ. დანართი 1). ტერიტორიულ ჭრილში ეკონომიკური და კულ-

ტურული დიპლომატიის საუკეთესო მაგალითია 1996 წლის 22-28 მაისს გამართული ქუთაისის დღეები პარიზში. ეს იყო რეგიონის ერთ-ერთი პირველი გასვლა საქართველოს საზღვრებს გარეთ, საქმიანი კონტაქტების დამყარების სურვილით. ცალკეულ ბიზნესმენებს და საწარმოთა დირექტორებს საქმიანი მოლაპარაკებები ქონდათ ფრანგული ფირმების ხელმძღვანელებთან. მოეწყო შეხვედრა ფინანსთა სამინისტროში.¹³¹

ქუთაისისთვის გამორჩეულად მვირფასია ნიუპორტთან მეგობრობა. ევროპული ოჯახის ნამდვილი წევრობაც უძველესი ქართული ქალაქისთვის ნიუპორტთან მეგობრობით განახლდა და ეს ურთიერთობა თითქმის სამ ათეულ წელს ითვლის.

დამეგობრებული ქალაქები ჩართულია ქუთაისის ყოველწლიურ საერთაშორისო და ადგილობრივი მნიშვნელობის ფორუმებში, ღონისძიებებში. ხშირია დელეგაციების ურთიერთვიზიტები, კულტურულ-ეკონომიკურ და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებზე სტრატეგიული პარტნიორობის ფარგლებში. დამეგობრებულ ქალაქებთან ურთიერთობა მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ქუთაისის ცნობადობის ზრდას და საინვესტიციო პოტენციალის წარმოჩენას საერთაშორისო არენაზე. მნიშვნელოვანია დამეგობრებულ ქალაქებთან არსებული რესურსების ეფექტურად გამოყენება ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარებისათვის.

საშუალოვადიან პერესპექტივაში ინვესტირების ზრდა დამოკიდებული იქნება სისტემურ ხელისშემშლელ ფაქტორებთან გამკლავებაზე.

ადგილობრივი თვითმმართველობა პრიორიტეტად მიიჩნევს იმ სისტემური ბარიერების მოხსნას, რომელიც მის კომპეტენციაშია და დაძლევადა ქალაქის რესურსებით: ა) სივრცითი განვითარების და მიწათსარგებლობის გეგმის დასრულება, აქტივების (მიწა და შენობა-ნაგებობები) აღწერა, სისტემატიზაცია და ელექტრონული სერვისების დანერგვა დაინტერესებულ პირთათვის დისტანციურად ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად; ბ) ქალაქის ტურისტული ინდუსტრიის განვითარების ხელშეწყობა, რომელიც უზრუნველყოფს საჭირო ცოდნისა და გამოცდილების არსებობას, ახალი ტურისტული ატრაქციებისა და პროდუქტების შექმნას მეზობელ

131 გაზ. „იმერეთის მოამბე“, 4.06.1996. გვ.3

6. ქალაქ ქუთაისის მუნიციპალიტეტის კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაციის კონცეფცია;

7. ქალაქ ქუთაისისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის კონკურენტუნარიანობის შეფასება (2019 წ.);

8. იმერეთში (საქართველო) ტურიზმის განვითარების მარკეტინგული სტრატეგია. მარკეტინგული გეგმა - საბოლოო ანგარიში. ბარსელონა/თბილისი, 2012.

საკითხის შესწავლამ ცხადყო, რომ კომერციული დიპლომატიის გაღრმავების კუთხით ქალაქის მუნიციპალიტეტი პერიოდულად შემდეგ ღონისძიებებს მიმართავს:

დამეგობრებულ ქალაქებთან ურთიერთობა;

პარტნიორ ქალაქებთან ურთიერთობა;

საერთაშორისო ბიზნეს-ფორუმების მოწყობა;

ყოველწლიურად საქმიანობის სხვადასხვა მიმართულებით/ნომინაციით საუკეთესო მეწარმეთა გამოვლენა;

საქმიანი ვიზიტები საზღვარგარეთ;

საერთაშორისო ფონდების მოძიება;

საერთაშორისო პროექტებში ქუთაისის მონაწილეობის ხელშეწყობა;

გამოფენების მოწყობა საზღვარგარეთ.¹³²

ჩვენი აზრით, კომერციული დიპლომატიის გაუმჯობესებას ქუთაისის მუნიციპალიტეტის დონეზე მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ივენთეკონომიკის განვითარება და წინწაწევა. გამოცდილებამ ხელისუფლებასაც და ბიზნესელიტასაც უჩვენა, რომ თუ განსაკუთრებული მოვლენები ქალაქში არ ხდება, საჭიროა მათი ხელშეწყობა და ორგანიზება.

¹³² Chikhladze N., Rusadze N., Opportunities for the use of commercial diplomacy in municipalities (using the example of kutaisi city). Ovidius University Annals, Series Economic Sciences. 2019, Vol. 19 Issue 1, p 67-75. URL: <http://stec.univ-ovidius.ro/html/anale/RO/wp-content/uploads/2019/08/Full-Vol.-XIX-Issue-1-1.pdf>

**ქუთაისის მუნიციპალიტეტის SWOT ანალიზი ეკონომიკური
დიპლომატიის კრილში**

ძლიერი	სუსტი
- ხელსაყრელი მაკროეკონომიკური გარემო ინვესტორთათვის; - ქუთაისი დამეგობრებულია 29 ქალაქთან; - რეგიონებში/მუნიციპალიტეტებში ბიზნესფორუმების ჩატარების გამოცდილება; - ევროკავშირის ინიციატივის „მერები ეკონომიკური ზრდისათვის“ (M4EG) ფარგლებში შემუშავებულია რამდენიმე მუნიციპალიტეტის (მ.შ. ქუთაისის) ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების გეგმა (LEDP); - ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელ სატრანსპორტო დერეფანთან სიახლოვე; - ორი თავისუფალი ინდუსტრიული ზონის არსებობა; - ადგილობრივი პროდუქციის ექსპორტი მსოფლიოს ოცამდე ქვეყანაში ხორციელდება;	- რეგიონული განვითარების სტრატეგიებთან არ არის ადაპტირებული ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების ახალი გეგმები; - გენერალური განვითარების გეგმის არქონა; - ქალაქის არასაკმარისი ცნობადობა; - მომსახურების სფეროს დაბალი ხარისხი; - არასაკმარისად განვითარებული ადგილობრივი ინფრასტრუქტურა; - ინოვაციების და ახალი ტექნოლოგიების სიმცირე; - მწევანე ეკონომიკის სუსტი ტენდენციები; - არ არის შემუშავებული ქალაქის ბრენდირების კონცეფცია;
შესაძლებლობები	საფრთხეები
- საუნივერსიტეტო ქალაქად ჩამოყალიბება დაგეგმილი საერთაშორისო უნივერსიტეტის ამოქმედებით; - ლოჯისტიკური ცენტრის შექმნა ქუთაისის საერთაშორისო აეროპორტის გაფართოებით; - ტურიზმის განვითარება.	- უთანაბრობა/ასიმეტრია ქვეყნის მუნიციპალურ განვითარებაში; - მიგრაციული პროცესები; - დემოგრაფიული მდგომარეობის გაუარესება; - საზოგადოების მხრიდან ცვლილებებზე უნდობლობა ან/და გაუმართლებელი მოლოდინი;

ქ. ქუთაისის სათვის ივენთ ეკონომიკის ძირითად ჯგუფს მოიცავს შემდეგი ღონისძიებები და მოვლენები:

ქალაქის ტრადიციული დღესასწაულები ყოველი წლის ორ მაისს „მაისის ქუთაისი“;

ბიზნეს კონფერენცია/ფორუმი ყოველი წლის შემოდგომაზე;

იმერეთის ღვინის ფესტივალი;

თეატრალური ფესტივალები;

საოპერო მუსიკის ფესტივალები;

წმინდა ადგილების მოლოცვა.

ბაღდათის მუნიციპალიტეტი

ბაღდათის მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი თვითმმართველობა საგარეო ურთიერთობების მიმართულებით აქტიურად და ნაყოფიერად მუშაობს. მუნიციპალიტეტი 2017 წლის აპრილში დაუმეგობრდა ქალაქ ლისომიცეს (პოლონეთი, ველიკოპოლსკის რეგიონი). მემორანდუმი ითვალისწინებს სოციალურ-ეკონომიკური სფეროების საჯარო და არასაჯარო ორგანიზაციებისა და ასოციაციების თანამშრომლობას, კულტურული, სპორტული და საგანმანათლებლო დაწესებულებების, სკოლების ურთიერთობას, სხვადასხვა სფეროში გამოცდილების და ცოდნის გაზიარებას, ღონისძიებებში ერთობლივ მონაწილეობას; საუკეთესო პრაქტიკის გაზიარებას, სივრცით დაგეგმარებაში და სოფლის მეურნეობის მიმართულებით; გაცვლით პროგრამებში მონაწილეობას.

გაცვლითი პროგრამის ფარგლებში დამეგობრებულ ქალაქთან 2018 წელს 14 პირი იმყოფებოდა პოლონეთში, პოლონური მხარის პატრონაჟით, ხოლო 2019 წლის ივნისში 15 პირის მონაწილეობით პოლონური დელეგაცია იმყოფებოდა ბაღდათში. ეს იყო ახალგაზრდული ჯგუფების ვიზიტი, გამოცდილების გაზიარებითა და ქალაქების კულტურულიო მემკვიდრეობის გაცნობით.

2020 წლის დასაწყისში დაგეგმილია პოლონეთის ორ ქალაქთან - კოსციანთან და კოსტრჟინთან ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმის გაფორმება. ამ ქალაქებთან ჩამოყალიბებულია გარკვეული ურთიერთთანამშრომლობა, კერძოდ:

ქალქ კოსტრჟინის მერი ბატონი ანჟეი ლუდვიკ კუნტი და ევროინტეგრაციის ოფისის ხელმძღვანელი ქალბატონი აგნიესკა ჟურავსკა ტატალა 5 დღის განმავლობაში იმყოფებოდნენ ბაღდათის მუნიციპალიტეტში ევროკავშირის ინიციატივის „მერები ეკონომიკური ზრდისთვის“ სამდივნოს პერსონალთა გაცვლის პროგრამის ხელშეწყობით;

პოლონელი პრაქტიკოსები 4 დღის განმავლობაში მუშაობდნენ ბაღდათის მერთან და სამუშაო ჯგუფის წევრებთან, რომლებიც შეიქმნა თანამშრომლების გაცვლის პროგრამისთვის;

მათი 16 წლიანი გამოცდილების გაზიარება, ევროპული სტანდარტების გაცნობა, პირდაპირი ჩართვა და მათი მხრიდან კონსულტაციები ძალიან მნიშვნელოვანი იყო სამუშაო ჯგუფის წევრების ცნობიერების ამაღლების საქმეში.

სამუშაო ჯგუფის წევრებს საშუალება ჰქონდათ გაცნობოდნენ წარმატებულ ევროპულ პრაქტიკას, მასობრივი ღონისძიებების ეფექტური განხორციელებისა და საერთაშორისო ფესტივალების საკვანძო საკითხების შესახებ მიეღოთ პრაქტიკოსების გამოცდილების გაზიარება. ფესტივალის დაგეგმვის პროცესში მიიღეს ექსპერტული რჩევები. განისაზღვრა ფესტივალის დრო და ადგილი და შეირჩა ფესტივალის სახელი, სლოგანი. ასევე გაიწერა ფესტივალის გრაფიკი. საბოლოოდ შეიქმნა ფესტივალის კონცეფცია - „მომადი ბაღდათში, ხელი შეუწყვე ქალაქს განვითარების ახალ გზაზე“. ფესტივალი 2019 წელს დაარსდა და მომავალში ყოველწლიურად ჩატარდება.

სამუშაო ჯგუფმა, პოლონელი ექსპერტების დახმარებით, გაანალიზა და დაგეგმა, როგორც კერძო სექტორის მონაწილეობა ფესტივალის განხორციელებაში, ასევე ფესტივალზე ტურისტების მოზიდვის მექანიზმები.

„ღვინის არტ ფესტივალი ბაღდათი 2019“-ზე ტურისტების მოზიდვის მხარდასაჭერად, პოლონელმა კოლეგებმა შეადგინეს გეგმები თავიანთი კონკრეტული ქმედებებისთვის. მუნიციპალიტეტი აქტიურად მუშაობს მუნიციპალიტეტის ცნობადობის ზრდის მიმართულებით. ამას მიუთითებს ბოლო 3 წლის განმავლობაში 5

საერთაშორისო ფესტივალსა და გამოფენა-ბაზრობაში მონაწილეობა, რომელთა შორის აღსანიშნავია:

- საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროსთან და ტურიზმის ეროვნულმა ადმინისტრაციასთან ერთად ბაღდათის მუნიციპალიტეტმა კიევში საერთაშორისო ტურისტულ გამოფენა-ბაზრობაში UITT 2017 მიიღო მონაწილეობა. 3 დღის განმავლობაში საქართველოს სტენდთან გამოფენის სტუმრებს საშუალება ჰქონდათ გაცნობოდნენ ენახათ მუნიციპალიტეტის ტურისტული რუკა, გაცნობოდნენ ტურისტული ობიექტების შესახებ ინფორმაციას. გამოფენის სტუმრებისთვის მოეწყო ღვინისა და ადგილობრივი წარმოებული პროდუქციის დეგუსტაცია. UITT 2017-ის ვიზიტორები განსაკუთრებულად დაინტერესდნენ კურორტ საირმით, სათავგადასავლო ტურიზმით და ღვინით. უკრაინის საერთაშორისო ტურისტულ გამოფენაზე მსოფლიოს 28 სახელმწიფოდან 200-ზე მეტი ტურისტული კომპანია იყო წარმოდგენილი. გამოფენას 15 ათასზე მეტი სტუმარი ეწვია;

- ბაღდათის მუნიციპალიტეტმა ბერლინში აგრარული მიმართულებით უმსხვილეს საერთაშორისო გამოფენა „მწვანე კვირეული 2018“-ში (Grüne Woche 2018) მიიღო მონაწილეობა. ბერლინის საერთაშორისო გამოფენა სოფლის მეურნეობის მიმართულებით მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე მასშტაბური და პრესტიჟულია. აღნიშნული გამოფენა უკვე 83 წელია ყოველწლიურად იმართება. ამ გამოფენაში სხვადასხვა ქვეყნის 1600-ზე მეტი კომპანია მონაწილეობდა, რომლებიც 100 000-ზე მეტ სხვადასხვა დასახელების სასურსათო პროდუქციას წარუდგენს მომხმარებელს. გამოფენის ვიზიტორთა რაოდენობა ყოველწლიურად 400 000 -ზე მეტს აღწევს.

- ბაღდათის მუნიციპალიტეტმა ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს, ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ხელშეწყობით ესპანეთში, მადრიდის საერთაშორისო ტურისტულ გამოფენაზე “FITUR 2019” მიიღო მონაწილეობა. 5 დღის განმავლობაში, საქართველოს სტენდთან, გამოფენის ვიზიტორებს საშუალება ჰქონდათ გაცნობოდნენ ქვეყნის ტურისტული პოტენციალის ამსახველ ვიდეო რგოლებს, ვირტუალური რეალობის სათვალეების VR-ის მეშვეობით კი ვირტუალურად ემოგზაურათ საქართვე-

ლოს სხვადასხვა კუთხეში. გამოფენის სტუმრებისთვის გაიმართა ბალდათური ღვინის დეგუსტაციაც. მადრიდის საერთაშორისო ტურისტულ გამოფენა მსოფლიოში ერთ-ერთი უდიდესია. გამოფენაზე 165 ქვეყნიდან 10 ათასზე მეტი ტურისტული კომპანია იყო წარმოდგენილი, ხოლო ვიზიტორთა რიცხვმა 140 ათასს გადააჭარბა.

2017 წლიდან მუნიციპალიტეტი კურორტ საირმის სახით არის ევროპის ისტორიული თერმული ქალაქების ასოციაციის წევრი (საწევრო გადასახადის ნაწილი ფინანსდება მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტიდან) მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარე 2019 წელს იმყოფებოდა საბერძნეთში ასოციაციის გენერალურ ასამბლეაზე.

2017 წლის ნოემბრიდან მუნიციპალიტეტი შეურთდა ევროკავშირის ინიციატივას "მერები ეკონომიკური ზრდისთვის". ამ ღონისძიების ფარგლებში მიზნად დაისახა დასავლეთ ევროპის ქვეყნების გამოცდილების გაზიარება, კერძო და სამოქალაქო სექტორთან აქტიური თანამშრომლობა, მომავალი ქმედებების ერთობლივი დაგეგმვა, მუნიციპალიტეტის ეკონომიკურ ზრდის ხელშეწყობა და სამუშაო ადგილების შექმნა, ასევე, 1 წლის განმავლობაში ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების გეგმის შემუშავება.

2018 წელს ევროკავშირის ინიციატივის სამდივნოს ტექნიკური დახმარებით, მათ მიერ მოწოდებული მეთოდოლოგიის შესაბამისად, ადგილობრივი ეკონომიკური აქტიორების პარტნიორობით შემუშავებული იქნა „ბალდათის მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების გეგმა (LEDP)" ადგილობრივი ხელისუფლების, ბიზნეს სექტორის, არასამთავრობო ორგანიზაციების თანაბარი ჩართულობით. გეგმა ეფუძნება საუკეთესო ევროპულ პრაქტიკას და მიდგომებს, მიმართულია კერძო სექტორის ზრდისაკენ, რათა საბოლოო ჯამში ხელი შეეწყოს ადგილობრივ განვითარებასა და დასაქმებას.

შემუშავებული ბალდათის მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარების გეგმის პროექტი მსოფლიო ბანკს და ევროკავშირის ექსპერტების მიერ შეფასდა უმაღლესი ქულით გამოცხადდა ინიციატივის ფარგლებში წარდგენილ გეგმებში საუკეთესოდ და სარეკომენდაციოდ გადაეცათ აღმოსავლეთ პარტნიო-

რობის ქვეყნების მუნიციპალიტეტებს.

ინიციატივის სამდივნოს ხელშეწყობით მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლებმა მონაწილეობა მიიღეს ქვეყნის გარეთ გამართულ მაღალი დონის ფორუმებში, კონფერენციებში და თემატური ჯგუფების შეხვედრებში (სასწავლო ვიზიტში ნიდერლანდებში, თემატური ჯგუფების შეხვედრებში უკრაინაში (ლვოვი), მოლდოვაში (გაგაუზია), საერთაშორისო ფორუმი უკრაინა-კიევი, ლიეტუვა-ვილნიუსი). 2019 წლის ბოლოდან მუნიციპალიტეტი მიუერთდა ასევე ევროკავშირის ინიციატივას „მერების შთანხმებას“.

მუნიციპალიტეტში დაფუძნდა საერთაშორისო ფესტივალები. ასეთი ფესტივალი „მაიაკოვსკის კვალდაკვალ“, პირველად ჩატარდა 2018 წელს ბაღდათში, რომლის ფარგლებშიც 1 კვირის განმავლობაში მუნიციპალიტეტში სტუმრად იმყოფებოდა 30-ზე მეტი უცხო ქვეყნის წარმომადგენელი, ფესტივალის ფარგლებში მიმდინარეობდა სხვადასხვა კულტურულ-საგანმანათლებლო აქტივობები, ღვინის გამოფენა-დეგუსტაცია, ადგილობრივი წარმოებული პროდუქციის გამოფენა-გაყიდვა.

2019 წელს აღნიშნული ფესტივალი ჩატარდა გერმანიაში, ქალაქ ბერლინში, ფესტივალში მონაწილეობდა ადგილობრივი ღვინის მწარმოებლები და კულტურის სფეროს მუშაკები.

2019 წელს ბაღდათში დაფუძნდა „ღვინისა და ხელოვნების საერთაშორისო ფესტივალი“, რომლის მიზანია ადგილობრივი წარმოებული პროდუქციის და მუნიციპალიტეტის პოპულარიზაცია. მასში მონაწილეობა მიიღო 700-ზე მეტმა ადგილობრივმა მწარმოებელმა და ლატვიის მუსიკალურმა ანსამბლმა. 2020 წლიდან აღნიშნული ფესტივალის ჩატარება უფრო მასშტაბურად იგეგმება.

აღსანიშნავია, რომ მუნიციპალიტეტი მუშაობს საერთაშორისო არასამთავრობო ორგანიზაციებთან საინვესტიციო და საექსპორტო კატალოგების და ვებინარების შექმნაზე.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა 1997 წლიდან ევროპის რეგიონთა ასამბლეის სრულუფლებიანი წევრია. გაწევრიანების შემდეგ რეგიონმა ისარგებლა ორგანიზაციის არაერთი პროგრამით,

მათ შორის აღსანიშნავია „ახალგაზრდული რეგიონული ქსელი“ და გაცვლითი პროგრამა „ევროოდისეა“ (2006 წლიდან დღემდე აღნიშნული პროგრამით 150-მდე ახალგაზრდამ აიმაღლა პროფესიული კვალიფიკაცია). ევროპის რეგიონთა ასამბლეასთან თანამშრომლობის ფარგლებში აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობამ ორჯერ (2011/2016 წწ.) უმასპინძლა ევროპის რეგიონთა ასამბლეის „შავი ზღვის სამიტს“.¹³³

აჭარის რეგიონი დამეგობრებულია მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის 17 რეგიონთან (იხ. დანართი 4).

ქ. ბათუმის მუნიციპალიტეტი

ქ. ბათუმის მუნიციპალიტეტს საერთაშორისო და დონორ ორგანიზაციებთან თანამშრომლობის ფართო და საკმაოდ ხანგრძლივი გამოცდილება გააჩნია. ბათუმის მუნიციპალიტეტი დამეგობრებულია მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის 29 ქალაქთან. მისი პარტნიორია 5 ქალაქი (იხ. დანართი 2 და 3).

მუნიციპალიტეტი 2007 წლიდან მჭიდროდ თანამშრომლობს გერმანიის განვითარების ბანკთან (KfW) ბათუმის კომუნალური ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციის პროექტის ფარგლებში, ქალაქის მთელ ტერიტორიაზე შეიცვალა და განახლდა წყლისა და საკანალიზაციო სისტემები, მოეწყო სანიაღვრე არხები, აშენდა ჩამდინარე წყლების გამწმენდი ნაგებობა.

2008 წლიდან ბათუმის მუნიციპალიტეტი თანამშრომლობს ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების (EBRD) ბანკთან მუნიციპალური ტრანსპორტის გაუმჯობესების მიმართულებით. კერძოდ 2008 წელს „ბათუმის ავტობუსების პროექტი“-ს ფარგლებში ბანკის შეღავათიანი სესხის ფარგლებში განხორციელდა 100 ერთეული ზონდას ტიპის ავტობუსის შეძენა. 2016 წლიდან ხორციელდება აღნიშნული პროექტის მე-2 ფაზა, რომლის ფარგლებშიც ბანკის შეღავათიანი სესხისა და E5P გრანტის ფარგლებში მოხდება 20 ერთეული დიზელისა და 10 ერთეული ელექტრო ავტობუსის შეძენა. ამ მხრივ ბათუმი იქნება ამიერკავკასიაში პირველი ქალაქი, სადაც ელექტროავტობუსები იმოდრავებს.

133 აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის ერთიანი პორტალი. URL: http://adjara.gov.ge/branches/description.aspx?pid=3590&gid=6&ppid=12&fbclid=IwAR3CXbUVje0bd3IIQIKsQvZliX_onLYZrzCJo3Cw4ftr-f2PQELyY-pW7I0Q#_wPWdW0gzZPZ

მუნიციპალიტეტის მნიშვნელოვან პარტნიორს წარმოადგენს გაეროს განვითარების პროგრამა საქართველოში (UNDP), რომელთან ერთადაც ხორციელდება პროექტი - ინტეგრირებული მდგრადი სატრანსპორტო სისტემების განვითარება ქალაქ ბათუმისა და აჭარის რეგიონისათვის - პროექტის მიზანს წარმოადგენს აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკასა და ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტში მდგრადი და ინტეგრირებული მუნიციპალური სატრანსპორტო სისტემების და მობილობის გეგმების განვითარების ხელშეწყობა, რაც თავის მხრივ ხელს შეუწყობს მდგრადი სატრანსპორტო პოლიტიკის ჩამოყალიბებას ეროვნულ დონეზე და მწვანე ურბანული განვითარების პოლიტიკისა და მექანიზმების ფორმირებას. პროექტის ფარგლებში, გაეროს განვითარების პროგრამის მიერ გამოცხადებულ საერთაშორისო ტენდერში გამარჯვებული გერმანული კომპანია A+S Consult-მა მოამზადა ქალაქ ბათუმის სატრანსპორტო მოდელი, ბათუმის ინტეგრირებული მდგრადი ურბანული მობილობის განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა, პარკირების სტრატეგია და პოლიტიკა, ველოსისტემის და საზოგადოებრივი ტრანსპორტის ოპტიმიზაციის გეგმა. გარდა ამისა, პროექტი მოიცავს სადემონსტრაციო ღონისძიებების განხორციელებაში ბათუმის მუნიციპალიტეტის მხარდაჭერას.

2015 წლიდან ბათუმის მუნიციპალიტეტი თანამშრომლობს USAID-ის პროგრამასთან დემოკრატიული მმართველობის ინიციატივა (GGI), რომელიც აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) მიერ დაფინანსებული 5 წლიანი პროექტია და ითვალისწინებს საჯარო მომსახურების ხარისხის და ეფექტიანობის გაუმჯობესებაზე, გამჭვირვალობის და ანგარიშვალდებულების წახალისებაზე და ადგილობრივი თვითმმართველობის ყველა ასპექტში მოქალაქეებისა და სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობის ხელშეწყობაზე მუნიციპალიტეტის დახმარებას. აღნიშნული პროექტის ფარგლებში მომზადდა მიწათსარგებლობის გენერალური გეგმის ტექნიკური დავალება, ასევე მუნიციპალიტეტს გაეწია დახმარება პროგრამული ბიუჯეტის მომზადების მიმართულებით.

2014 წლიდან ბათუმის ენერგეტიკის მდგრადი განვითარების სამოქმედო გეგმის საფუძველზე მუნიციპალიტეტი თანამშრომლობს

სხვადასხვა არასამთავრობო და საერთაშორისო ორგანიზაციასთან, რომლებთან თანამშრომლობითაც განხორციელდა შემდეგი პროექტები:

- „განახლებადი ენერგეტიკისა და ენერგოეფექტურობის პროექტი საქართველოს მუნიციპალიტეტებისთვის“ – BP საქართველოს მიერ გამოყოფილი გრანტის ფარგლებში განხორციელდა ლერმონტოვის ქუჩაზე არსებულ მერიის ადმინისტრაციულ შენობაში გათბობა-გაგრილების სისტემის მოდერნიზაცია, არსებულ სისტემას დაემატა „ჰაერი-წყალი“ ტიპის თბური ტუმბოები და სხვა მოწყობილობები. პროექტი განახორციელა კავშირმა „ენერგოეფექტურობის ცენტრი საქართველო“, ქ. ბათუმის მუნიციპალიტეტის მერიასთან თანამშრომლობით;

- „სუფთა ენერგიის პროგრამა“ - გარე განათების სადემონსტრაციო პროექტი USAID/Winrock თანამშრომლობის ფარგლებში, USAID-ის გრანტით განხორციელდა 136 ერთეული ენერგოეფექტური გარე განათების სანათის დამონტაჟება გორგილაძის ქუჩაზე. პროექტის თანამონაწილეობისათვის, ქ. ბათუმის მერიის მიერ განხორციელდა გორგილაძის ქუჩის გაგრძელებისა და კეთილმოწყობის სამუშაოები, ასევე მოეწყო შინდისის გმირების სახელობის სკვერი. სკვერი გაშენებულია 4 ჰა ფართობზე და ადაპტირებულია ევროსტანდარტების შესაბამისად.

- ენერგოეფექტურობის ჩარჩო დოკუმენტის შემუშავება ქალაქ ბათუმის მუნიციპალიტეტის შენობებისათვის - პროექტი განხორციელდა გერმანიის განვითარების ბანკის მიერ გამოყოფილი 300 000 ევროს გრანტის ფარგლებში. პროექტის მიერ მომზადდა მუნიციპალიტეტის შენობების ბაზის შექმნა, აღნიშნული ბაზიდან დადგენილი კრიტერიუმების შესაბამისად 1 მრავალსართულიანი საცხოვრებელი და 29 საზოგადოებრივი/მუნიციპალური შენობის შერჩევა ენერგო აუდიტისათვის მომზადებისა და შემდგომში ენერგოეფექტურობის ღონისძიებების განხორციელების მიზნით. ასევე საინვესტიციო სქემების შეთავაზება აღნიშნულ შენობებში ენერგოეფექტურობის ღონისძიებების დასაფინანსებლად. პროექტი ასევე ითვალისწინებს მდგრადი ურბანული განვითარების დაგეგმვისათვის კონცეპტუალური ჩარჩოს, პოლიტიკისა და ღონისძიებე-

ბის შეთავაზებას (ბათუმის მახასიათებლებისა და საერთაშორისო გამოცდილების შესაბამისად). მიმდინარე ეტაპზე იგეგმება პროექტის სადემონსტრაციო ღონისძიებების განხორციელება KfW ბანკის გრანტის ფარგლებში.

მნიშვნელოვანია, რომ „ქ.ბათუმის მუნიციპალიტეტის სტრატეგიული განვითარების გეგმა 2018-2021“ ითვალისწინებს საერთაშორისო ბიზნეს ცენტრის შექმნას. პროგრამის მიზანია ინვესტიციების განხორციელების ხელშეწყობა და დასაქმების ზრდა მსხვილი საერთაშორისო კომპანიების მოზიდვითა და მათი ქ. ბათუმში ოპერირების ხელშეწყობის გზით. ეს ერთი მხრივ, ხელს შეუწყობს ინვესტიციების მოზიდვას და განხორციელებას, მეორე მხრივ, შეამცირებს უმუშევრობის და დასაქმების პრობლემას. დოკუმენტში აღნიშნულია: „უცხოური ბიზნესის და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მიზნით, ქ. ბათუმის მერია ხელს შეუწყობს ქალაქში საერთაშორისო ბიზნეს ცენტრის შექმნასა და ფუნქციონირებას. პროექტის ფარგლებში ქ. ბათუმის მერიის მხრიდან განხორციელდება შესაბამისი ღონისძიებები საერთაშორისო ბიზნეს ცენტრის მშენებლობისა და ოპერირების უზრუნველსაყოფად. საერთაშორისო ბიზნეს ცენტრის ოპერირებისას გათვალისწინებული იქნება ისეთი სავალდებულო საკითხები, როგორიცაა უცხოელი ინვესტორებისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების დაინტერესება და მოზიდვა, ადგილობრივი კადრების დასაქმება. საერთაშორისო ბიზნეს ცენტრით დაინტერესებულ საერთაშორისო კომპანიებს შესაძლებლობა ექნებათ შეღავათიანი პირობებით ისარგებლონ კომუნიკაციებით უზრუნველყოფილი საოფისე სივრცით. ქ. ბათუმის მერია, თავის მხრივ, უზრუნველყოფს ტერიტორიაზე კომუნიკაციების (გზა, ელექტროენერგია, ბუნებრივი აირი, წყლისა და კანალიზაციის სისტემის) მოწყობას. გარდა ამისა, ქ. ბათუმის მუნიციპალიტეტის მიერ პროექტის განხორციელების ხელშეწყობის მიზნით, მუდმივად მოხდება პროექტის პოპულარიზაცია ადგილობრივ და საერთაშორისო ბიზნეს და საინვესტიციო ღონისძიებებზე“.¹³⁴

134 ბათუმის მუნიციპალიტეტის სტრატეგიული განვითარების გეგმა 2018-2021. URL: <http://batumi.ge/ge/upload/%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%98%E1%83%90-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%98%E1%83%A3%E1%83%A8%E1%83%90%E1%83%9D%20%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%90.pdf>

ნიშანდობლივია, რომ ავტორიტეტულმა გამოცემა Forbes-მა ბათუმი ყველაზე ინვესტირებად ევროპულ ქალაქებს შორის დაასახელა ნიდერლანდურ როტერდამთან, იტალიურ ნაპოლთან, ფრანგულ მეჟევთან, უნგრულ სეკეშფეხევართან და პორტუგალიურ პორტოსთან ერთად. მრავალ ფაქტორთა შორის, რაც ქალაქის მიმზიდველობას განაპირობებს, არის ბათუმში მშენებლობაში სიმაღლის შეუზღუდაობა, მიწაზე ხელმისაწვდომობა და ევროპულ ზღვისპირა ქალაქებთან შედარებით დაბალი ფასები. მხოლოდ 2018-2019 წლებში ქალაქში 22752 ბინა აშენდა.¹³⁵

საკითხის შესწავლამ ცხადყო, რომ მუნიციპალიტეტის კომერციული დიპლომატიის განვითარებაში განსაკუთრებული როლის შესრულება შეუძლია ქალაქის ბრენდინგს. იგი ეფუძნება ქალაქის პოზიტიურ იმიჯს, ახდენს მის კულტივირებას და წინა პლანზე წამოწევას. „ქალაქის ბრენდის“ ცნება უფრო ადრე წარმოიშვა, ვიდრე „ქვეყნის ბრენდის“ ან „რეგიონის ბრენდის“ ცნება. ტერიტორიული ბრენდინგის პირველი პროექტები, რომლებიც დამახასიათებელია XVIII-XIX საუკუნეების ევროპისათვის, ასევე აშშ-ში ახალი ტერიტორიების სწრაფი ათვისებისათვის, სწორედ საქალაქო ტიპის იყო. საქალაქო მარკეტინგში ბრენდის „შეჭრა“ ორი ბიზნეს არხის საშუალებით განხორციელდა: გასვლითი ტურიზმით და საქონლისა და რესურსების ექსპორტით.¹³⁶

ქალაქის ბრენდის ჩამოყალიბების ხელშეწყობის მიზნით უნდა მოხდეს ექსპორტის ბაზარზე მომხმარებელთა ინფორმირება წარმოებული პროდუქციის ხარისხისა და უნიკალური თვისებების შესახებ. ამ საქმეში წვლილის შეტანა შეუძლია ქალაქის ვებგვერდს, რომელიც უნდა დაიხვეწოს და მასზე სრულყოფილი ინფორმაციის განთავსდეს.

აუცილებელია მოხდეს რეგიონებში წარმოებული პროდუქტის სლოგანისა და ლოგოტიპის დივერსიფიცირებული ვიზუალური ზოგიერთ მუნიციპალიტეტში ბრენდინგის წინამძღვრები და გარკვეული წინაპირობები არსებობს. იგი უფრო სისტემურ მიდგომას

135 **Dobson A.** The Best European Cities To Invest in For 2020. (19.12.2019) URL: https://www.forbes.com/sites/amydobson/2019/12/19/the-best-european-cities-to-invest-in-for-2020/amp/?fbclid=IwAR39ZolG4HpDglrS48ntflrAifBxTINrpxmem_v_4MshAxpSLnBG0xqAez4

136 **Kavaratzis M.** From City MarkeTing to City Branding. PRD. Thesis, University of Gronongen, 2008. გვ.39

მოითხოვს, რაც სწორედ დასამუშავებელი კონცეფციის ერთერთ მიზანს წარმოადგენს. გადამწყვეტი როლი ქალაქის ბრენდის ფორმირებაში თვითმმართველობის ორგანოებმა უნდა შეასრულონ. სწორედ ქალაქის მერია საკრებულოსთან და შესაბამის სამსახურებთან ერთად სათავეში უნდა ჩაუდგეს ამ პროცესს.

ბრენდის წარმოქმნა, ქალაქის იმიჯის მიახლოება მის იდენტობასთან ბევრად არის დამოკიდებული ამ პროცესში მოსახლეობის აქტივობაზე. მათი დაინტერესებისათვის მიზანშეწონილია მოსამზადებელი სამუშაოების ჩატარება.¹³⁷

მიგვაჩნია, რომ მუნიციპალიტეტებში საგარეო ურთიერთობების საკითხებზე მომუშავე სამსახურის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი უნდა გახდეს ხელი შეუწყოს საერთაშორისო არენაზე მოცემული მუნიციპალიტეტის საინვესტიციო შესაძლებლობების და ამ მუნიციპალიტეტში არსებული ხელსაყრელი გარემოს წარმოჩენას, უცხოური ინვესტიციების და ტექნიკური დახმარების მოზიდვას, საერთაშორისო პროექტებში მუნიციპალიტეტის დროულ და აქტიურ ჩართვას და სხვადასხვა მიმართულებით (ტურიზმი, ტრანსპორტი, ენერგეტიკა, განათლება, სამეწარმეო სფერო) ექსპორტის წახალისებას.

137 ჩიხლაძე ნ., ვალიშვილი თ., გაბელაშვილი გ., ქალაქის ბრენდინგის აქტუალური საკითხები - ქუთაისის წახნაგები. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ქუთაისი, 2014. გვ.87

დასკვნები და რეკომენდაციები

1. თანამედროვე გლობალურ მსოფლიოში ეკონომიკური დიპლომატია მნიშვნელოვან როლს ასრულებს როგორც ახალი სავაჭრო და საინვესტიციო ნაკადების ფორმირებაში, ისე პოლიტიკური ინტერესების და ამბიციების დაკმაყოფილებაში, ეკონომიკური უსაფრთხოების ზრდის საკითხში;

2. ეკონომიკური დიპლომატია აქტიურად იყენებს საგარეო-ეკონომიკურ, საინვესტიციო და საფინანსო პოლიტიკის საშუალებებს, ასევე ჰუმანიტარული დახმარების არხებს, ცალკეულ შემთხვევაში კი ეკონომიკური ზეწოლის ინსტრუმენტებს;

3. ინსტიტუციურ ჭრილში, მიკროდონეზე გამოიყოფა სამი ძირითადი რგოლი: უცხოური წარმომადგენლობების ქსელი, სპეციალიზებული სავაჭრო სააგენტოები და საფინანსო-საკრედიტო დაწესებულებები; მაკროდონეზე გამოვყოფთ ადმინისტრაციულ, საკონსულტაციო და საკოორდინაციო ორგანოებს.

4. შედარებით დაბალი ეკონომიკური განვითარების მქონე ქვეყნებში ეკონომიკური დიპლომატიის გამოყენება ეფექტურია ეროვნული სავაჭრო-ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესების დასაკმაყოფილებლად და მათში განვითარების მუხტის შემტანიც შეიძლება გახდეს, თუ მხედველობაში მივიღებთ ასეთი ქვეყნების დახმარებისადმი გეოგრაფიული განსაკუთრებულობების გათვალისწინებას.

5. საქართველოს მოკრძალებული პოზიცია მსოფლიო ბაზარზე მნიშვნელოვნად არის განპირობებული ექსპორტის მხარდაჭერის დახვეწილი მექანიზმების არარსებობით და უსისტემობით. ამ პოლიტიკის ეფექტიანობის ამაღლებისათვის აუცილებელია ეკონომიკური და პოლიტიკური დიპლომატიის ეფექტური მექანიზმების შერჩევა და ქმედითი გამოყენება;

6. საქართველო სრულად ვერ იყენებს ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის შესაძლებლობებს. აუცილებელია სავაჭრო ატაშეების ინსტიტუტის უფრო ეფექტიანი გამოყენება, განსაკუთრებით იმ დარგებში, რომლებშიც ქვეყანას შედარებითი უპირატესობა გააჩნია;

7. მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა მიექცეს ეკონომიკურ დიპლომატიაში საზღვარგარეთ საქართველოს საპატიო კონსულების ეფექტიან გამოყენებას, ასევე რეგულარული ეკონომიკური მისიების ჩართულობის გაძლიერებას, განსაკუთრებით ევროპულ ქვეყნებში;

8. აუცილებელია საქართველოს ეკონომიკური და სავაჭრო პოტენციალის გამოწვლილვითი შესწავლა და კრიტიკული გააზრება, მჭიდრო კონსულტაციები ბიზნესთან, არასამთავრობო ორგანიზაციებთან, სამეცნიერო/აკადემიურ წრეებთან იმის დასადგენად, თუ რომელ დარგებს/სფეროებს აქვს საექსპორტო პოტენციალი და რა სამთავრობო მხარდაჭერა ესაჭიროებათ.

9. უნდა მოხდეს სხვა ქვეყნების ქალაქების შესაძლებლობების შესწავლა და ახალი დასამეგობრებელი ქალაქების მოძიება, განსაკუთრებით სავაჭრო-ეკონომიკური პარტნიორული ურთიერთობების გაღრმავების და ტურიზმის პოტენციალის ჩართვის პერსპექტივით, ორმხრივი ინტერესების გათვალისწინებით;

10. აუცილებელია დამუშავდეს ქალაქების და რეგიონების ბრენდირების კონცეფცია/სტრატეგია;

11. საჭიროა მუნიციპალური ეკონომიკის მართვაში გამოცდილების გაზიარება/გაცვლითი სასწავლო ვიზიტების დაგეგმვა დამეგობრებულ/დასამეგობრებელ ქალაქებთან;

12. მიზანშეწონილია განხორციელდეს აქტიური მუშაობა ქალაქების/რეგიონების სავაჭრო-სამრეწველო პალატებთან;

13. უნდა მომზადდეს საინვესტიციო პაკეტი (შეთავაზებების) უცხო ქვეყნებისათვის/დამეგობრებული ქალაქებისათვის;

14. გამოყენებულ უნდა იქნას სავაჭრო პალატების მსოფლიო ქსელის პორტალის შესაძლებლობები, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს იურიდიული პირების შესახებ ინფორმაციის გავრცელება და მიზნობრივი ბაზრებისათვის მიწოდება;

15. დასახვეწია მუნიციპალიტეტების ვებგვერდები, მათში ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის ჭრილში სრულყოფილი ინფორმაციის განთავსების მიზნით;

16. ეკონომიკური და კომერციული დიპლომატიის შესაძლებლობები უნდა გამოვიყენოთ საქართველოში ექსპორტის მხარდამ-

ჭერ პერსპექტიულ სისტემათა კონფიგურაციის შესასწავლის შედეგების სარეალიზაციოდ. საჭიროა განხორციელდეს სხვა ქვეყნებში ამ მიმართულებით არსებული პრაქტიკის და გამოცდილების სისტემური ანალიზი;

17. აუცილებელია დიპლომატიების გადამზადება ეკონომიკური დიპლომატიის მიმართულებით საზღვარგარეთ ან უცხოელი სპეციალისტების მოწვევით, ასევე საზღვარგარეთ ეკონომიკურ დიპლომატიასთან დაკავშირებული მისიების დაფინანსების გაუმჯობესება, მათი სტიმულირების მიზნით;

18. ევროსაბჭოსთან ურთიერთობაში და ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების (DCFTA) ცალკეული პუნქტების რეალიზაციისას ქვეყნის მიერ საგარეო პოლიტიკის წარმოება უნდა დაეყრდნოს ეკონომიკურ დიპლომატიას.

ქუთაისი დამეგობრებულია მსოფლიოს 18 ქვეყანის 29 ქალაქთან:

- დიდი ბრიტანეთი (ნიუ პორტი);
- აზერბაიჯანი (განჯა);
- ისრაელი (აშკელონი, ჰაიფა);
- აშშ (კოლუმბია);
- უკრაინა (ნიკოლაევი, ლვოვი, ხარკოვი, ზაპოროჟიე, სუმი, ჟიტომირი, დნიპრო);
- პოლონეთი (პოზნანი, კრაკოვი, ვროცლავი);
- თურქეთი (კარშიაკა);
- უნგრეთი (სომბათჰეი);
- ჩინეთი (ნანჩანგი, ლაივუ);
- მოლდოვა (უნგენი);
- სლოვენია (მარიბოლი);
- ლატვია (ვალკა);
- ესტონეთი (ვალგა, ტარტუ);
- ბელარუსი (გომელი);
- იტალია (კოზენცა);
- ლიეტუვა (კაუნასი);
- საფრანგეთი (სტრასბურგი);
- რუმინეთი (იაში).

ბათუმის მუნიციპალიტეტთან დამეგობრებული ქალაქები

№	დამეგობრებული მუნიციპალიტე- ტი ან დასახლება	ქვეყანა	დამეგობრების თარიღი
1	ქ. ბარი	იტალიის რესპუბლიკა	1987
2	ქ. სან სებასტიანი	ესპანეთის სამეფო	6/7/1987
3	ქ. სავანა	აშშ	1992
4	ქ. ნიკოლაევი	უკრაინა	7/17/1995
5	ქ. პირეი	საბერძნეთის რესპუბლიკა	3/1/1996
6	ქ. ტრაპიზონი	თურქეთის რესპუბლიკა	4/20/2000
7	ქ. ვანაძორი	სომხეთის რესპუბლიკა	11/16/2006
8	ქ. ვოლოსი	საბერძნეთის რესპუბლიკა	7/18/2009
9	ქ. ბურგასი	ბულგარეთის რესპუბლიკა	11/5/2009
10	ქ. მარბეა	ესპანეთის სამეფო	7/27/2010
11	ქ. კუშადასი	თურქეთის რესპუბლიკა	10/16/2010
12	ქ. ვერონა	იტალიის რესპუბლიკა	12/17/2010
13	ქ. ორდუ	თურქეთის რესპუბლიკა	2/26/2011
14	ქ. ტერნოპილი	უკრაინა	8/28/2011
15	ქ. ნიუ ორლეანი	აშშ	5/3/2012
16	ქ. აშდოდი	ისრაელის სახელმწიფო	5/7/2012
17	ქ. იალოვა	თურქეთის რესპუბლიკა	5/25/2012
18	ქ. ნახჭივანი	აზერბაიჯანის რესპუბლიკა	6/8/2012
19	ქ. დაუგავილსი	ლატვიის რესპუბლიკა	8/3/2012
20	ქ. შარმ ელ-შეიხი	ეგვიპტის არაბული რესპუბლიკა	8/12/2014

21	ქ. იურმალა	ლატვიის რესპუბლიკა	11/27/2014
22	ქ. ბრესტი	ბელარუსის რესპუბლიკა	4/24/2015
23	ქ. ურუმჩი	ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა	10/14/2015
24	ქ. პაფოსი	კვიპროსის რესპუბლიკა	7/18/2016
25	ქ. ნისა	პოლონეთის რესპუბლიკა	9/2/2017
26	ქ. ნეთანია	ისრაელის სახელმწიფო	5/22/2018
27	ქ. უმანი	უკრაინა	9/1/2018
28	ქ. ლიენუნგანი	ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა	5/20/2019
29	ქ. ვროცლავი	პოლონეთის რესპუბლიკა	7/17/2019

დანართი 3

ბათუმის მუნიციპალიტეტის პარტნიორი ქალაქები

№	დამეგობრებული მუნიციპალიტეტი ან დასახლება	ქვეყანა	ქალაქის ხელმძღვანელი	დამეგობრების თარიღი
1	ქ.როსტოვი	გერმანია	როლანდ მეთლინგ	2010
			როსტოკის მერი	
2	ქ. პრაღა 1	ჩეხეთი	პაველ ჩინიცი	11/1/2013
			პრაღა 1-ის მერი	
3	ქ.მოგილიოვი	ბელარუსი	ვლადიმირ ცუმარევ	9/4/2017
			მოგილიოვის ადმ. კომიტეტის თავმჯდომარე	

4	ქ. სიანიათი	ჩინეთის სა- ხალხო რეს- პუბლიკა	ჩი იანგაი	11/27/2017
			სიანიათის მერი	
5	ქ. ხერსონი	უკრაინა	ვოლოდიმირ მიკოლაენკო	2/16/2018
			ხერსონის მერი	

დანართი 4

**აჭარის არ-თან დამეგობრებული სხვადასხვა ქვეყნების
რეგიონები**

1	რეგიონის დასახელება	ქვეყანა
2	ალექსანდრიის რეგიონი	ეგვიპტის არაბთა რესპუბლიკა
3	ბრანდენბურგის ფედერალური მიწა	გერმანიის ფედერაციული რეს- პუბლიკა
4	ბურგასის ოლქი	ბულგარეთის რესპუბლიკა
5	დალიანის მუნიციპალიტეტი	- ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა
6	დნეპროპეტროვსკის ოლქი	უკრაინა
7	კორკის საგრაფო	ირლანდია
8	ლორეს ოლქი	სომხეთის რესპუბლიკა
9	მლოპოლსკას საგოეგოდო	პოლონეთის რესპუბლიკა
10	მანგისტაუს ოლქი	ყაზახეთის რესპუბლიკა
11	მოგილიოვის ოლქი	ბელარუსის რესპუბლიკა
12	ნიკოლაევის ოლქი	უკრაინა
13	ოდესის ოლქი	უკრაინა
14	რეგენის ოლქი	გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა
15	ქვემო სილეზიის საგოეგოდო	პოლონეთის რესპუბლიკა
16	ძიანგის პროვინცია	ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა
17	სილეზიის საგოეგოდო	პოლონეთის რესპუბლიკა

იმერეთთან დამეგობრებული სხვადასხვა ქვეყნების რეგიონები

N	რეგიონი	ქვეყანა
1	გომელის მხარე	ბელარუსი
2	ზლინის რეგიონი	ჩეხეთი
3	პოლტავის რეგიონი	უკრაინა
4	ველიკოპოლსკას სავოევოდო	პოლონეთი
5	კუიავო-პომერანიის სავოევოდო	პოლონეთი
6	ვაშის შიდიე	უნგრეთი
7	ვიბემეს რეგიონი	ლატვია

ბაღდათის მუნიციპალიტეტის და ლისომიცეს თემს შორის დადებული მემორანდუმი ურთიერთთანამშრომლობის შესახებ

მემორანდუმი

ლისომიცეს თემსა (პოლონეთის რესპუბლიკა) და ბაღდათის მუნიციპალიტეტს (საქართველო)
შორის ურთიერთთანამშრომლობის შესახებ

ლისომიცეს თემსა, წარმოდგენილი ლეიომიცეს მერის ბატონი პოლტრ კივალის სახით და ლისომიცეს საბჭოს პრეზიდენტის ბატონი რაბერტ კივალის სახით, ხოლო ბაღდათის მუნიციპალიტეტში წარმოდგენილი მუნიციპალიტეტის გაბეგბლის ბატონი არჩილ გოგსაძის და მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარის ბატონი გრიგოლ მარტაძის სახით (მუხდგომში მოხსენებული როგორც მხარეები) წინასწარზე მემორანდუმით ითვალსიწინებენ ლისომიცეს თემსა და ბაღდათის მუნიციპალიტეტს შორის ურთიერთთანამშრომლობას შემდეგი მუხლების შესაბამისად :

მუხლი 1.

1. მხარეები ხელს შეუწყობენ სკოლების, საჯარო და არასაჯარო დაწესებულებების, საწარმოების, ორგანიზაციების და ასოციაციების თანამშრომლობას სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიკური სფეროში.
2. მხარეები ხელს შეუწყობენ კულტურული დაწესებულებების ურთიერთობას, კულტურული ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში გამოცდილებისა და ცოდნის გაზიარების მიზნით.
3. მხარეები ატვირთავენ ითანამშრომლებენ საპირტულ ღონისძიებებში ერთობლივი მონაწილეობისათვის.
4. მხარეები გაიზიარებენ საუკეთესო პრაქტიკას სივრცულ დაგეგმარებაში, სოციალურ საქმიანობასა და სოფლის მეურნეობაში.
5. მოქალაქეთა აქტიური და ნაყოფიერი დიალოგის წარმართვის მიზნით მხარეები ხელს შეუწყობენ მოსახლეობის გაცვლით პროგრამებში მონაწილეობას.

მუხლი 2.

1. ინიციატივების შეთანხმება, რომლებზე განსაზღვრავს ერთობლივი პროექტების რეალიზებას, მოხდება ორმხრივი შეხვედრებისას, რომლის დრო და ადგილი წინასწარ განისაზღვრება წერილობითი შეთანხმების საფუძველზე.
2. შესაძლო ცვლილებების შესახებ, რომელსაც შეუძლია გავლენა იქონიოს ურთიერთთანამშრომლობის პროცესზე, მხარეები ერთმანეთს წინასწარ აცნობენ წერილობით.

მუხლი 3.

მუხლი 4

1. წინამდებარე შეთანხმების დებულებების ინტერპრეტაციასა და გამოყენებასთან დაკავშირებული არგუმენტების საკითხები გადაწყდება მხარეთა შორის ორმხრივი კონსულტაციების დროს.

მუხლი 5

1. წინამდებარე შეთანხმება ძალაში შედის 2017 წლის 3 მაისიდან.

მუხლი 6

წინამდებარე შეთანხმება დაიდო 5 წლის ვადით. ის ავტომატურად გაგრძელდება ყოველი 5 წლის შემდეგ იმ პირობით, თუ რომელიმე მხარე, სამი თვით ადრე მემორანდუმის ვადის ამოწურვამდე, წერილობით არ განაცხადებს უარს ურთიერთობაზე.

წინამდებარე შეთანხმება შედგა ქალაქ მაღდათში (საქართველო) 3 მაისს, 2017 წელს, ორ ეგზემპლარად, თითოეული მათგანი დაწერილია პოლონურ, ქართულ და ინგლისურ ენაზე, რომელთაგან აქვთ ერთი და იგივე იურიდიული ძალა.

მაღდათის მუნიციპალიტეტის სახელით:

არჩილ გოგასძე

მაღდათის მუნიციპალიტეტის გამგებელი

გოგაშვილი არჩილ

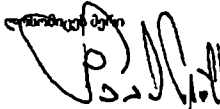
მაღდათის მუნიციპალიტეტის
საკრებულოს თავმჯდომარე

ლისიმიცეს თემის სახელით:

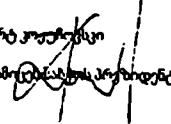
პაოტერ კოვალი

ლისიმიცეს მერი

რომერტ კოვალენსკი

ლისიმიცეს საკრებულოს პრეზიდენტი

თანამშრომლობის ხელშეკრულება

საქართველოს იმერეთის რეგიონს და

უნგრეთის თვითმმართველი ვაშის საგრაფოს გენერალურ ასამბლეას შორის

იმერეთის რეგიონი, საქართველო და უნგრეთის თვითმმართველი ვაშის საგრაფოს გენერალურ ასამბლეა (შემდგომში „თანამშრომლობის მხარეები“) აცხადებენ საკუთარ განზრახვას, რათა განავითარონ და გააღრმავონ მეგობრული ურთიერთობები, იმისთვის, რომ მხარი დაუჭირონ და წახალისონ რეგიონის და ქვეყნის საერთო ინტერესები,

შეთანხმდნენ შემდეგზე:

მუხლი 1

მიზნები

თანამშრომლობის მხარეებმა განაცხადეს საკუთარი განზრახვა, რათა მიადგინონ ქვემოთ მიზნებს, 2017 წლის 29 მაისს ხელმოწერილ განზრახულებათა წერილიდან:

მხარი დაუჭირონ ისეთ თანამშრომლობას, რომელიც გამოიწვევს პარტნიორული ურთიერთობების განვითარებაზე იმერეთის რეგიონს და ვაშის საგრაფოს შორის; ჩამოაყალიბონ ხელსაყრელი პირობები თანამშრომლობის განვითარებისთვის ეკონომიკურ, კულტურულ და ტურისტულ სფეროებში, ევროკავშირის ფონდების გამოყენებით;

გააუმჯობესონ თანამშრომლობა იმერეთის რეგიონის და ვაშის საგრაფოს მაცხოვრებლებს, ეკონომიკურ ერთეულებს და სოციალურ ინსტიტუტებს შორის; საკუთარი წვლილი შეიტანონ მხარეებს შორის ორმხრივი ურთიერთობების და მეგობრობის განვითარებაში და გამყარებაში, აგრეთვე განავითარონ ახალი მხარათულებები თანამშრომლობის ისეთ სფეროში, როგორიც არის ადგილობრივი თვითმმართველობა, რაც დაეფუძნება ურთიერთპატივისცემას და საერთო ინტერესების, პრობლემების მოგვარებას.

მუხლი 2

თანამშრომლობის სფეროები

თანამშრომლობის მხარეები, საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში, წვდომას შეიტანენ ქვემოთხსენებულ სფეროებში თანამშრომლობის განვითარებაში: მმართველობა, ეკონომიკა, ტურიზმი, კულტურა, განათლება, სოციალური მხარდაჭერა, სპორტი, გარემოს დაცვა და საერთო ინტერესების დამატებითი სფეროები, საქართველოს და უნგრეთის სახელმწიფო კანონმდებლობასთან შესაბამისობით.

მუხლი 3 თანამშრომლობის მეთოდოლოგიები

ორმხრივი თანამშრომლობის, სანდოობის, თანასწორობის და ხაერთო ინტერესების პრინციპების თანახმად თანამშრომლობის მხარეები ჩამოაყალიბებენ თანამშრომლობით ურთიერთობებს კონკრეტულ სფეროებში.

საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში, თანამშრომლობის მხარეები:

- მონაწილეობას მიიღებენ კონკრეტულ სფეროებში ოფიციალური დელეგაციების, ექსპერტების და პროფესიონალების ეიზიტების ორგანიზებაში; მხარს დაუჭერენ და ხელს შეუწყობენ ადგილობრივ თვითმმართველობებს შორის დამშობილების ჩამოყალიბებას და განვითარებას; წელოლს შეიტანენ კულტურის პოპულარიზაციაში, ფოლკლორული ტრადიციების აღორძინებაში კულტურული გაცვლითი პროგრამების და შემოქმედებითი ღონისძიებების მეშვეობით, რაშიც მონაწილეობას მიიღებენ ფოლკლორული ჯგუფები, შემოქმედი ადამიანები და კულტურის სფეროს წარმომადგენლები იმერეთის რეგიონიდან და ვაშის საგრაფოდან, მათ შორის კულტურული ინსტიტუტების წარმომადგენლები.

მუხლი 4 ფინანსური საკითხები

თანამშრომლობის მხარეები, ურთიერთობების შენარჩუნებას უზრუნველყოფენ საკუთარი შესაძლებლობების ფარგლებში და ითანამშრომლობენ ერთობლივი პროექტებისთვის ფინანსური მხარდაჭერის (მთლიანად, ან ნაწილობრივ) მოძიებაში, მათ შორის მესამე მხარეების (ვეროცავშირი, ეროვნული რესურსები) ჩართულობის გზით.

მუხლი 5 თანამშრომლობის საქმიანობის კოორდინაცია

თანამშრომლობის მხარეების ლიდერები შეესაუბრება დანიშნონ კოორდინატორი, რომელიც ოზრუნებს მიმდინარე „თანამშრომლობის ხელშეკრულების“ ეფექტურ განხორციელებაზე.

მუხლი 6 თანამშრომლობის ხელშეკრულების მოდიფიცირება

ამ „თანამშრომლობის ხელშეკრულებაში“ შესაძლოა ცვლილებები შევიდეს, ან დამატის მუხლები ორმხრივი წერილობითი თანხმობის საფუძველზე. ცვლილებები და დამატებები ძალაში შევა ხელშეკრულების მე-7 მუხლში აღწერილი პროცედურების თანახმად.

მუხლი 7
ძალაში შესვლა, ხანგრძლიობა და გაუქმება

მიმდინარე ათანამშრომლობის ხელშეკრულება“ იდება განუსაზღვრელი ვადით და ძალაში შედის ხელმოწერისთანავე.

ხელშეკრულების ორივე მხარეს შეუძლია ათანამშრომლობის ხელშეკრულების“ შეწყვეტა, ჰყოფიერებს მხარის წერილობითი ინფორმირების გზით. ამ შემთხვევაში, ხელშეკრულება მოქმედებას წყვეტს 30-ე დღეს წერილობითი ცნობის მიღებიდან.

ამ ათანამშრომლობის ხელშეკრულები“ შეწყვეტა გავლენას არ იქონიებს ხელშეკრულების ფაქტობრივად პერიოდში ინიცირებულ პროგრამებისა და პროექტების განხორციელებაზე, თუ მხარეებს სხვაგვარად არ აქვთ შეთანხმებული.

მუხლი 8
მიმდინარე ხელშეკრულების ინტერპრეტაციასთან ან გამოყენებასთან დაკავშირებული დავები

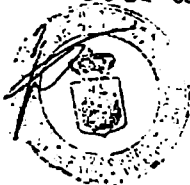
ნებისმიერი დავა, რომელიც წარმოიშობა მიმდინარე ხელშეკრულების ინტერპრეტაციასთან ან გამოყენებასთან დაკავშირებით, უნდა გადაწყდეს მეგობრულად, ხელშეკრულების მხარეებს შორის პირდაპირი მოლაპარაკებების გზით.

ხელი მოეწერა ქუთაისი, 2017 წლის 2 ოქტომბერს, ქართულ, უნგრულ და ინგლისურ ენებზე. ყველა ტექსტი თანაბრად ავთენტურია. განსხვავებული ინტერპრეტაციის შემთხვევაში უპირატესობა მიენიჭება ხელშეკრულების ინგლისურ ვერსიას.

საქართველოს იმერეთის რეგიონის
სახელით

უნგრეთის თვითმმართველი ვაშის
საგრაფოს გენერალური ასამბლეის სახელით

გივი ჰიკინაძე
საერთაშორისო-გუბერნატორი

ლასლო მაიერნი
პრეზიდენტი

**საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატის მიერ ანალოგიური
პროფილის ინსტიტუციებთან დადებული შეთანხმებები
თანამშრომლობის შესახებ¹³⁸**

N	ინსტიტუციის დასახელება	აბრევიატურა	გაფორმე- ბის თარიღი
1	ბრუნეის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	DPPMB	31.07.2018
2	პოლონეთის სავაჭრო პალატა	KIG	ივლისი, 2018
3	ბოგოტას სავაჭრო-სამრეწველო პალატა (კოლუმბია)	CCB	20.01.2018
4	ბენგალიის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	BCC&i	28.01.2018
5	მალაიზიის ნაციონალური სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	NCCIM	23.10.2010
6	ინდოეთის გაერთიანებული სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	ASSOCHZAAM	2018
7	ყაზახეთის საერთაშორისო სავაჭრო პალატა	KITP	24.09.2018
8	ადმოსავლური სწავლების ინსტიტუტი	EF	26.05.2018
9	უზბეკეთის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	CCIU	15.05.2018
10	პორტუგალიის ინდუსტრიული ასოციაცია	AIP	14.12.2017
11	ჩინეთის საერთაშორისო ვაჭრობის ხელშეწყობის საბჭოს განსუს კომიტეტი	CCPIT	21.08.2017
12	ევრაზიის სავაჭრო-კომერციული თანამშრომლობის ცენტრი	ETCCC	13.09.2017
13	ბრიტანეთის სურსათის შემფუთველთა ასოციაცია	FPA	ივნისი, 2017
14	გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოება	GIZ	ნოემბერი, 2016

¹³⁸ ცხრილი შედგენილია ავტომატურად. წყარო: URL: <http://www.gcci.ge/>

15	ყატარის სავაჭრო პალატა	CC	5.10.2016
16	სინძიან ლი ჯუნ ში იე ჰოლდინგი	SLJSIH	23.09.2016
17	ზამბიის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	ZACCI	26.07.2016
18	სლოვენის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	CCIS	18.07.2016
19	ბელარუსის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	BCCI	4.04.2014
20	ხორვატიის ეკონომიკური პალატა	CCE	2016
21	ჩეხეთის სავაჭრო პალატა	CCC	10.02.2016
22	ყირგიზეთის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	CCIKR	15.03.2016
23	სან-პაულუს სავაჭრო პალატა	SPCC	
24	კეიპის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	CCCI	17.03.2016
25	მონტენეგროს ეკონომიკის პალატა	CEM	2016
26	ჩინეთის საერთაშორისო ვაჭრობის ხელშეწყობის საბჭოს შანჟის კომიტეტი	CCPIT	14.10.2015
27	ჩინეთის საგარეო ვაჭრობის ცენტრი	CFTC	
28	ჩინეთის საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობის ასოციაცია	CIECA	28.10.2005
29	სრულიად ჩინეთის სავაჭრო-სამრეწველო ფედერაცია	CFIC	23.07.2012
30	შარჟას სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	SCCI	28.05.2012
31	ყაზახეთის რესპუბლიკის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	CCI	18.10.2011
32	ქუვეითის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	KCCI	21.12.2009

33	ფინეთის ასოციაცია „ფინ პრო“	FIN PRO	10.08.2015
34	უნგრეთის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	HCCI	11.12.2013
35	უკრაინის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	UCCI	26.09.2014
36	ტუნისის სავაჭრო-სამრეწველო და ხელნაკეთი პროდუქციის დამსაქმებელთა ასოციაცია	UTICA	7.06.2014
37	ტაჯიკეთის რესპუბლიკის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	CCIRT	5.11.2004
38	სომხეთის რესპუბლიკის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	CCIRA	ოქტომბერი, 2004
39	პოლონეთის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	PCC	13.11.2001
40	ომანის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა „მასკატი“	OCCI	
41	ნეპალის სავაჭრო-სამრეწველო პალატების ფედერაცია	FNCCI	28.10.2005
42	მონღოლეთის ნაციონალური სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	MNCCI	28.10.2005
46	მიუნხენის და ზემო ბავარიის რეგიონის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	MOIHK	1.05.2012
44	ლიტვის ბიზნეს კონფედერაცია	LBC	26.03.2014
45	ლიმას სავაჭრო პალატა	CCL	21.04.2015
46	ლიბანიის სავაჭრო-სამრეწველო და სოფლის მეურნეობის პალატა	CCLA	22.03.2012
47	ლატვიის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	CCIL	13.11.2013
48	კოლუმბიის სავაჭრო პალატების კონფედერაცია	EU-LAC	6.11.2014
49	კუბის რესპუბლიკის სავაჭრო პალატა	CCRC	2.11.2014
50	იტალიის ვაჭრობის, მრეწველობის, ხელოსნობის და სოფლის მეურნეობის პალატათა კავშირი	UNIONCAMERE	4.03.2005

51	ისრაელის სავაჭრო პალატების ფედერაცია	FICC	28.01.2014
52	ირანის სავაჭრო, სამრეწველო და მანუფაქტურის პალატა	ICCIM	26.02.2012
53	იოჰანესბურგის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	JCCI	18.01.2007
54	ინდოეთის სამრეწველო კონფედერაცია	CII	17.02.2005
55	განვითარებადი ქვეყნებიდან იმპორტის ხელშეწყობის ცენტრი	CBI	14.03.2008
56	თურქმენეთის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	CCIT	15.12.2014
57	ესტონეთის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	ECCI	13.01.2015
58	დუბაის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	DCCI	28.05.2012
59	დნეპროპეტროვსკის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	DCCI	
60	დსთ-ის ქვეყნების პალატები		2.06.2005
61	ბულგარეთის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	BCCI	4.10.2010
62	ბრიტანულ-ქართული სავაჭრო პალატა	BGCC	1.04.2014
63	ბელგრადის სავაჭრო პალატა	BCC	7.10.2013
64	ბეირუთის და ლიბანის მთის სავაჭრო-სამრეწველო და სოფლის მეურნეობის პალატა	CCIA	22.03.2012
65	ბაჰრეინის სავაჭრო-სამრეწველო პალატა	BCCI	
66	ბანგლადეშის სავაჭრო-სამრეწველო პალატების ფედერაცია	FBCCI	28.10.2005
67	ავსტრიის ფედერალური ეკონომიკური პალატა	WKO	19.11.2014

**საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ძირითადი მაჩვენებლები
(მლნ. დოლარი)**

მაჩვენებელი	2010	2011	2012	2013	2014
საგარეო სავაჭრო ბრუნვა	6913.3	9258.7	10433	10933	11463
საქონლის რეგისტრირებული ექსპორტი (FOB)	1677.3	2186.4	2376.6	2910.3	2861
საქონლის რეგისტრირებული იმპორტი (CIF)	5236	7072.3	8056.4	8022.7	8601.8
საგარეო ვაჭრობის სალდო	-3559	-4886	-5680	-5112	-5741
ექსპორტი რეექსპორტის გარეშე	1380.3	1693	1606.4	1812.1	1873.3
იმპორტის ექსპორტით გადაფარვის კოეფიციენტი	0.32	0.31	0.29	0.36	0.33
ექსპორტის წილი სავაჭრო ბრუნვაში, %	24.3	23.6	22.8	26.6	25.0

**საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ძირითადი მაჩვენებლები
(მლნ. დოლარი)**

მაჩვენებელი	2015	2016	2017	2018
საგარეო სავაჭრო ბრუნვა	9505	9407.7	10675	12492
საქონლის რეგისტრირებული ექსპორტი (FOB)	2205	2112.9	2736	3355.7
საქონლის რეგისტრირებული იმპორტი (CIF)	7300	7294	7939	9136.7

საგარეო ვაჭრობის სალ- დო	-5096	-5181	-5204	-5781
ექსპორტი რეექსპორტის გარეშე	1637	1657.1	2070	2297.1
იმპორტის ექსპორტით გადაფარვის კოეფიცი- ენტი	0.30	0.29	0.34	0.37
ექსპორტის წილი სავაჭ- რო ბრუნვაში, %	23.2	22.5	25.6	26.9

დანართი 10

სამეგრელოს სამთავროს შესვლა რუსეთის იმპერიის ქვეშევრდომობაში (1803-1894 წწ.)¹³⁹

სამეგრელოს სამთავრო რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შემ-
დეგი პირობებით შევიდა:

1) სამეგრელოს სამთავრო რუსეთის იმპერიის სამუდამო მფარ-
ველობაში შედიოდა.

2) სამეგრელოს მთავრის, გრიგოლ დადიანის, მემკვიდრეთა უფ-
როს შტოს შეუნარჩუნდებოდა სამთავროს ტახტი, ახალი მთავრის
ტახტზე ასვლა დადასტურდებოდა რუსეთის იმპერატორის სიგე-
ლით.

3) სასამართლო და სასჯელის აღსრულების უფლება რჩებოდა
სამეგრელოს მთავრისა და მისი მემკვიდრეების გამგებლობაში.

4) სამეგრელოში მუდმივად უნდა მდგარიყო რუსეთის ჯარი.

5) თუ სამეგრელოში ახალი ქალაქი დაარსდებოდა, რუსეთის
იმპერიის ხაზინა ამ ქალაქისაგან ისევე მიიღებდა გადასახადს, რო-
გორც ღებულობდა რუსეთის ქალაქებისაგან.

6) თუ სამეგრელოში წიაღისეულის ახალი საბადოს დამუშავება
დაიწყებოდა, მიღებული შემოსავლის ნაწილი რუსეთის ხაზინაში
უნდა შესულიყო.

¹³⁹ **გაჩაია მ., გურული გ.** რუსეთთან ერთად და ურუსეთოდ. თბ., „არტანუჯი“, 2006. გვ.24

7) სამეგრელოს მოსახლეობა რუსეთის ხელისუფლებას უნდა დამორჩილებოდა.

8) სამეგრელოს სამთავროს ტერიტორიაზე განლაგებული რუსეთის ჯარისათვის საცხოვრებელი შენობა (ყაზარმა) სამეგრელოს მთავრს უნდა აეშენებინა, მასვე უნდა უზრუნველყო შენობის გათბობა და განათება.

9) სამეგრელოს სამთავროს ტერიტორიაზე განლაგებული რუსეთის ჯარი სამეგრელოს მთავარს უნდა გამოეკვება.

10) წიაღისეულის საბადოს დამუშავების მიზნით მოწვეული მუშებისათვის ხელფასი უნდა აენაზღაურებინათ რუსეთის იმპერიის შესაბამისი უწყების მიერ დადგენილი ნორმის მიხედვით.

11) სამეგრელოს სამთავროდან გემთმშენებლობისათვის საჭირო ხე-ტყეს რუსეთი უფასოდ გაიტანდა.

12) თუ სამეგრელოს სანაპიროზე ნავსადგური აშენდებოდა, რუსეთიდან ჩამოსული ვაჭრები ამ ნავსადგურით სარგებლობისათვის ბაჟს არ გადაიხდიდნენ.

13) რუსეთის იმპერატორს ხელისუფლების სიმბოლოდ სამეგრელოს მთავრისათვის, ტრადიციისამებრ, უნდა ებოძებინა ხმალი და დროშა.

დანართი 11

ბიზნეს დიპლომატიის ფსიქოლოგიური ასპექტები და სხვადასხვა ქვეყნების თავისებურებები¹⁴⁰

საფრანგეთი	საფრანგეთი ერთ-ერთი უძველესი ერია, ხოლო ფრანგული დიდი ხნის განმავლობაში იყო მიჩნეული მსოფლიო დიპლომატიურ ენად. განათლების ფრანგული სისტემა ორიენტირებულია დამოუკიდებელი და კრიტიკულად განწყობილი მოქალაქეების აღზრდაზე. ფრანგები არიან გალანტურები, ვიდრე ზრდილობიანები. ასევე არიან სკეპტიკური, მომჭირნე, მოხერხებული და საზრიანები. მათ არ სურთ გარისკვა. საქმიან მოლაპარაკებებს ხისტად აწარმოებენ.
-------------------	---

¹⁴⁰ დაწვრილებით იხ. **პრეზიდენტი ი. ჭერხული ლ.** ეკონომიკური ფსიქოლოგია. თბ., „მერიდიანი“, 2010. გვ. 186-194.

აშშ	ამერიკული კულტურა შედარებით ახალგაზრდაა. ამერიკელებმა შეიტანეს ყველაზე თვალსაჩინო წვლილი საქმიან ურთიერთობებში დემოკრატიული ელემენტების და პრაგმატიზმის დამკვიდრებაში. ამერიკელები ბევრს შრომობენ და ძალაუფლებას გამოხატავენ, აფასებენ პატიოსნებას და გულახდილობას. ნაკლებ დროს ხარჯავენ ფორმალობებზე და სწრაფად გადადიან საკითხის არსობრივ განხილვაზე. აშშ-ში შექმნილია მოლაპარაკებათა წარმოების თეორია. აქ არსებობს „კონფლიქტოლოგიის“ თანამდებობა, რომელიც ყოველთვის მონაწილეობს მოლაპარაკებებში. ამერიკელები გამოირჩევიან ბაზრის კონიუნქტურის, კონტრაგენტის საფირმო სტრუქტურისა და ამ უკანასკნელის მიერ ბაზარზე დაკავებული მდგომარეობის ზედმიწევნით კარგი ცოდნით. ამერიკელები უპირატესობას ანიჭებენ მსხვილმასშტაბიან გარიგებებს.
იაპონია	საბაზრო ურთიერთობის განვითარების იაპონული პარადიგმა ემყარება კორპორატიულ, კოლექტიურ, ავტორიტეტს. ისინი ცდილობენ საჯაროდ არ გამოხატონ თავიანთი ემოციები, რაც აქ კარგ ტონად ითვლება. იაპონელებისათვის დამახასიათებელია: შრომისმოყვარეობა, ერთგულება, დისციპლინიზებულიობა, ავტორიტეტისადმი ერთგულება, მოვალეობის გრძნობა, თავაზიანობა, აკურატულობა, სწრაფვა ჯგუფური მოქმედებების კოორდინაციისაკენ. იაპონელებთან მოლაპარაკებისას მიუღებელია ნებისმიერი ზეწოლა. მოლაპარაკების პროცესში ისინი გამოირჩევიან მეტისმეტი სიდინჯით, ზოზინითა და კი. მთავარ საკითხზე გადადიან განწყობილი, მეორეხარისხოვანი საკითხის გარჩევის შემდეგ. მოთმინება ერთ-ერთ დადებით თვისებად ითვლება.

ჩინეთი	ჩინელები მსჯელობენ და მისდევენ მორალურ პრინციპებს ყოველდღიურ ცხოვრებაში. მოლაპარაკებები ჩინელ პარტნიორებთან ხანგრძლივ ხასიათს ატარებს. ისინი ენთუზიაზმით მიდიან მოლაპარაკებებზე. ჩინურ დელეგაციაში, როგორც წესი, მრავლად არიან ექსპერტები. მათთან მოლაპარაკებათა სპეციფიკა მდგომარეობს შემდეგში: სტუმართმოყვარეობა, მოთმინება, უმოციობა, განსაკუთრებული ყურადღება მოლაპარაკების ყველა წევრისადმი. მოლაპარაკების მაგიდასთან იურიტის ყოფნას ჩინელები აფასებენ, როგორც უნდობლობას. დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ პარტნიორებთან არაფორმალურ, პირად ურთიერთობებს.
გერმანია	გერმანელები გამოირჩევიან შრომისმოყვარეობით, მონდომებით, პუნქტუალობით, მომჭირნეობით, პედანტურობით და გამარტივებისაკენ სწრაფვით. საქმიანი ურთიერთობები მყარდება თანამშრომლობის შესახებ წერილების გაცვლით. მოლაპარაკებისას გერმანელები არიან ოფიციალურები და ამასვე ითხოვენ მეორე მხარისაგან. მათთან მიმართვა საჭიროა გვართ. საქმიან პარტნიორებს იშვიათად პატივებენ სახლში.
იტალია	იტალიელები არიან ექსპანსიურნი და დიდი გულდიაობით გამოირჩევიან. მათი მოლაპარაკების სტილი მთლიანობაში იმეორებს ევროპულ სტილს. ისინი დიდ ყურადღებას უთმობენ იმას, რომ მოლაპარაკებები წარმოებდეს იმ პირებს შორის, რომლებსაც საქმიან სამყაროსა და საზოგადოებაში თანაბარი მდგომარეობა უჭირავთ.

არაბული ქვეყნები	აქ მნიშვნელოვანია პარტნიორებს შორის ნდობის დამყარება. უპირატესობას ანიჭებენ მოლაპარაკების დაწყებამდე საკითხის წინასწარ მომზადებას. მოლაპარაკებებში დიდ როლს ასრულებს ისლამის ტრადიციები. არაბები მოლაპარაკებებისას გაურბიან ფორიაქსა და აჩქარებას. უარის თქმას მაქსიმალურად შერბილებული, შეპარული ფორმით ახორციელებენ.
------------------------------------	---

Niko Chikhladze

Doctor of Economic Science, Doctor of Theology, Professor of
Kutaisi University,
Professor of Akaki Tsereteli State University, Kutaisi, Georgia
nikoloz.chikhladze@unik.edu.ge

Nana Rusadze

Ph.D. in Public Administration, Associate Professor of Akaki
Tsereteli State University,
Faculty of Business, Law and Social Sciences, Kutaisi, Georgia
nana.rusadze@atsu.edu.ge

CHALLENGES OF ECONOMIC AND COMMERCIAL DIPLOMACY

Introduction

1. The importance of economic and commercial diplomacy in economic development

1.1. The essence and evolution of economic and commercial diplomacy;

1.2. The international experience of economic and commercial diplomacy;

1.3. The issue of the effectiveness evaluation of economic and commercial diplomacy

2. Economic and commercial diplomacy in Georgia

2.1. The historical aspects of economic and commercial diplomacy in Georgia;

2.2. Economic and commercial diplomacy in post-socialist Georgia;

2.3. Economic and commercial diplomacy in territorial units of Georgia.

Appendices

Conclusions

References

In the context of globalization, economic diplomacy and commercial diplomacy play an important role in world trade, investment and research. The main purpose of this type of diplomacy is to enhance business opportunities of national companies, minimize barriers, increase and develop the competitiveness and of the national economy. Their role and importance are not well understood in international economic relations between the countries, especially at the regional and municipal levels, in the context of involvement in these relations and linking the socio-economic situation in the territorial units.

Economic and commercial diplomacy are the tools of implementing the state's foreign economic policy in trade and investment.

In real terms, Georgia has mechanisms and institutions to support export, but they cannot effectively change the role of the state in export support, for reasons such as: non-universality of service, they do not provide non-reimbursable or preferential assistance at a substantial scale, are not committed implementing the priority areas of the country's foreign economic policy, and they do not fully use official diplomacy tools are not fully used for support.

The main pre-requisite for the creation of the work is that there is insufficient coverage of the complexity of the tools of economic and commercial diplomacy and its capacity to develop the country at the modern stage of world economic development in Georgian literature, comparative Analysis of the usage of Economic and Commercial Diplomacy and Issues of Effectiveness in General and Individual Territorial Units.

We believe that Georgia improperly uses the opportunities of diplomatic economy and commercial diplomacy. The recent decision by the Georgian government to appoint trade attaches is welcomed. However, trade diplomacy, and even trade bargaining, allows the government to negotiate easier access to markets for products where the country has a comparative advantage and whose exports can be successful, there are still many opportunities.

In this work, we examine macroeconomic and regional issues relevant to economic and commercial diplomacy and to present them to a broader audience.

Methodology and the database of the presented work rely on studies of Georgian and foreign authors dedicated to economic and commercial diplomacy, regional problems, Legislations regulating the functioning of these fields both in Georgia and abroad and in international organizations, materials for conferences, seminars and forums. An important database is the World Wide Web - materials obtained through the Internet, Scientific publications and statistics published in international publications. We also used a questionnaire survey. The work provides information by tables, charts, graphs and diagrams. General scientific research methods are used to achieve the goals and objectives of the work.

The novelties and main findings of the work are as follows:

1. The essence and evolution of economic and commercial diplomacy **are studied**, and the issues of definitions are established;

2. Gravitational baseline model optimization **is implemented** for quantitative assessment of the impact of foreign trade on diplomatic efforts;

3. First time in Georgia:

3.1. The foreign experience of economic and commercial diplomacy **is studied**;

3.2. The opportunities of economic and commercial diplomacy in Georgia and in its specific territorial units **are analyzed**.

The first chapter of this work, **"The importance of economic and commercial diplomacy in economic development"** is devoted to assessing the essence and evolution of economic and commercial diplomacy, foreign experience in this field and the evaluation of the effectiveness of economic and commercial diplomacy.

In terms of globalization the scale of foreign economic ties and the number of direct participants in them is rapidly increasing. This is followed by updates to union forms and complications. In terms of market disaster and intensified international competition, international conflicts or problems are often arisen, which needs for joint solutions.

Global history has demonstrated that economic interests largely determined the policies of countries and their relations with neighboring countries and their territories. For its part, the conquest and possession

of new lands over neighboring states, has always served to increase national wealth and expanding territories, enlarging the areas of capital investment and creating jobs for its citizens. In this case, we are referring to the satisfaction of economic interests through the methods of political struggle and partly through the usage of hostilities. Often the hegemony achieved by such inhumane methods was reinforced by strong economic positions.

A study of the evolution of trade policy shows that there are large-scale and significant problems in terms of foreign trade, in the background of which one part of the national interest is opposed to the other. The results of this fight are crucial for the whole country.

Within a certain period after the World War II, the public was convinced that hostilities were unprofessional and unacceptable for economic and political hegemony. New methods, tools and organizations have emerged, who advocated for countries to be succeed by using so-called "soft power".

In the terms of globalization, these problems have acquired particular significance. Traditional discussion about economic and political instruments, quantity and quality has moved backwards and pave the way for new approaches to the interaction of state and business relations, first of all, the usage of elements of economic diplomacy.

Formation of National Economic Diplomacy, which is no longer confined with the interstate relations in the international system, also covers social, economic, cultural and political relations between economic and political players in formal and informal systems and environments. In such situations, participants of international organizations and forums can only reach a compromise between governments or a majority of members of the international community only with the help of economic diplomacy. In these circumstances, economic diplomacy uses elements proven in the practice of commercial diplomacy.

The institutional structures of economic diplomacy are as follows:

The state ministries and agencies, their foreign network;

Overseas state agencies dealing with foreign policy economic diplomacy;

Partially state and non-state organizations involved in foreign trade issues;

Business circles involved in international economic negotiations;

National mechanisms / structures for conducting trade-economic and political interests in foreign markets.

It has to be welcomed that in the "Foreign Policy Strategy of Georgia 2019-2022" a separate paragraph appears in "Economic Diplomacy" (Chapter 4, p. 4), as an important mechanism for accomplishing the country's foreign policy tasks and contributing to the country's prosperity and sustainable economic development. Here are formed the main directions of economic diplomacy.

Economic diplomacy is realized at four main levels: Bilateral, regional, multilateral, non-universal and multilateral universal levels.

Active participants in economic diplomacy are:

National public authorities (executive, legislative, regional or local governmental and self-governing bodies, regulatory agencies);

Non-governmental bodies (business groups, NGOs);

Transnational organizations (international business, international organizations and international non-governmental organizations).

In the process of globalization, national market participants increasingly enter to the international arena, and transnational structures are increasingly influencing the state's internal economic policies. Therefore, national state structures are increasingly playing a role in the hierarchy of participants in economic diplomacy. Three decades have passed since the end of the Euphoric Cold War and we are increasingly convinced that trade and international cooperation cannot always promote democracy and peace and even not liberal international consensus, established after World War II is guaranteed

There is no ideal model of forming national interests in foreign economic relations. The interest aggregation mechanism has country-specific features, mainly defined by its national socio-economic development model. For example, in some countries (France, Japan) good results are got from the policies of Dirigisme, this implies that the state plays a special role in shaping the national economic interest. We meet

active participation of business in the US and UK. Corporatism is typical of Austria, Germany and Sweden.

At the micro level (supporting individual economic operators), three pillars of the system of economic diplomacy are structured: Primary (network of foreign representations; Secondary (specialized foreign agencies) And Third - Export Credit Agencies and Export-Import Banks.

The arsenal of methods used to support national trade-economic interests used by the institutions is quite broad And includes both financial mechanisms and organizational measures, including strong support for national business in a foreign country.

Based on the purposes mentioned above and their significance, the relevant tasks have been defined. For the primary purpose it is to gather the primary information and organize the meetings.

At the macro level there are also three types of institutional structure of economic diplomacy: Administrative, advisory and coordination bodies. The central issue of macroeconomic diplomacy is the organization and conduction of international economic negotiations. The main purpose of such talks is to measure the current economic order, ability to measure international norms and national economic interests.

We are referring to a set of international economic regimes, from which the international economic order is formed, as a result of the international division of labor between states.

In addition to the structures providing direct assistance to economic operators abroad, successful operations on the foreign markets of companies in developed and especially developing countries are also conditioned by national support mechanisms. This effectively allows stimulating national trade-economic and political interests.

Institutional structures for impact on international business development in developed countries include: Administrative bodies and specialized agencies. The first provides general political guidance and the second directly carries out various activities. The specific structure of the institutions of economic diplomacy and the tasks it faces are determined by the specificity of the region under consideration.

This chapter also presents the experience of economic and commercial diplomacy in Austria, Bulgaria, Estonia, France, Poland, the United Kingdom, Malta and the United States.

At the end of the chapter, the issue of evaluating the effectiveness of economic and commercial diplomacy is discussed. Works have been identified in dedicated researches to Commercial Diplomacy that will study effectiveness (For example, research on the links between diplomatic missions and trade volumes abroad).

Within the framework of the research carried out, there was an interest to assess the impact of foreign representations on exports considering other determinants of foreign trade. In order to build the appropriate mathematical model, on the base the conventional two-way trade, so called "Gravitational" model was used, In which the functional connectivity is positive for key economic parameters (Population, income) and is linked to economic distances between countries. The gravitational model developed in 2003 by Anderson, van Wincoop, it has a long history of use in international and regional economies and gives good approximation results as well. The model places greater emphasis on traditional economic fundamentals and reasons and is more sensitive to them. In mathematical terms, it is a multiple linear regression model, in which the main determinants of international trade are shown as regressors.

To quantify the impact of foreign trade on diplomatic efforts, we optimized the gravitational basis model and tried to localize the number of international representations in the balance of its regression equation and to set it up as a separate regressor, while maintaining the role of other determinants. Given this idea, a corresponding equation is presented.

The presented adaptive model is substantiated in theory. The subject of further research is its practical (empirical) testing, that requires extracting and processing a powerful analytical database.

The second chapter presents some of the manifestations, methods and types of economic diplomacy in Georgian history. The land, river and sea roads of Georgia have been part of the international trade routes ever since, this is also confirmed by the world road map drawn by the Roman

geographer Castorius. Georgia was not just only a commodity pool of East and West goods, but itself involved in international trade and was engaged in trade both inside and outside of the country. Georgian Gold Coin – “Kolkhian Starter” was cut from the 1st century AD Until the 3rd century.

David Agmashenebeli's active foreign policy has greatly facilitated further development of international transit trade. Georgia engaged in large-scale caravan trade with Iran, Iraq, Syria, Egypt, Byzantium, Russia, and so on. They carried out: cotton-silk, goldsmith coats, fur, precious garments, wool, wine, walnut honey, horses, etc... Brought in: Precious fabrics and utensils, weapons, garments, garments, fur, pearls, spices, spices, dried fruits, fish, etc. The development of trade has contributed to the growth of cities.

From the second half of the XVIII century relatively peaceful conditions were created. The use of hired labor has grown and trade has expandedn . In 1799, Johan Batonishvili translated from Italy into Georgian the book “Political Economy- State Farming”. Sulkhan-Saba Orbeliani contributed greatly to the development of Georgian economic thought.

Containing the deep content of the elements of economic diplomacy is Sulkhan-Saba Orbeliani's diplomatic mission to Europe. He was accepted not just as Kartli's ambassador, but as Georgia's ambassador as well, and consequently he acted on behalf of all of Georgia.

Sulkhan-Saba had excellent diplomatic relations in Paris and Rome in a very difficult political situation. Moreover, it can be said that with the development of economic diplomacy he was able French politicians to be interested in relations with Georgia and a number of mutually beneficial projects were discussed.

Louis XIV received Sulkhan-Saba twice. At the time of the second reception, our ambassador, along with other documents, held an extensive memorandum on the possible economic, political, trade and military relations between Georgia and France. **The Georgian ambassador was well aware that only political patronage was not enough and the economic empowerment of the country, the attraction of investments, the uptake of news would be essential for the empowerment of the country.**

Since the XIX century, a new and extremely difficult phase has begun in the socio-economic history of Georgia. Historical events have been such, that the annexing-colonial expansion of Russian tsarism became a direct determinant of this new era.

In independent Georgia since the late 1990s, there have been significant developments in economic and commercial diplomacy.

Georgia has made a number of commitments of WTO on the basis of which, it has implemented reforms. Their goal was large-scale reorganization, liberalization and simplification of trade regulations. Reforms have become particularly intense since 2004. They have helped to create a competitive market environment in the country, create a favorable business environment, diversify foreign trade and deepen economic ties, that also contributed to the growth of the economy and the development of the country.

The following interrelated key principles have been identified for the effective development of the reform program:

- Elimination of corruption and transparency of bureaucratic procedures;

- Full implementation of the principles of market economy;

- Liberal Trade Reforms and Diversification of International Economic Relations;

- Increase transparency in political processes;

- Reduce bureaucracy and increase professional qualifications of public servants;

- Supremacy of law and equality before the law;

- Protection of human rights and political freedom.

Georgia's economy has taken a course towards openness. A number of institutional changes have taken place in the country.

Prior to the "Rose Revolution", various types of regulation were characterized by low efficiency in the economy. Regulatory institutions, in fact, could not function and could not perform their tasks (For. eg: competition protection, quality and safety control of goods, construction safety, etc.) And, on the other hand, it was characterized by a high degree of corruption, including daily interactions. Abolition or minimization

of different types of regulation systems has become one of the key areas of post-Rose Revolution government policy. Such a policy was based on three arguments:

1. These systems are ineffective and still fail to perform their functions;
2. Regulatory institutions have high levels of corruption and within the framework of anti-corruption policies such institutions are unacceptable;
3. Liberalization of the economy implies shortening the scope and forms of regulation, including the refusal of some types of regulation. Anti-monopoly service abolished in the contexts of rightly mentioned argumentation and the Free Competition Agency with very limited functions, was launched instead of it. On the backdrop of the government's position, that anti-monopoly regulation is not a necessary at all from the side of the country and this has to be trusted to the market.

In addition, food safety control systems and relevant institutions have been abolished, as the structures that carried out technical regulation, standardization, licensing and permitting as well. Ownership licenses and permits were decreased with 84%. Nowadays, licenses and permits have been maintained only for high-risk products and services, use of natural resources, and specific activities. However, the procedures for issuing licenses and permits have been simplified; the principle of "one-stop shop" and "Silence is a sign of consent" has been established. As a result of the reform, a voluntary standards system was introduced and reducing the state's regulatory role in the system, which should promote for entrepreneurial activity. Under these conditions, the entrepreneur was allowed to choose a standard registered in the country for his business-Adopt any country or any international or regional standard and use it for his own business, or, moreover, develops its own standard for new products and register it with the National Agency for Standards, Technical Regulations and Metrology. Overall, the government's liberal economic policy, especially during 2004-2008, has sharply shifted to a "libertarian" direction and in some cases, has become anarchy-capitalist, Including various types of citizen security systems (For eg: food safety,

technical inspection, etc.), in term of total abandonment and reliance on the market system from the state.

As a result of institutional changes, Georgia's connection with the outside world has become even stronger, Diversification of trade relations with positive regional and major trade partners has been implemented.

According to Georgia's Foreign Policy Strategy for 2019-2022, for the purpose of joining the European Union, one of the key tasks of foreign policy is to effectively implement Georgia-EU Association Agreement, including the Deep and Comprehensive Free Trade Area. The task is to make more use of the free trade area with the EU, by increasing exports of agricultural and industrial products in different sectors of the economy (Transport

Energy, Environment, Digital, Electronic Communications) deepening collaboration with specific and result-oriented initiatives, also, to support the European integration process, maximize EU assistance and promote its effective usage.

The 5th goal of the strategy is fully dedicated to sustainable economic development, which defines the main objectives:

1. Strengthen the function of the East-West connecting hub;
2. Expanding liberal trade regimes and promoting exports;
3. International Cooperation in Different Formats World and Regional Economic Forums, also active involvement in multilateral formats of international organizations;
4. Strengthening the economic role of the Black Sea.

At present, Georgia currently has one of the most liberal economic regimes, simplified trading procedures, no quantitative restrictions on trade and tariff quotas. There are also non-tariff restrictions, except for health, safety and environmental issues. The number of goods subordinate to non-tariff restrictions is about 1% of the total nomenclature. According to Georgian legislation, there is no tariff levy on export and re-export. Exports are exempt from VAT. Georgia does not use minimum export prices and discriminatory export subsidies.

Customs administration has improved significantly, as a result of the modernization of checkpoints and the reorganization of the central and

regional structures of the Customs Department. The new Customs Code simplified customs regulation and optimized it: Currently there are 18 customs check points and 5 economic clearance zones.

Instead of 15 customs modes, only 7 remained. Customs duty is 0.2% of the value of goods, while crossing the borders of Georgia. These activities were implemented according to international standards and have become an important factor in reducing corruption at the customs checkpoints. Since 2008 the implementation of risk management system has started. Simultaneously, a new code for the harmonized system was introduced.

Today here is no problem in receiving administrative documents in Georgia. They can be done at a very low cost and quickly.

The last part of the second chapter discusses the issues of economic and commercial diplomacy in the territorial units of Georgia (Autonomous Republic of Adjara, Batumi Municipality, Imereti Region, Kutaisi and Baghdati Municipalities). The study of the issue showed that branding of the city can play a special role in the development of the municipality's commercial diplomacy. It is based on the positive image of the city, cultivating and bringing it to the foreground. The notion of "city branding" originated earlier than the notion of "country branding " or "region branding ".

In our opinion, the improvement of commercial diplomacy at the municipal level will significantly contribute to the development and advancement of event economics. Experience has shown both the government and business elite that unless special events take place in the city, they need to be promoted and organized.

We believe that one of the main goals of the External Relations Department in the municipalities should be to promote the investment opportunities of the international community and the favorable environment in that municipality, attracting foreign investment and technical assistance, timely and active involvement of the municipality in international projects and encouraging exports in various areas (tourism, transport, energy, education, entrepreneurship).

The study of the issue allowed us to generalize the following conclusions:

1. In modern global world, economic diplomacy plays an important role both in shaping new trade and investment flows and in satisfying political interests and ambitions, in increasing economic security;
2. Modern economic diplomacy is actively using foreign economic, investment and financial policy tools, as well as humanitarian aid channels, and in some cases instruments of economic pressure;
3. In the institutional setting, at micro level three main purposes are separated: A network of foreign representations, specialized trading agencies and financial and credit institutions; At macro level we will identify administrative, advisory and coordination bodies;
4. The usage of economic diplomacy in countries with relatively low economic development is effective in meeting national trade-economic and political interests and can also become a developmental charge in them, if we consider the geographical peculiarities of assisting such countries;
5. Georgia's modest position on the world market is largely due to the absence of sophisticated support mechanisms of export. To enhance the effectiveness of this policy, it is necessary to select and use effective mechanisms of economic and political diplomacy;
6. Georgia cannot exploit the opportunities of economic and political diplomacy. It is necessary to use the Institute of Trade Attachments more effectively, especially in areas where the country has a comparative advantage;
7. We believe that Georgia is inappropriately exploiting the capabilities of the diplomatic economy, including commercial diplomacy, especially for products where the country has a comparative advantage;
8. The opportunities for cities in other countries should be studied and new friendly cities should be found, especially with the prospect of continuing trade-economic partnerships and the potential for tourism, taking bilateral interests into account;
9. It is necessary to elaborate the concept / strategy of city branding;
10. Sharing experience in managing the municipal economy is needed/ to plan exchange study visits with friendly / to be friendly cities;

11. It is advisable to carry out active work with the trade-industrial cities of the (relevant) regions of the cities;

12. Investment packages (offers) for foreign countries / friendly cities should be prepared;

13. The World Wide Web Portal of the Chambers of Commerce should be used, which should ensure the dissemination of information on legal entities and their supply to targeted markets;

14. In many cases the websites of cities have been upgraded to provide comprehensive information;

15. The capabilities of economic diplomacy and the Institute of Economic ATTACHES should be used effectively. Considerable attention should be paid to the proper usage of regular economic missions, especially in European countries;

15. We consider it necessary to plan periodic visits with representatives of the diplomatic corps accredited in Georgia;

16. There is a need to create favorable conditions for foreign investors to undertake various projects (in accordance with applicable law, especially in the case of municipal property / land);

17. To study the configuration of prospective export support systems in Georgia and to draw appropriate conclusions, a systematic analysis of practices and experiences in this field in other countries is needed.

1. **არჩვაძე ი.**, საქართველომ 2019 წელი საგარეო ვაჭრობის რეკორდული ზრდით დაასრულა. URL: https://commersant.ge/ge/post/saqartvelom-2019-weli-sagareo-vachrobis-rekorduli-zrdit-daasrula-ioseb-archvadze?fbclid=IwAR2xmB6Vd9W83gdMdX5Sc3PcFB2NfBs1_Ca7h4Z5hBl4cM3wOwv57RVziE
2. **არჩვაძე ი., ქურბული ლ.**, (2010) ეკონომიკური ფსიქოლოგია. თბ., „მერიდიანი“.
3. აქარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის ერთიანი პორტალი. URL: <http://adjara.gov.ge/branches/description.aspx?pid=3590&gid=6&ppid=12&fbclid=IwAR3CXbUVje0bd3lIOLksOvZliXonLYZrzCfIo3Cw4flr-f2PQELyY-pW7JlQ#XWPDwOgzZPZ>
4. **ბაბუაძე ნ., ბარათაშვილი ე., შაბაშვილი მ., კვესელაშვილი ი.**, (2011). ეკონომიკური დიპლომატია. სტუ, თბილისი.
5. ბათუმის მუნიციპალიტეტის სტრატეგიული განვითარების გეგმა 2018-2021. URL: <http://batumi.ge/ge/upload/%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%98%E1%83%90-%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%A3%E1%83%A8%E1%83%90%E1%83%9D%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%90.pdf>
6. **ხერბენიშვილი ნ.**, (1937) სამღებროთა შესახებ XVIII ს. საქართველოში. თბილისი.
7. გაზ. „იმერეთის მოამბე“, 4.06.1996.
8. **გეგიაია ნ.**, (2013). კავკასიის რეგიონის ეკონომიკის პრიორიტეტები და ტენდენციები გლობალიზაციის ხანაში. თბ., „უნივერსალი“.
9. **გუგუშვილი ბ.**, (1984) საქართველოს და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX ს.ს., ტ. I, თბ., „მეცნიერება“.
10. **გუგუშვილი ბ.**, (1984) საქართველოს და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX ს.ს., ტ. VII, თბ., „მეცნიერება“.
11. **გუგუშვილი ბ.**, (1949-1962) საქართველოს და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX-XX საუკუნეებში, ტ. I-V, თბილისი.
12. **დოღონაძე შ.**, (2013) ხელისუფლება და ძალაუფლება თანამედროვე საქართველოში. ჟურნ. „ხელისუფლება და საზოგადოება“, N2 (26), ტ. 2. გვ. 22. URL: http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1/187062/1234/Xelisufleba_Da_Sazogadoeba_2013_N29%2826%2_T.%202.pdf

13. ვენის კონვენცია დიპლომატიური ურთიერთობის შესახებ. 1961, მუხლი 3. URL: <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/aqtebi39.pdf>
14. **კიკვიძე ა.**, (1977). საქართველოს ისტორია (1890-1801 წწ). თბილისი.
15. **კიკნაძე გ.**, (1989) საქართველო მე-14 საუკუნეში. თბ., „მეცნიერება“.
16. **მესხია ი.**, (2011). საერთაშორისო ვაჭრობა. თბ., თსუ.
17. **მესხია ი., მურგიგნელი მ.**, (1996). ეკონომიკური რეფორმა საქართველოში. თსუ, თბილისი.
18. **მეტრეველი რ.**, (2015) დიალოგი ძველ საქართველოში (XII საუკუნის პირველი მეოთხედი). ჟურნ. „ქართული პოლიტიკა“, 2015, #17. URL: http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1/144152/1234/Qartuli_Politika_Biuletენი_2015_N17.pdf
19. **მჭედლიშვილი ზ.**, **ილია ჯავახიშვილი** **საგარეო ვაჭრობის შესახებ და თანამედროვეობა.** URL: <https://dspace.tsu.ge/bitstream/handle/532/123456789/1/ია%20Chavchavadze%20about%20external%20trade%20and%20modernity.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
20. **ნაცვლიშვილი ბ.**, დიდი ნიკო. URL: https://www.gfsis.org/files/my-world/15/didi_niko.pdf?fbclid=IwAR0i1_F3AWOIVgcKEZh_zACcPEqL70XODJmc4wjDBMZDVI4QkNkStl4UmAI
21. **ორგონიძე ე.**, (1974) ვაჭრობა და ვაჭართა ფენა რეფორმამდელი ხანის საქართველოში. თბ., 1974
22. **ბაბაჯა ვლ., თაფლაძე თ.**, (2009). „ლიბერალური იმპერიის“ რუსული მოდელი და პოსტრევოლუციური საქართველოს გამოცდილება. ჟ. „ეკონომისტი“, N1. URL: http://www.papava.info/publications/Papava_Tapladze_No1_2009.pdf
23. **რუსაძე ნ.**, (2018) საჯარო მმართველობის ეფექტიანობის ამაღლების ძირითადი მიმართულებები (მონოგრაფია). აკ.წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. ქუთაისი.
24. **რუსაძე ნ.**, (2019). დიპლომატია და პროტოკოლი (ქეისების კრებული). აკ.წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. URL: https://www.researchgate.net/publication/331865801_diplomatia_da_protokoli_keisebis_krebuli
25. **საქართველოს 2019-2022 წლების საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია.** URL: <http://www.mfa.gov.ge/getattachment/MainNav/ForeignPolicy/>

26. საქართველოს ეკონომიკა (2012). (მთ.რედ. პროფ. რ.ასათიანი). თბ., „სიახლე“.
27. საქართველოს ისტორია (2012). აკად. რ.მეტრეველის რედაქციით. ტომი 2,3. თბ., „პალიტრა L“.
28. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. URL: www.mfa.gov.ge
29. საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატა. URL: <http://www.gcci.ge/>
30. საქართველოს ეროვნული ბანკი. (2019). ფინანსური სტაბილურობის ანგარიში. გვ. 20. URL: https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/finstability/finstability_2019_geo_publish.pdf
31. საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამა 2021-2018. URL: http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/2021-2018_clebis_sakartvelos_regionuli_ganvitarebis_programa_0.pdf
32. საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. URL: www.economy.gov.ge
33. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო. URL: www.mof.ge
34. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო სამსახური URL: www.geostat.ge
35. საქართველოს ეროვნული ბანკი (2019). მონეტარული პოლიტიკის ანგარიში. URL: https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/moneratyfiscal/2019/publish_mr_october_2019_geo.pdf
36. სეთურიძე რ., ლეკაშვილი ე. (2012) საქართველოს საბაჟო სისტემაში რეალიზებული რეფორმები და წინააღმდეგობები. URL: <https://www.tsu.ge/science/?leng=ge&jnomeri=4&lc=journal&tid=20>
37. სიხარულიძე დ., ჭარაია გ. (2018) უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები: თაორია და საქართველოს გამოცდილება. თბ., „უნივერსალი“.
38. ტაბაღუა ი., ევროპაში სულხან-საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისიის შედეგები. URL: www.scribd.com/document/666/383348856-ილია-ტაბაღუა-ევროპაში-სულხან-საბა-ორბელიანის-დიპლომატიური-მისიის-შედეგები
39. ფარსენაძე ზ. (2019) ექსპორტის სტიმულირების მექანიზმები და მათი სრულყოფის გზები საქართველოში. ეკონომიკის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი

დისერტაცია. ქუთაისი, ქუთაისის უნივერსიტეტი. URL: <http://unik.edu.ge/Science>

40. **ქათამაძე დ.** (2009) საერთაშორისო ბიზნესის მენეჯმენტის საფუძვლები. თბ., „უნივერსალი“.
41. ქართული დიპლომატიის ისტორია (1998). აკად. რ.მეტრეველის რედაქციით. 1-ლი ნაწ. თბ., თსუ.
42. ქართული დიპლომატიის ისტორია (2004). ქრესტომათია. თბ., თსუ.
43. ქუთაისის განვითარების სტრატეგია 2021. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3384714?publication=0>
44. **ყაუხიშვილი თ.**, (1957) სტაბონის გეოგრაფია. ცნობები საქართველოს შესახებ. თბილისი.
45. **ციფშიძე მ.**, (2014) საქართველოს საერთაშორისო ეკონომიკური დიპლომატია. თბ., საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. თბილისი. URL: http://www.mfa.gov.ge/getattachment/SideBarMenu/LearningCenter/A5_GEO_2.pdf.aspx
46. **ჩარკვიანი გ.**, (2016) ნაცნობ ქიმერეთა ფერხული. თბ., „ინტელექტი“.
47. **ჩიკვაძე ა.** „ბოროტსა სძლია კეთილმა, არსება მისი გრძელია.“ გამოსვლა გაეროში 1992 წელს.
48. **ჩიხლაძე ნ., ვალიშვილი თ., გაბელაშვილი კ.** (2014). ქალაქის ბრენდინგის აქტუალური საკითხები - ქუთაისის წახნაგები. აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ქუთაისი.
49. **ჩიხლაძე ნ., ფარსენაძე ზ.** (2018) „ექსპორტის მხარდამჭერი სისტემები საზღვარგარეთის ქვეყნებში“. ჟურნ. „ეკონომიკური პროფილი“, N18. URL: <http://economicprofile.org/wp-content/uploads/06-%E9%83%1C%E%98%83%1E%99%83%1E9%83%1D%E19%83%A%E9%83%1D%E96%83%1-%E%83%1A%9E%98%83%1E%1%83AE%E9%83%1A%E%90%83%1E%83%1AB%E94%83%1-%E83-%1%96%E%90%83%1E%96%83%1E90%83%1-%E%83%1A%4E90%83%1%E%83%1A%0E%83%1A%1E%94%83%1E9%83%1C%E%90%83%1E1%83%AB%E94%83%1.pdf>
50. **ცინცაძე ი.** (1970) ტოლჩანოვის იმერეთში ელჩობის მუხლობრივი აღწერილობა, 1652-1650 წწ. თბილისი.
51. **ციხელაშვილი ქ.** და სხვ. (2012) საქართველოს ეკონომიკური ტრანსფორმაცია: დამოუკიდებლობის 20 წელი. „ევროპული ინიციატივა - ლიბერალური აკადემია თბილისი“. URL: <http://>

52. **მოწინავე ც.**, (2014) საქართველოს ევროპასთან ინტეგრაციის ეკონომიკური პრობლემები და პერსპექტივები, ქუთაისი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
53. **ჭავჭავაძე ილ.**, (1956) თხზულებათა სრული კრებული 10 ტომად. ტომი 7, თბ., „სახელგამი“.
54. **ჭუმბურიძე ზ.**, (2013). შიდა ქართლის სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება XIX ს-ის პირველ ნახევარში. კრებულში „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“ II. თბილისი.
55. **ჯაფარიძე თ.**, (2019) საქართველოს საგარეო პოლიტიკა - ნაბიჯები მომავლისკენ. ინტერპრესნიუსი, URL: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/564147-sakartvelos-sagareo-politika-nabijebi-momavlisken>
56. **ჯოღლაძე მ., ლაბარტელიანი ნ.**, (2016) ქართული და უცხოელი მეწარმეების სამეურნეო-საქველმოქმედო საქმიანობა საქართველოში. თბ. „მერიდიანი“.
57. **ჯოღლა, გ.** (2008) საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები. თბ., საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი.
58. **Anderson J., and Wincoop R.V.** (2003) “Gravity with Gravitas: A Solution to the Border Puzzle” American Economic Review, 170-192. URL: <https://www2.bc.edu/james-anderson/BorderEffects.pdf>
59. **Arndt**, “Australian Resources diplomacy,” (1974) in Gultans, G. O., “Resources Diplomacy,” The Australian Quarterly 47, no.1, 1975. 36.
60. **Bergeijk V.P., Moon S.**, (2018) Research Handbook on Economic Diplomacy. Edward Elgar Publishing, UK. გვ.4. URL: https://books.google.ge/books?id=Xc1eDwAAQBAJ&pg=PR8&lpg=PR8&dq=Volker%20Nitsch%2C%20Technical%20University%20Darmstat%20A%20cost%E2%80%90benefit%20analysis%20diplomacy&source=bl&ots=bZi-aFgmIKz&sig=ACfU3U0t0ePkbaviX2s7uk8maaSarOEKEw&hl=ka&sa=X&ved=2ahUKEwiOqI69wPjmAhVGR5oKHeecB6cO6AEwAX-oECAoQAO&fbclid=IwAR0QAY_xu-cQ8Al8QsrWoZvsHyGiGg-F6VpKBn_RrsAbxJPnDgqc-eAzLua4#v=onepage&q&f=true
61. **Bergeijk V.P., Okano-Heijmand M., Melissen J.** (2011). Economic Diplomacy: Economic and Political Perspectives // Brill's Journal. The Hague Journal of Diplomacy.. Vol. 6, N1-2.
62. **Chikhladze N., Rusadze N.**, (2019) Opportunities for the use of commercial diplomacy in municipalities (using the example of kutaisi city).

- Ovidius University Annals, Series Economic Sciences. Vol. 19 Issue 1, p 67-75. URL: <http://seec.univ-ovidius.ro/html/anale/RO/wp-content/uploads/2019/08/Full-Vol.-XIX-Issue-1-1.pdf>
63. Conference Report: Economic Diplomacy Beyond 2010: GeoEconomic Challenges of Globalization and Economic Security. 1516 October 2009. The Hague CoJorganized by the Institute for Social Studies and the Clingendael Institute. 33. 16. URL: https://www.academia.edu/3808747/20091016_economic_diplomacy_beyond_2010_conference_report
 64. **Dobson A.**, The Best European Cities To Invest in For 2020. (19.12.2019) URL: https://www.forbes.com/sites/amydobson/2019/12/19/the-best-european-cities-to-invest-in-for-2020/amp/?fbclid=IwAR39ZoLG4HpDg-lrS48ntflrAijBxTNrxpmem_v_4MshAxmSLnfiG0xqAez4
 65. Enterprise Estonia. (2019). Structure and activities. URL: <https://www.eas.ee/?lang=en>
 66. Estonia ministry of foreign affairs. (2019). URL: <https://vm.ee/en>
 67. France ministry of economy and finance. (2019). Export policy goals. Available at: <https://www.economie.gouv.fr/en>
 68. France ministry of foreign affairs (2019) <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/economic-diplomacy-foreign-trade/>
 69. Georgian National Tourism Administration (2018). Georgian Tourism in Figures. URL: <https://gnta.ge/statistics/>
 70. **Hocking, B. and Spence, D.** (2005). Foreign ministries in the European Union: integrating diplomats. Palgrave Macmillan, revised edition.
 71. Industries in 2020. A special report from The Economist Intelligence Unit. The Economist Group. 2019. 33.3. URL: https://pages.eiu.com/rs/753-RIO-438/images/Industries-in-2020.pdf?mkt_tok=eyJpIjoiT-WpKbE5UaGhaV0kxTlRoailIsInQIiKTGROa3ZveUxyc3NWZHZ-ES2NEYXZZaEI5YXBZzkhVZ2RrbWdySFhVN0lmQFAyaHJZdE-t5OVARa0Q5NTZxaXNLTlpQU28wZk5vUjJyajVrc0lTanNcL0M0eG-9NZkdnbUQ5YXAxbnJxT2hvZjlrXC9BOVZrbmVtcjZ2YjZRWjRNT-k8rIn0%3D
 72. **Kaufmann D., Kraay A., Mastruzzi M.** (2010). The Worldwide Governance Indicators Methodology and Analytical Issues. The World Bank Development Research Group Macroeconomics and Growth Team. Policy Research Working Paper № 5430. URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/WGI.pdf>

73. **Kavaratzis M.** (2008). *From City MarkeTing to City Branding*. PRD. Thesis, University of Gronongen.
74. **Kostecki M., and Naray O.**, (2007). *Commercial Diplomacy and International Business*. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20070400_cdsp_diplomacy_kostecki_naray.pdf
75. **Kotabe M., and Czinkota M.**, (1992) "State Government Promotion of Manufacturing Exports: A gap analysis", *Journal of International Business Studies*, Vol. 23, N4.
76. **Lederman D., Olarreaga M., and Payton L.**, (2006). "Export Promotion Agencies: what works and what doesn't", CEPR Discussion Papers, August.
77. **Lee D.**, (2004) "The growing influence of business in U.K. diplomacy", *International Studies Perspective*, Vol. 5, N1.
78. **Lee, D., & Hocking, B.** (2010). *Economic Diplomacy*. In R. A. Denemark, *The International Studies Encyclopedia* (pp. 1216-1227). London: Wiley Blackwell.
79. **Lee D., Hudson D.** (2004). *The Old and New Significance of Political Economy in Diplomacy* // *Review of International Studies*. N 30. P. 343–360 [Electronic resource]. URL: <http://discovery.ucl.ac.uk/12044/1/12044.pdf>
80. Malta Enterprise. (2019). URL: <http://www.maltaenterprise.com/departments>
81. Ministry for foreign affairs and trade promotion (2019) URL: <https://www.gov.mt/en/Government/Government%20of%20Malta/Ministries%20and%20Entities/Pages/Ministries%202017/MFA-Portfolio.aspx>
82. **Naray, O.**, (2011) "Commercial Diplomats in the Context of International Business," *The Hague Journal of Diplomacy* 6.
83. **Philpot, C.**, (2012) "Economic Diplomacy: Views of the practitioner," in *U.S. Army War College Guide to National Security Issues Vol. 1.* (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College), 188.
84. Poland trade and investment promotion section. (2019). URL: <https://www.trade.gov.pl/en/invest-in-poland/doing-business/securing-business>
85. **Potter E.**, (2004). 'Branding Canada: The renaissance of Canada's commercial diplomacy', *International Studies Perspective*, Vol. 5, N5.
86. Republic of Bulgaria. Ministry of Foreign Affairs. (2019). Available at: <http://www.mfa.bg/en/>

87. **Rose A.**, (2005). The Foreign Service and the foreign trade: Embassies as export promotion. The World Economy, Vol. 30, N2, URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=663505
88. **Ruel H., and Zuidema L.**, (2012). The Effectiveness of Commercial Diplomacy: A Survey Among Dutch Embassies and Consulates. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. URL: https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20120504_cling_research_artikel_discussionpaperindiplomacy_123_ruel_and_zuidema.pdf
89. **Sim A.**, (2017) Examine the role of diplomatic missions in promoting business and trade. URL: https://www.academia.edu/35036008/Examine_the_role_of_diplomatic_missions_in_promoting_business_and_trade?email_work_card=thumbnail
90. **Stone J.**, (2010) Catalytic Diplomacy: Russia, China, North Korea and Iran Paperback. Morton H. Halperin (Introduction). South Carolina, BookSurge Publishing.
91. Trade map. Trade statistics for international business development. URL: https://www.trademap.org/Country_SelProduct.aspx?nvp-m=1%7c%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1
92. UK government. (2019). Business-innovation and skills. URL: <http://www.number10.gov.uk/policy/business-innovation-and-skills-bis/>
93. UK ministry of foreign affairs. (2019). URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/foreign-commonwealth-office>
94. UKTI (2019). URL: <https://www.gov.uk/government/collections/uk-trade-investment-ukti-research>
95. **Yakop M., and Peter van Bergeijk P.**, (2009) The weight of economic and commercial diplomacy. Working Paper International Institute of Social Studies, No. 478 (The Hague: International Institute of Social Studies.
96. **Yin L., and Saner R.**, (2003) International economic diplomacy: Mutations in post-modern times, Discussion Papers in Diplomacy, No. 84 (The Hague: Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'.
97. **Бабин Э., Исаченко Т.**, (2006). Внешнеэкономическая политика. М: Экономика.
98. Данибегов (Данибегашвили) Рафаилл, Путешествие в Индию грузинского дворянина Рафаила Данибегова. М., 1815. URL: www.twirpx.com/file/2445924
99. Дегтерев Д., (2008). **Экономическая дипломатия зарубежных государств в западной африке.** Автореф. Дисс. на соиск. уч. степ. к.э.н., Москва.

100. **Исаченко Т.**, (2015) Экономическая дипломатия в условиях экономического кризиса Вестник СПбГУ. Сер. 5.. Вып. 3.
101. **Каррон де ла Карьер Г.**, (2003) Экономическая дипломатия. Дипломат и рынок. Москва, РОССПЭН.
102. **Чень В., Мрзач М., Набар М.**, (2018) Долгосрочные последствия: восстановление мировой экономики спустя десять лет после кризиса. URL: <https://www.imf.org/external/russian/np/blog/2018/100318r.pdf>
103. **Щетинин В.**, (2001) Экономическая дипломатия. М.: Международные отношения.
104. Экономическая дипломатия в условиях глобализации / под. Ред. Л.М.Капицы. М.: МГИМО, 2010. 623 с.

წიგნი აიწყო და დაკაბადონდა აკაკი წერეთლის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობის სტამბაში

ფურცლის ზომა A5,
ნაბეჭდი ფორმა 12,1875